

Niina Ojala

AVIOEROLASTEN ASIALLA
LASTEN VERTAISTUKIRYHMÄ PÄIVÄKODISSA

Toiminnallinen kehittämishanke
Seinäjoen päiväkodissa

Opinnäytetyö

Joulu 2011

Sosiaali- ja terveysalan yksikkö

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosiaali- ja terveysalan ylempi ammattikorkeakoulututkinto

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveysalan yksikkö

Koulutusohjelma: Sosiaalialan koulutusohjelma, ylempi (AMK)

Tekijä: Niina Erika Ojala

Työn nimi: Avioerolasten asialla. Lasten vertaistukiryhmä päiväkodissa

Ohjaaja: Arja Hemminki

Vuosi: 2011 Sivumäärä: 88 Liitteiden lukumäärä: 6

Opinnäytetyöni on kehittävä toimintatutkimus, jonka tavoitteena on ollut parantaa päivähoidon henkilökunnan valmiuksia kohdata ja tukea eroperheiden lapsia sekä kehittää päiväkodin toimintaa avioerolasten hyväksi.

Kehittämishankkeeseen osallistui eräs Seinäjoen päiväkodeista. Kehittämishanke toteutettiin 2010-2011 aikana, jolloin pidin lapsille avioeroryhmää päiväkodilla lasten hoitopäivän aikana. Laadin materiaaleista infopaketin ryhmässä käytetyn materiaalin perusteella ja lopuksi luennoin asiasta Seinäjoen päiväkodin opettajille.

Kehittämishankkeeni aineistona ovat toimineet vanhemmilta ja asiantuntijoilta saadut vastaukset sähköpostilla lähetettyihin kysymyksiin sekä lasten eroryhmän havainnointi, keskustelut, aiheesta julkaistut aineistot ja artikkelit.

Lasten ryhmä kokoontui 9 kertaa säännöllisesti päiväkodissa lasten hoitopäivän aikana. Ryhmässä autettiin lapsia ymmärtämään, mitä heidän elämässään tapahtuu tai tulee tapahtumaan, mietittiin positiivisia asioita vanhempien erosta lasten näkökulmasta sekä puhuttiin paljon tunteista, joita avioero lapsissa herättää.

Opinnäytetyössäni tulee esille, mitä lapset tuntevat ja kokevat ja ajattelevat, kun lapsen vanhemmat eroavat. Lisäksi kerron kuinka ja millä eri keinoilla avioeron kokeneita lapsia voi auttaa päiväkodissa ammattikasvattajan näkökulmasta.

Kehittämishankkeessani en käytä kyseisen päiväkodin nimeä salassapitovelvollisuuden vuoksi. Kehittämishankkeeni tuottaa materiaali-infopaketin kaikille Seinäjoen päiväkodeille.

Avainsanat: avioero, vertaistukiryhmä, tunteet

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work
Degree programme: Master's Degree Programme in Social Services

Author: Niina Erika Ojala
Title of thesis: Helping children face divorce in the family.
Children's peer group in a kindergarten

Supervisor: Arja Hemminki

Year: 2011 Number of pages: 88 Number of Appendices: 6

My thesis is a development action research. The aim is to improve the day care personnel's readiness to encounter and support children from divorced families. This thesis also aims at developing the operations of a kindergarten in supporting the children from divorced families.

One kindergarten in Seinäjoki participated in the development project. The development project was carried out in 2010 and 2011, when I led a group of children from divorced families during their care day. In addition, I compiled an information package based on the material used in the group. In the end, I lectured on the theme to kindergarten teachers in Seinäjoki.

The data of this study consists of the responses to questions I sent to parents and experts via e-mail, the observation of a group of children from divorced families, discussions, material published on the issue and articles.

The children's group met nine times regularly in a kindergarten during care days. In the group the children were helped to understand what is happening or what would happen in their lives. The positive issues regarding parents' divorce were thought of from children's perspective. Additionally, children's feelings aroused by a divorce were discussed.

This thesis describes what children feel, experience and think when their parents divorce. In addition, I explain how and by which methods the children who have experienced their parents' divorce can be helped in day care from a professional educator's perspective.

In this development project I do not disclose the name of the kindergarten due to non-disclosure agreement. My development project produces material and information package to the kindergartens of Seinäjoki.

Key words: Divorce, Peer support group, Feelings

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	8
2 AVIOERON ASKELEET	10
2.1 AVIOERON HAKEMINEN JA HARKINTA-AIKA	10
2.2 LASTEN HUOLTAJUUS, ASUMINEN, TAPAAMISOIKEUS JA ELATUSAPU	11
3 TILASTOTIETOA EROISTA	13
3.1 UUSPERHEIDEN TILASTOT	16
3.2 SEINÄJOEN PERHEIDEN TILANNE	17
3 PÄIVÄHOITO JA EROPERHEET	19
3.1 YHTEISHUOLTAJUUS JA KASVATUSKUMPPANUUS	20
3.2 PÄIVÄKODIN PERHEET 2010	22
3.3 VUOROTYÖN HAASTEITA EROPERHEILLE	23
4 MILTÄ LAPSESTA TUNTUU KUN VANHEMMAT EROAVAT	25
4.1 LASTEN AJATUKSIA AVIOERON AIKANA - KOMPASTUSKIVET	29
4.2 LAPSEN SELVIÄMINEN VANHEMPIEN AVIOEROSTA - JÄLLEENRAKENNUSKUUTIOT	30
4.3 LAPSEN AUTTAMISKEINOJA EROTILOTEISSA	32
4.3.1 SADUT JA KERTOMUKSET	33
4.3.2 MUSIIKKI JA LIIKUNTA	36
4.3.3 KUVALLINEN ILMAISU	37
4.3.4 LASTEN VERTAISRYHMÄ	39
4.3.5 TUNTEIDEN OPETTAMISTA, NIMEÄMISTÄ	40
5 KEHITTÄMISHANKKEENI TOIMINTATUTKIMUKSENA	42
5.1 TOIMINTATUTKIMUKSEN TAVOITE	43
5.2 TIEDONKERUUMENETELMÄT	44
5.3 OMA ROOLI SUHTEESSA KEHITTÄMISHANKKEESEEN	45
5.3 TUTKIMUSTULOKSET JA NIIDEN YLEISTÄMINEN	46
6 ERORYHMÄN PITÄMINEN PÄIVÄHOIDOSSA	50
6.1 LASTEN VALINTA	50
6.2 TOIMINNAN SUUNNITTELUA	50
6.2.1 NEUVOT ASiantuntijoilta	52
6.3 ERORYHMÄN TAVOITTEET	55

6.4 KOKOONTUMINEN JA RYHMÄN SÄÄNNÖT	55
6.5 RYHMÄN TAPAAMISET PÄIVÄKODILLA	56
6.5.1 ENSIMMÄINEN TAPAAMINEN	56
6.5.2 TOINEN TAPAAMINEN 14.3.2011	58
6.5.3 KOLMAS TAPAAMINEN 21.3.2011	61
6.5.4 NELJÄS TAPAAMINEN 28.3.2011	62
6.5.5 VIIDES TAPAAMINEN 4.4.2011	64
6.5.6 TAPAAMISET KUUSI JA SEITSEMÄN, 11.4.2011 JA 18.4.2011	66
6.5.7 KAHDENKAS TAPAAMINEN 2.5.2011	69
6.5.8 VIIMEINEN, YHDEKSÄS TAPAAMINEN 9.5.2011	71
<u>6 KEHITTÄMISHANKKEENI ARVIOINTI</u>	73
6.1 ARVIOINNIN ENSIASKELEET	73
6.2 RYHMÄN TOIMIMISEN ARVIOINTI	73
6.3 ITSE ARVIOINTI RYHMÄN OHJAAJANA	77
6.4 PALAUTE VANHEMMILTA	78
6.5 ARVIOINTI KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTTAJANA	79
<u>7 EROLAPSISTA JA ERORYHMÄSTÄ MUILLE KERTOMINEN</u>	80
<u>8 TULEVAISUUDEN NÄKYMIÄ</u>	83
<u>LÄHTEET</u>	85
KIRJALLISUUS	85
TAUSTA-AINEISTONA KÄYTETYT ARTIKKELIT	87
INTERNET – SIVUT	88
LIITE 1 LUPAKYSELY VANHEMMILLE	
LIITE 2 TUOKIOSUUNNITELMAT	
LIITE 3 YHTEYDENOTTOKALENTERI	
LIITE 4 KIRJALISTA	
LIITE 5 AVIOEROKUVAT	
LIITE 6 MATERIAALI-INFO	

Taulukkoluettelo

Taulukko 1. Sosiaalilautakuntien vahvistamat elatussopimukset, sopimukset huollosta, tapaamisoikeudesta ja asumisesta sekä isyyden vahvistamiset 2000-2010. S. 13

Taulukko 2. Tilastotieto sopimuksista lapsen huollosta, tapaamisoikeudesta, asumisesta ja elatussopimuksista 2008-2010 Koko maassa ja Seinäjoella.

Taulukko 3. Taulukko 3. Suomen perheet 1950-2010.

Taulukko 4. Uusperheiden muutokset 2006-2008.

Taulukko 5. Uusperheiden lapset 2006-2010.

Taulukko 6. Perheet/lapsiperheet/yksinhuoltajat/avioerot Suomessa ja Seinäjoella vuosina 2008, 2009 ja 2010.

Taulukko 7. Fisherin kompastuskivet ja jälleenrakennuskuutiot.

1 JOHDANTO

Vuosikymmenien aikana perheiden muoto on muuttunut. Avioero oli ennen vaikea ja vakava asia, jota hävettiin ja josta ei saanut puhua ja avioeroja oli vähän. Nyt päiväkodeissakin avioerolasten määrä lisääntyy koko ajan. Suomessa vuosittain noin 30 000 lasta kokee vanhempien avioeron. Avioerotilastoja vertaillaessa, Suomi on Euroopan kärkipäässä! Lapsiperheiden erot myös työllistävät sosiaali- ja terveydenhuollon, koulusektorin, seurakuntien sekä eri järjestöjen työntekijöitä monella tavalla. Työntekijät ovat tekemisissä lasten vanhempien erojen kanssa neuvoloissa, päiväkodeissa ja kouluissa. (Koskela 2008, 5-6.)

Lapsen elämä on kokonaisuus ja lapsi täytyy kohdata kokonaisvaltaisesti, fyysisellä, psyykkisellä ja sosiaalisella tasolla. Päivähoitoon sisältyy opettamisen ja oppimisen lisäksi hoivaa. Tällöin lapsen ympäristön kokonaisuuden mukaan ottaminen päivähoitoon on tärkeää. Tähän kokonaisuuteen kuuluvat myös lapselle merkitykselliset tapahtumat, kuten vanhempien mahdollinen ero. Lasten kehitykseen liittyvät erityisen tuen tarpeet lisääntyvät, jolloin varhais-kasvatustalveilla on tulevaisuudessakin vahva sosiaalipoliittinen luonne. (Ristimäki [viitattu 8.7.2011].)

Jokaisen päiväkodin tavoitteena on hyvinvoiva lapsi. Päiväkodin toiminnassa otetaan huomioon lapsen kasvua ja kehitystä tukevia tavoitteita huomioiden lapsen ikä, kehitysvaihe ja elämäntilanne. Lisäksi päiväkodeissa kuunnellaan, keskustellaan luontevasti ja havainnoidaan kaikkia lapsia huomioiden lapsen elämäntilanne. Jokaisen lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista tuetaan siis yksilöllisesti. Toteutuuko tämä tavoite oikeasti niiden lasten kohdalla, jonka vanhemmat ovat eronneet?

Päiväkodin toiminta ja arki on pysynyt samana, vaikka perheiden arki on muuttunut. Huolenaiheenani ovat avioerolapset ja kehittämishankkeenani on heidän huomioiminen päivähoidossa. Kehitän Seinäjoen päivähoidon henkilökunnan tietoutta avioerolapsista, heidän kohtaamisestaan ja tukemisestaan, heidän kanssa työskentelystä ja myös eroryhmän

ohjaamisesta. Valitsin aiheen siksi, koska töissä päiväkodissa konkreettisesti on tullut esille se, kuinka usein ja helpostikin vanhemmat eroavat. Silloin heräsi ajatus ja huoli, tarvitsevatko nämä lapset jotain erityistä? Kuinka auttaa ja huomioida heitä? Mitä näiden lasten ajatukset vanhempien erosta ovat, miten lapsi eron kokee? Päiväkodin henkilökunta on ehdottomasti erotilanteissa pääpaikalla auttamassa ja tukemassa lapsia, joten heillä tulee olla tieto, kuinka toimia, auttaa ja tukea. Tiedon tarve on päiväkodeissa suuri, koska henkilökuntaa ei ole koulutettu avioerolasten kohtaamiseen erikseen eikä kasvatustieteiden kandidaattien koulutukseen sisälly tälläkään hetkellä avioeron kohdanneiden lasten kohtaamisesta ja tukemisesta juuri mitään. Kalajan ja Tikkanen opinnäytetyössä (2011) Lasten vanhempien avo- ja avioerot päiväkotien arjessa tuli myös esille, että päivähoiton henkilökunta tukee lapsia ja perheitä oman intuition mukaan.

Tavoitteena on siis parantaa päivähoiton henkilökunnan valmiuksia kohdata ja tukea eroperheiden lapsia. Päivähoiton henkilökunta voi auttaa lasta tunteiden käsittelyssä, suojella lasta ja turvata lapsen hyvinvointia. Heti alussa painotan, että tavoitteena eroryhmässä on auttaa lasta ymmärtämään, mitä hänen elämässään tapahtuu, etsiä positiivisia asioita vanhempien erosta sekä auttaa lasta niiden tunteiden käsittelyssä, joita vanhempien avioero herättää. Tämä on lapselle pitkä prosessi, koska myös uusperhe tuo omat haasteensa lapsen elämään. Tavoitteena oli koota materiaali-infopaketti Seinäjoen päiväkoteihin, joka sisältää tiedon lasten erokirjoista, peleistä, kortteista yms. joita voi erolasten kanssa käyttää päivähoiton arjessa. Pidin lapsille 9 kertaa eroryhmää keväällä 2011, jonka myötä kyseisen paketin kokosin.

2 AVIOERON ASKELEET

Tässä luvussa kerron, mitä avioerolla tarkoitetaan ja miten vanhempien avioeroprosessi etenee lain mukaan. Kerron myös, mitä laki sanoo lasten huoltajuudesta, asumisesta, tapaamisoikeudesta ja elatusavusta silloin, kun lasten vanhemmat eroavat. Nämä avioeroon liittyvät käsitteet avaen ensimmäiseksi, koska on tärkeää tietää, miten Suomen lainsäädäntö ottaa huomioon lapset vanhempien erotilanteessa.

2.1 Avioeron hakeminen ja harkinta-aika

Avioliitto purkautuu avioeron johdosta. Avioerohakemus jätetään toisen aviopuolison kotipaikan käräjäoikeuden kansliaan. Puolisot voivat hakea avioeroa joko yhdessä tai yksin. Avioerohakemusta ei tarvitse nykyisin perustella millään tavalla. Riittää, että toinen puolisoista haluaa avioeron. Jos ainoastaan toinen puolisoista hakee avioeroa, käräjäoikeus lähettää hakemuksen toiselle puolisolle tiedoksi ja pyytää häntä tarvittaessa määrääjassa ilmoittamaan kantansa perusteluineen toisen puolison hakemuksen johdosta. Toisaalta avioero tuomitaan, vaikka toinen puoliso sitä vastustaisi. (Suomen lakiopas, [viitattu 18.6.2011])

Avioero hakemuksen jättämisestä tuomioistuimeen alkaa kuuden kuukauden harkinta-aika. Harkinta ajan jälkeen puolisoitten tulee hakea lopullista avioeroa uudella käräjäoikeuteen tehtävällä hakemuksella. Jos avioeroa ei haeta viimeistään vuoden kuluessa käräjäoikeuden määräämän harkinta-ajan alkamisesta, avioero raukeaa. Tämän jälkeen eron saaminen edellyttää uutta hakemusta harkinta-aikoiheen. Puolisoiden ei tarvitse avioeron saamiseksi muuttaa harkinta-aikana erilleen. Puolisoiden osallistuminen erityiseen perheasioiden sovitteluun on myös vapaaehtoista. (Suomen lakiopas, [viitattu 18.6.2011])

Avioeron yhteydessä puolisot voivat jättää tuomioistuimen vahvistettavaksi puolisoitten sopimuksen alaikäisten lastensa huollosta, asumisesta, elatuksesta ja

tapaamisoikeudesta. Mikäli vanhemmat eivät pysty sopimaan näistä lapsia koskevista asioista, tuomioistuin päättää niistä vanhemman pyynnöstä. (Suomen lakiopas, [viitattu 18.6.2011])

Suomessa avioeron saa puolisosista helposti. Harkinta-aika on kuitenkin hyvää aikaa miettiä ja pohtia perheen tilannetta. Päätöstä erosta ei saisi mielestäni tehdä heti, vaan avioeron pitää olla pitkän harkinnan tulos. Lisäksi vanhempien tunteiden tulee laantua, että pystyy ajattelemaan asioita selvemmin ja järkevämmiin monelta eri kannalta – myös lasten näkökulmasta. Harkinta-aika pelastaa toivottavasti monta perhettä. Harkinta-aika voi perheille ja lapsille olla kuitenkin raskasta aikaa, erityisesti silloin, kun lasten huollosta ei vielä olla päästy sopimukseen. Parhaimmillaan lapset näkevät myös poismuuttanutta vanhempansa tietyin väliajoin ja turvallisissa olosuhteissa, ehkä lapsen kotona. Pahimmillaan tilanne karkaa käsistä, toinen osapuoli ei halua antaa lapsia ollenkaan toiselle osapuolelle koska pelkää, ettei saa lapsia takaisin. Yleensä kummatkin vanhemmat haluavat asua lapsen tai lasten kanssa.

2.2 Lasten huoltajuus, asuminen, tapaamisoikeus ja elatusapu

Avioliiton aikana syntyneen lapsen huoltajia ovat hänen äitinsä ja isänsä. Lapsen huolto tarkoittaa lapsen hoitoa, kasvatusta ja kaikkien hänen asioidensa hoitamista ja niistä päättämistä. Mikäli eroamassa olevilla puolisoilla on yhteisiä lapsia, on tuomioistuimen otettava huomioon lasten huoltajuutta, tapaamisoikeutta ja elatusta koskevat kysymykset. Lapsiin kohdistuvatkin usein vaikeimmat kysymykset erotilanteessa. Kenen luona lapset asuvat? Millainen tapaamisoikeus on sillä vanhemmalla, jonka luona lapset eivät vakituisesti asu? Miten lasten elatus järjestetään?

Lähtökohtana lainsäädännössä on, että lapsilla on oikeus molempiin vanhempiin ja oikeus säilyttää normaali lapsi-vanhempi suhde heidän kanssaan. Tämän ohella lapsilla on oikeus elatukseen, josta molemmat vanhemmat ovat velvollisia huolehtimaan. (www.avioero.fi [viitattu 18.6.2011])

Lapsen yhteishuolto avioeron jälkeen edellyttää vanhempien kykyä keskustella ja myös tehdä lasta koskevia päätöksiä yhdessä. Huollosta voidaan antaa myös tehtävienjakomääräys esimerkiksi niin, että vanhemmat päättävät yhdessä lapsen terveydenhoitoon, koulutukseen, nimeen ja uskontokuntaan liittyvistä asioista ja molemmilla on oikeus saada tietoja viranomaisilta, mutta arkipäivän asioista vastaa yksin se vanhemmista, jonka luona lapsi asuu. (Laakso, 2008)

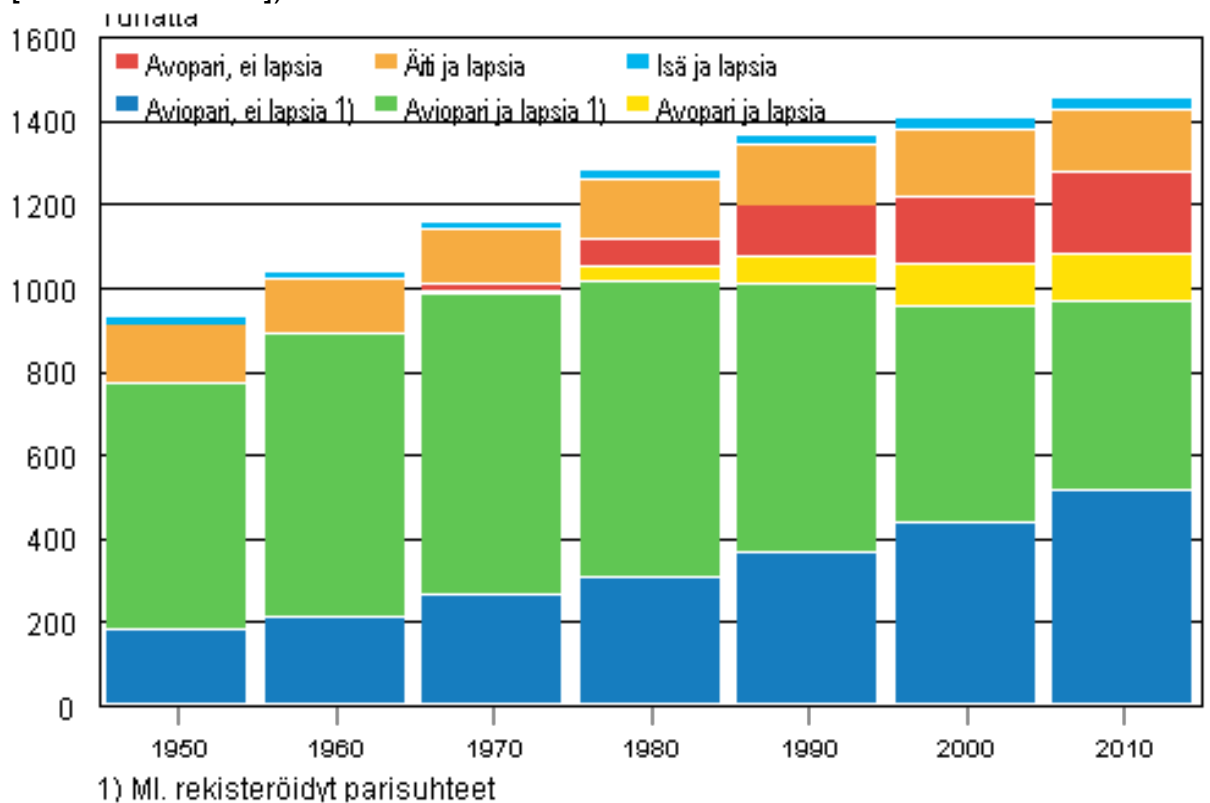
Lainsäädäntö antaa runsaasti mahdollisuuksia vanhempien välisiin loputtomiin huoltajuusriitoihin. Kun päätös tulee hovioikeudesta, toinen osapuoli voi käynnistää prosessin uudelleen vetoamalla olosuhteissa tapahtuneeseen muutokseen. ”Muutoksesta” käy melkein mikä tahansa pikku juttu. Juristeilla riittää töitä ja samoin lastenpsykiatreilla, jotka joutuvat tutkimaan näitä kysymyksiä, laatimaan lausuntoja ja viettämään oikeussaleissa aikaa. Oikeus tekee ratkaisun yhä useammin piittaamatta asiantuntijalausunnoista mitään. (Sinkkonen 2008, 68-70.) Sinkkonen (2008) kirjassaan ihmettelee myös, miten kaksi ihmistä, jotka ovat ihastuneet toisiinsa ja harrastaneet seksiäkin, voivat vihata toisiaan niin paljon, etteivät kaihdakaan mitään keinoja toisen nujertamiseksi eron tapahduttua. Siinä taistelussa lasten etu unohtuu kokonaan, samoin ymmärrys siitä, katkeruus, pahat puheet myrkyttävät lapsen mielen ja voivat aiheuttaa vakaviakin mielenterveydellisiä ongelmia.

Opintomatalla Trierissä marraskuussa 2011 tuli Lasten suojeluyksikössä ”Minun Linnani” esille vanhempien väliset riidat erotilanteissa. Siellä Elke Bone kertoi, kuinka äidit keinolla millä hyvänsä yrittävät saada lapsen isän pois lasten elämästä ja näin täyden määräysvallan lapsilleen. Syyksi Bone kertoi siihen sen, että äidit kokevat isän tehneen äidille väärin, joten äidit kostavat lasten kautta. Äidit vetoavat lapsen turvallisuuteen, saattavat syyttää isää väkivallasta tai jopa lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Elke Bone sanoi tämän olevan suuri ja työllistävä ongelma heillä. (Bone, 10.11.11)

3 Tilastotietoa eroista

Suomessa oli vuoden 2010 lopussa 1 455 000 perhettä. Kaksi kolmasosaa perheistä oli 2010 avioparien perheitä. Lapsiperheisiin kuuluu 40 prosenttia väestöstä. Lapsiperheiden yleisin muoto on edelleen avioparin perhe, 61%. Avoparien perheitä on 18% ja saman verran on äiti ja lapsia –perheitä. Isä ja lapsia –perheitä on edelleen hyvin vähän, vain alle 3%. (Tilastokeskus [viitattu: 18.6.2011]).

Taulukko 1. Suomen perheet 1950-2010. (Tilastokeskus [viitattu:18.6.2011]).

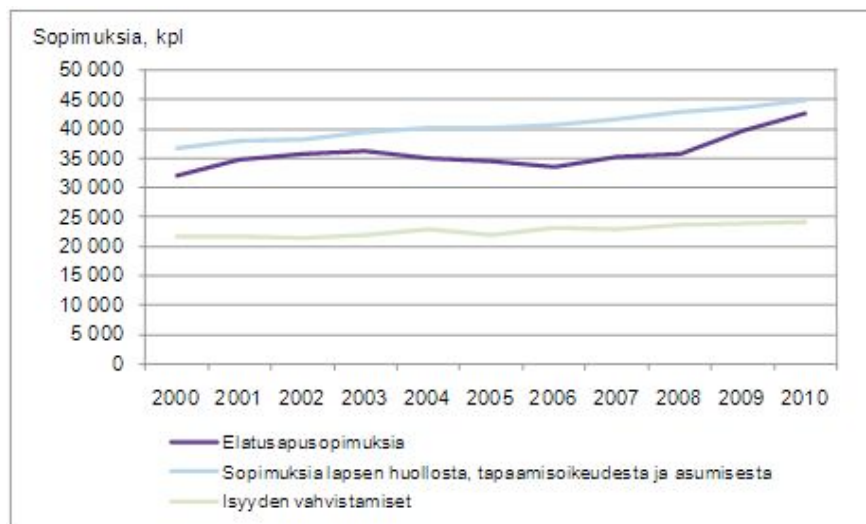

Yllättävää on huomata, että 61% kaikista perheistä Suomessa ovat perheitä, joissa ei ole lapsia. Avoparien ja lasten lukumäärä on myös suunnilleen sama ellei jo pienempi kuin äitien ja lasten, mikä myös kovasti ihmetyttää. Kaaviosta näkyy selkeästi kehitys 1980-luvulta eteenpäin, kuinka lapsettomien avo- ja

avioparien määrä on lisääntynyt, kun taas perheiden lukumäärä, jossa on vain äiti ja lapsia on pysynyt samana. Aviopari ja lapsia –perheet ovat vähentyneet 1970 luvulta lähes puoleen. Hurja on kyllä tämäkin muutos! Kritisoin tätä taulukkoa hieman siitä, että siitä puuttuvat uusperheet kokonaan. Taulukossa 4 kuitenkin näkyy, että uusperheiden määrä kaikista lapsiperheistä on 9,1%.

Sosiaalilautakunnat vahvistivat vuonna 2010 yhteensä 42 600 elatussopimusta. Sopimuksia vahvistettiin lähes 3000 enemmän kuin edellisenä vuonna. Sopimuksista 9 200 oli sellaisia, joissa aiemmin tehtyä sopimusta muutettiin. Voimaan jääneitä elatussopimuksia oli 38 000. Euromäärä jätettiin vahvistamatta esim. elatusvelvollisen puutteellisen elatuskyvyn vuoksi joka neljännessä tapauksessa (9000 sopimusta) vuonna 2010. Vahvistetut elatussopimukset ovat keskimäärin 67 euroa/kk ja 135-168 euroa/kk lasta kohden. Lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta vahvistettiin 45 000 sopimusta. Näissä sopimuksissa on sovittu huollosta 35 300 kertaa, tapaamisesta 19 900 ja asumisesta 18 600 kertaa. Huoltosopimuksista 93 prosenttia on sovittu yhteishuollosta, 6 prosenttia yksinhuollosta äidille ja vajaassa yhdessä prosentissa isälle. (Lapsen elatus ja huolto THL, 2011).

Taulukko 2. Sosiaalilautakuntien vahvistamat elatussopimukset, sopimukset huollosta, tapaamisoikeudesta ja asumisesta sekä isyyden vahvistamiset 2000-2010. (Lapsen elatus ja huolto THL, 2011).

Tilastosta näkee sopimusten määrän lisääntymisen sekä sen, että yhä useammin tehdään elatus- ja tapaamissopimukset. Elatussopimusten määrä on siis lisääntynyt nopeampaan tahtiin kuin sopimukset huollosta, tapaamisesta ja asumisesta.

Käräjäoikeuksissa ja sosiaalitoimistoissa tehdään noin 43 000 sopimusta lasten huollosta ja tapaamisesta vuosittain. Runsaat neljä prosenttia (noin 2000 sopimusta) johtaa vanhempien väliseen riitaan, jota käsitellään oikeudessa asti. (Hujala, Aula 2008)

Sotkanetistä löytyi myös tilastotietoa sopimuksista lapsen huollosta, tapaamisoikeudesta ja asumisesta sekä elatussopimuksista vuosilta 2008, 2009 ja 2010.

Taulukko 3. Tilastotieto sopimuksista lapsen huollosta, tapaamisoikeudesta, asumisesta ja elatussopimuksista 2008-2010 Koko maassa ja Seinäjoella. (Sotkanet)

Sopimukset lapsen huollosta, tapaamisoikeudesta ja asumisesta, % 0-17-vuotiaista (id: 2460 info)			
	2008	2009	2010
Koko maa	42792	43711	44961
Seinäjoki	444	502	487
Sosiaalilautakuntien vahvistamia elatusapusopimuksia, % 0-17-vuotiaista (id: 3992 info)			
	2008	2009	2010
Koko maa	35693	39643	42598
Seinäjoki	435	483	501

Seinäjoella vuonna 2010 tehtiin 487 sopimusta huollosta, tapaamisoikeudesta ja asumisesta sekä 501 sopimusta koskien elatusmaksua. Nämä sopimukset siis tehdään erikseen. Eroja Seinäjoella vuonna 2010 oli 148 ja edellisenä kahtena vuotena noin 135-140 eroa vuodessa. Huollosta, tapaamisoikeudesta ja elatuksesta vuosittain tehdään kuitenkin noin vajaa 1000 sopimusta vuodessa yhteensä, joten kertoo tämä vanhempien riitaisuudesta tai erimielisyyksistä. Vanhemmat käyvät uusimassa vuosittain tai tarpeen vaatiessa sopimuksia lastenvalvojien luona. Jos yhteiseen ymmärrykseen ei

päästä, pyydetään käräjäoikeudelta päätös, johon voi kulua aikaa Seinäjoella lastenvalvojan mukaan kuudesta kuukaudesta vuoteen.

3.1 Uusperheiden tilastot

Uusperheitä oli vuoden 2010 lopussa 53 265 (9,1%). Uusperheessä on vähintään yksi alle 18-vuotias vain toisen vanhemman lapsi. Äidin lapsia oli 66 508 ja isän lapsia 10 417. Uusperheiden yhteisiä lapsia oli 33 057. Noin puolet uusperheiden vanhemmista on avoliitossa ja puolet avioliitossa. (Tilastokeskus [viitattu: 18.6.2011]).

Taulukko 4. Uusperheiden muutokset 2006-2008. (Tilastokeskus [viitattu: 18.6.2011]).

vuosi	Yhteensä	aviopari	avopari	Uusperheiden Osuus lapsiperheistä
2006	52 920	25 275	27 645	9,0%
2007	53 482	25 901	27 581	9,1 %
2008	53 674	26 415	27 259	9,2 %
2009	53 584	26 516	27 068	9,2 %
2010	53 265	26 612	26 653	9,1%

Taulukko 5. Uusperheiden lapset 2006-2010. (Tilastokeskus [viitattu: 18.6.2011]).

vuosi	Äidin lapset	Isän lapset	Yhteiset lapset	Alle 18v. Lapsia uusperh.
2006	67 175	10 054	32 817	110 071
2007	67 652	10 254	33 064	110 970
2008	67 463	10 378	33 227	111 068
2009	67 154	10 517	33 016	110 687
2010	66 508	10 417	33 057	109 982

Taulukosta voi nähdä, että yhä useammin uusperheiden vanhemmat avioituvat. Viime vuosina uusperheiden osuus kaikista perheistä on pysynyt suurin piirtein samana. Ja muutenkin viimeisen viiden vuoden aikana ei suuria muutoksia ole tapahtunut. Tulevaisuudessa ennustaisin uusperheiden määrän vielä kasvavan, koska avioerojen määrä on suuri. Olen kohdannut myös uusperheitä, jossa uusperhe eroaa. Tämän perheen lapset ovat saattaneet kokea eron siis jo kahdesti. Uusperheille, jotka eroavat voisi tehdä oman sarakkeensa taulukkoon tulevaisuudessa!

3.2 Seinäjoen perheiden tilanne

Tässä luvussa esittelen tilastotietoa perheistä, lapsiperheistä, yksinhuoltajaperheistä ja avioeroista Seinäjoella. Olen ottanut vertailun kohteeksi koko maan tilanteen näistä edellä mainituista asioista.

Taulukko 6. Perheet/lapsiperheet/yksinhuoltajat/avioerot Suomessa ja Seinäjoella vuosina 2008, 2009 ja 2010. (Sotkanet).

Perheet yhteensä (id: 2442 info)			
	2008	2009	2010
Koko maa yhteensä	1444386	1450488	1455073
Seinäjoki	15548	15751	15980
Lapsiperheet (id: 179 info)			
	2008	2009	2010
Koko maa	585224	584172	582360
Seinäjoki	6623	6679	6703
Yksinhuoltajaperheet, lapsiperheistä (id: 74 info)			
	2008	2009	2010
Koko maa	117099	117695	117782
Seinäjoki	1200	1197	1206
Avioeroja 25-64 -vuotiailla /(id: 304 info)			
	2008	2009	2010
Koko maa	12715	12802	12897
Seinäjoki	135	132	148

Seinäjoella kaikkia perheitä vuonna 2010 oli yhteensä 15 980, edellisvuosista perheiden lukumäärä on lisääntynyt noin 200 perheellä vuodessa. Lapsiperheiden lukumäärä Seinäjoella vuonna 2010 oli 6703 perhettä, ja edellisten kahden vuoden aikana määrä on lisääntynyt 80 perheellä. Lapsiperheistä yksinhuoltajaperheitä oli 1206, eli yhteensä 18%. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kaikki nämä 18% perheistä olisi eroperheitä, vaan olemassa on myös perheitä, joissa ei ole isää tunnustettu ollenkaan. Tähänkin taulukkoon olisin kaivannut lisäksi uusperheet Seinäjoella. Avioerojen määrä on viime vuosien aikana lisääntynyt vain vähän Seinäjoella.

3 Päivähoito ja eroperheet

Tässä luvussa yhdistän päivähoidon ja vanhempien eron kokeneet lapset. Vanhempien erot näkyvät päivähoidossa ja ne tuovat haasteita päivähoidolle sekä työllistävät päivähoidon henkilökuntaa.

Lapsen elämä on kokonaisuus, eikä siitä voi eriyttää oppimista erilliseksi osa-alueekseen, vaan lapsi täytyy kohdata fyysisellä, psyykkisellä ja sosiaalisella tasolla. Päivähoidon ei tule olla pelkkää opettamista ja oppimista, vaan myös hoivaa. Tällöin lapsen ympäristön kokonaisuuden mukaan ottaminen päivähoitoon on tärkeää. Tähän kokonaisuuteen kuuluvat myös lapselle merkitykselliset tapahtumat, kuten vanhempien mahdollinen ero. (Ristimäki [viitattu 8.7.2011].)

Sosiaalialan ammattilaisten korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentian puheenjohtaja, Tero Ristimäki, ottaa blogissaan kantaa siihen, että nykyinen educare-malli täytyisi muuttaa edusocialcare-mallin suuntaan, jotta perheiden ja lasten erilaiset taustatekijät voitaisiin ottaa paremmin huomioon. Kyseinen uusi malli turvaisi lasten ja perheiden varhaisen tuen tarpeet sekä mahdollistaisi uusien varhaiskasvatuspalveluiden kehittämisen. (Ristimäki [viitattu 8.7.2011].)

Lähtökohtana kasvatuksessa ovat lapsen tarpeet ja kiinnostuksen kohteet. Kasvattajan on osattava havainnoida ja kuunnella lasta sekä tutustua lapsen elämään ja perheeseen kokonaisuudessaan mahdollisuuksien mukaan. Tämä mahdollistuu vain yhteistyössä vanhempien kanssa. Varsinkin päivähoidon alkaessa on varhaiskasvatuksen työntekijöiden hyvä tietää lapsesta ja perheen elämäntilanteesta mahdollisimman paljon. (Järvinen ym. 2009, 34.)

Kalajan ja Tikkanen opinnäytetyössä (2011) tuli esille, että päiväkotien varhaiskasvatuksessa näkyvät vanhempien avo- ja avioerot, sillä päiväkotien arjessa huomioidaan lasten yksilölliset tarpeet ja muutokset kasvuympäristöissä. Huomioiminen on pääosin samantapaista eri päiväkodeissa, mutta eroavaisuuksiakin on nähtävissä. Päiväkodeissa

vanhempien eron käsittely lapsen kanssa oli pitkälti työntekijöiden omasta intuitiosta ja aloitteellisuudesta lähtöisin, sillä missään päiväkodissa ei ollut ohjeistusta siihen, miten käsitellä lapsen kanssa vanhempien eroa. Kaikissa päiväkodeissa kuitenkin tuetaan lapsia päiväkodin arjessa. Lapsen kanssa keskustellaan hänen mieltään painavista asioista ja pyritään järjestämään kahdenkeskistä aikaa juttelulle. Päiväkodin työntekijät tukevat lasta olemalla läsnä lapsen surussa ja pyrkimällä niin sanotusti tunnustelemaan lapsen tunnetiloja ja sitä, millä tavalla lapsi heidän tukeaan tarvitsee. Päiväkodeissa käytetään keskustelun apuna ja ylipäätään vanhempien eron käsittelyyn myös kirjoja sekä piirtämistä. Päiväkodeissa pyritään antamaan näille lapsille myös erityisen paljon syliä ja läheisyyttä. (Kalaja, Tikkala 2011.)

3.1 Yhteishuoltajuus ja kasvatuskumppanuus

Varhaiskasvatuksessa kasvatuskumppanuudella tarkoitetaan vanhempien ja henkilöstön tietoista sitoutumista toimia yhdessä lasten kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemiseksi. Kasvatuskumppanuudessa yhdistetään vanhempien ja varhaiskasvatuksen ammattilaisten lasta koskevat tiedot ja kokemukset. Vanhempien ja kasvattajien keskinäinen luottamus, tasavertaisuus ja kunnioitus luovat edellytykset lapsen hyvinvoinnin turvaamiselle. Kasvatuskumppanuudessa päivähoidon ja varhaiskasvatuksen ammattilaiset sitoutuvat lapsen huolenpidon, edun ja oikeuksien edistämiseen yhteisymmärryksessä vanhempien kanssa. Kasvatuskumppanuus aikuisten yhteisvastuullisena huolenpitona lapsen kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta on kaikkien lasten oikeus. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 31-33.)

Yhteishuoltajuudessa vanhemmat tekevät yhdessä lasta tai lapsia koskevat päätökset. Päivähoidon kannalta tämä tarkoittaa sitä, että erotilanteessa kummallekin lapsen vanhemmalle kuuluvat lapsen asiat, vanhempainillat, varhaiskasvatus-suunnitelmien teot vuosittain, juhlat, tiedotteet ja muut päivähoitoon liittyvät asiat. Yhteishuoltajuus on 93%:lla eroperheistä ja näiden perheiden vanhemmilla tulisi olla sellaiset välit keskenään, että he

pystyvät olemaan samassa tilassa ja keskustelemaan lapsen asioista. Tämä asettaa haasteita niin perheille kuin päiväkodillekin.

Yhteishuoltajuustilanteessa lapsen voi päiväkodista hakea äiti tai isä. Valitettavasti yhä useamman lapsen papereista puuttuu toisen vanhemman, yleensä isän tiedot. Päiväkodissa tulisi olla kummankin vanhempien tiedot, koska päiväkodin on tiedettävä kenelle lapsen antaa. Väärin toimitusta tilanteesta voi nousta oikeusasia päiväkodin henkilökuntaa vastaan. Kenellä on siis vastuu, jos toinen vanhemmista ei toiminta toisen vanhemman tietoja? Päiväkoti ei voi suosia vain toista vanhempaa, vaan vanhemmat ovat tasavertaisia päiväkodin näkökulmasta. Toisille perheille tämä on selvä asia, mutta on myös vanhempia, jotka riitelevät ja eivät pysty keskustelemaan keskenään lasten asioista. Joillekin lapsille on tehty esimerkiksi kaksi varhaiskasvatussuunnitelmaa, toinen isän ja toinen äidin kanssa, kun taas joiden eroperheiden lasten toinen vanhempi ei ole tietoinen koko varhaiskasvatussuunnitelmasta. Myös lasten edun kannalta on tärkeää, että vanhemmat pystyvät keskustelemaan lasta koskevista asioista, koska lapsen kasvatukseen liittyvät asiat ja arki tulisi pysyä samanlaisena oli lapsi sitten äidin tai isän luona. Myös kasvatuskumppanuuden tulisi toteutua päivähoidon ja kummankin vanhempien välillä. Jos vanhemmat eivät ole olleet naimisissa ennen eroa, äidistä tulee avoerotilanteessa automaattisesti yksinhuoltaja, ellei asiaa muulla tavalla sovita.

Kasvatuskumppanuuden toteutuminen on haastavaa ja vaikeaa niiden perheiden kanssa, jotka ovat eronneet. Onko päivähoito vastuussa lapsen asioiden tiedottamisesta kummallekin vanhemmalle? Vai onko se vanhempien vastuulla ottaa itse selvää lapsen asioista? Näkevätkö perheet kasvatuskumppanuuden merkitystä lapsen elämässä vai onko päivähoito vain paikka, johon lapset viedään hoidon ajaksi? Valitettavasti on paljon eroperheitä, joista tapaava vanhempi ei tiedä lapsen asioista päiväkodissa mitään. Kasvatuskumppanuus toteutuu silloin vain toisen vanhemman kanssa ja hänen vastuulle jää lapsen asioista tiedottaminen toiselle vanhemmalle.

3.2 Päiväkodin perheet 2010

Seinäjoella sijaitseva päiväkoti, jossa tein toimintatutkimukseni, on auki aina – arkisin, iltaisin, öisin, viikonloppuisin. Päiväkodissa on viisi ryhmää, joista neljä ovat auki arkisin 6.30-17.30. Viidentenä ryhmänä on vuororyhmä, joka on auki iltaisin, öisin ja viikonloppuisin.

Tähän päiväkotiin pääsevät ainoastaan ne lapset, joiden molemmat vanhemmat ovat vuorotöissä ja myös ne yksinhuoltajien/eroperheiden lapset, joiden luona lapset asuvat ja lasten vanhempi on vuorotöissä. Päiväkoti tarjoaa hoitoa näiden perheiden lapsille ainoastaan töiden tai opiskelujen aikana. Kun vanhemmilla tai vanhemmalla on vapaapäivä, myös lapset ovat vapaapäivällä. Yövuoron jälkeen vanhemmilla on oikeus nukkua, ennen kuin he hakevat lapset päiväkodista.

Vuoropäivähoito asettaa haasteita niin lapsille kuin vanhemmillekin arjen sujumiseen. Ensimmäiset lapset tulevat nukkuvana hoitoon tällä hetkellä 04.45 ja viimeiset lapset haetaan kello 22.45. Eräät lapset ovat hoidossa yli vuorokauden vanhemman matkatöiden vuoksi. Vuosien varrella on ollut myös tilanteita, joissa lapsi on ollut päiväkodissa useampia vuorokausia peräkkäin.

Tässä päiväkodissa on paljon eroperheiden lapsia. Johtuisiko se siitä, että tämä on vuoropäiväkoti? Eroperheet ovat myös lisääntyneet vuosi vuodelta. Eroperheiden lapsia on eniten 4-5 vuotiaiden ryhmässä, jossa lapsia on yhteensä 35, joista 20 lasta on kokenut vanhempien eron ja kolmessa perheessä on vain toinen vanhempi. Noin 42% on siis lapsiperheitä, jossa vanhemmat ja lapset asuvat yhdessä.

Ryhmässä 1 lapsia on 20, joista eroperheiden lapsia 3 ja yksinhuoltajia 2. Ryhmässä 2 lapsia on 25, joista eroperheiden lapsia on 8 ja yksinhuoltajia yksi. Ryhmässä 3 lapsia on 30, joista eronneita on 11. Lisäksi ryhmässä 3 on uusperheiden lapsia kolme, joiden perheet koostuvat vanhempien yhteisistä lapsista ja toisen vanhemman edellisestä liitosta tulevista lapsista. Yhteensä

perheitä tämän päiväkodin päiväryhmissä on 110 ja heistä ovat eronneet 48 perhettä. Prosenteissa 44% perheistä on eroperheitä.

3.3 Vuorotyön haasteita eroperheille

Erotilanteita vaikeuttaa äidin/isän vuorotyö. Esimerkiksi äidin ollessa vuorotöissä ja isän ollessa päivätoissa, lapset ovat päiväkodissa, joka on auki arkisin 6.30-17. Eron sattuessa ja lasten jäädessä äidille asiat mutkistuvat äidin vuorotyön vuoksi. Päiväkotiin, jossa toimintatutkimukseni tein, tulee paljon perheitä, jotka tulevat pienellä varoitusajalla perheessä tapahtuneen vanhempien eron vuoksi. Lapsille tilanne on haastava, koska elämä muuttuu myös päivähoidon osalta. Myös vanhemman vuorotyö on lapselle jo sinänsä raskasta.

Vuorotyön vuoksi lasten päivärytmi ei ole joka päivä samanlainen. Erotilanteessa lasten hoitoaika määräytyy vanhemman työajan mukaan. Vuorotyöläisen työaika saattaa olla pidempi ja vaihtelee päivittäin tai viikoittain. Lapsen hoitoaika voi olla yli vuorokauden tai alkaa aikaisin aamuyöstä tai päättyä vasta illalla myöhään. Lapsella kuitenkin on saattaa olla pidempiä arkivapaita vanhemman kanssa.

Lapsi tarvitsee erityisesti erotilanteessa turvallisuutta ja pysyvyyttä elämäänsä ja arkeensa. Isossa vuoropäiväkodissa kuitenkin henkilökuntaa on paljon ja lasten vaihtuvuus päivittäin on suuri. Kiintymyssuhteiden luominen aikuisiin sekä kaverisuhteiden luominen muihin lapsiin kestää siis huomattavasti kauemmin. Vaikka lapsi tulee viikonloppuna tuttuun paikkaan hoitoon, voi henkilökunta ja lapset olla uusia. Suuri sosiaalisten kontaktien määrä voi lapselle olla myös suuri stressitekijä.

On myös paljon lapsia, jotka tulevat toisesta hoitopaikasta viikonlopuksi tai illaksi hoitoon vuoropäiväkotiin. Hoitoputki saattaa siis olla joskus normaalia pidempi, maksimissaan kuitenkin 7 vuorokautta. Lapsen tulee opetella kummakin päiväkodin omat käytännön asiat. Tällainen vaihteleva ja sekainenkin arkielämä vaikuttaa lapsen tunnepuoleen ja se näkyy vuoropäiväkodissa. Henkilökunnan näkökulmasta myös lapseen ja

perheeseen tutustuminen ja lapsen tuntemaan oppiminen vievät aikaa. Lapsi, joka vanhempien erotilanteessa tarvitsee huomiota, ymmärrystä, apuja ja tukea, voi jäädä niitä ilman ja näin tulla ymmärretyksi väärin. Seuraavassa luvussa käsitellenkin, miltä lapsesta tuntuu, kun vanhemmat eroavat.

4 MILTÄ LAPSESTA TUNTUU KUN VANHEMMAT EROAVAT

Lapset toivovat, että isä ja äiti rakastaisivat toisiaan eivätkä riitelisi. Lapset toivovat, että vanhemmat eivät eroaisi ja tekevät toisinaan kaikkensa estääkseen eron. Toiset lapset eivät pidä äidin uudesta poikaystävästä sen enempää kuin isän uudesta tyttöystävästä, eivätkä missään tapauksessa näiden lapsista. Toiset osoittavat epäluuloisuutensa ja pettymyksensä, toiset eivät. (Sinkkonen 2008, 72.)

Avioerolla on välittömiä vaikutuksia kaikkiin osapuoliin. Useimmat perheenjäsenet kokevat psykologista ja emotionaalista häiriötä avioeron aikaan, tosin mukana on toisinaan helpotusta, kun saadaan ratkaisu vaikeaan tilanteeseen. Perheenjäsenet kokevat hätää, ahdistusta, murhetta, masennusta, yksinäisyyttä, katumusta, kontrollinmenetystä, avuttomuutta ja vihaa. Myös lapset käyvät läpi näitä tunteita. Kun lapsen kanssa asuva tai muualla asuva vanhempi keskittyy omiin tunteisiinsa, hänen kykynsä tukea lasta on heikko. Tutkimuksissa on todettu, että erityisesti lapsen kanssa asuvan vanhemman hyvinvointi edesauttaa lapsen sopeutumista avioeroon. (Hujala, Aula 2008, [Viitattu 19.6.2011].)

Avioerossa lapset ovat viattomia uhreja. He joutuvat kuitenkin tekemään saman työn kuin aikuisetkin selviytyäkseen eron aiheuttamasta kriisistä ja kasvaakseen siitä eteenpäin. Lapsi on erossa usein jätetyn asemassa ja siksi eron tuska on lapselle niin suuri ja vihan tunne voimakas. Vanhempien kriisi kestää vuodesta kolmeen vuoteen ja joskus pitempäänkin, minkä aikana lapsilla ei ole mahdollisuutta kotioloissa työstää omaa kriisiään. Juuri tuona aikana on erityisen tärkeää, että lapsilla on tilaisuus työstää omaa eroaan jonkun ulkopuolisen kanssa. (Kiiänmaa 2000, 7-9.)

Se maailma, jossa lapset elävät vanhempien erotessa, ei aina ole kovin kaunis. Vanhempien ero on monenlaisia tunteita herättävä kriisi lapselle, joka tuo mukanaan hankaluuksia ja harmejä. (Niemelä, Kääriäinen 2008, 89-92.) Jokainen avioero on erilainen, yksilöllinen. Jokaisella eronneella on omat tunteensa ja käsityksensä siitä, mitä avioero on. Parhaimmassakin

tapauksessa avioero on kriisi, joka merkitsee käänteentekevää muutosta, vaarallista taitekohtaa. Lapsi on ihminen, joka elää tässä ja nyt. Tästä hetkestä hän vie tulevaisuuteen rakennusaineita. Lapsuus on arvokas elämänvaihe, joka tulisi elää hyvin avioeron kokeneena tai kokemattomana. (Tarpila 1996, 24-30.)

Lapsi kokee monenlaisia tunteita vanhempien erotessa. Lapsen on hyvin vaikeaa ymmärtää, mistä on edes kysymys. Kriiseille on ominaista voimakkaat tunteet, ja jokaisella meistä on keinomme selviytyä tällaisten tunteiden kanssa. Avioero muistuttaa tunteiden puolesta kuolemaa, siihen liittyy paljon menetyksiä ja surua. Lapsen todellisuus merkityksellistyy vasta sitten, kun ero sisältyy hänen elämäntilanteeseen. Lapsi ei pysty ymmärtämään ja pohtimaan eron merkitystä ennen kuin on elänyt sitä elämää, jonka avioero on aiheuttanut. Lapsi saattaa käsitellä eron aiheuttamia tunteita vasta myöhemmin, sitten kun vanhemmat ovat kykeneviä ottamaan lapsen tunnepurkaukset vastaan. (Kääriäinen 2009, 73-74.) Jotkut lapset tarvitsevat kolmesta viiteen vuotta selviytyäkseen avioeron aiheuttamasta järkytyksestä ja löytääkseen jälleen tasapainon. Vaikka näyttää siltä, että lapsi sopeutuu hyvin, voi kriisi ilmaantua myöhemmässäkin vaiheessa, kuten nuoruudessa oppimis- ja käyttäytymisvaikeuksina (Ayalon & Flasher 1997, 42-43.)

Artikkelin ”Professional conversations with children in divorce-related child welfare inquiries” mukaan vanhempien tulisi kertoa ja puhua lapsille avoimesti erosta ja siitä, mitä perheessä tapahtuu ja miten asiat järjestyvät. Monet vanhemmat ovat haluttomia puhumaan lapsille, koska pelkäävät lasten reaktiota tai pelkäävät satuttavansa lastaan tiedoilla. Jos vanhemmat eivät puhu lapsille erosta, lapset saattavat ajatella, että erosta ei saa puhua. Näin lapset yrittävät etsiä totuutta ja tarinoita itse. Tämä on lapsille yksi stressin aiheuttaja. Lapset haluavat saada myös äänensä kuuluviin ja sananvaltaa eron jälkeisen elämän järjestelyn toteutumiseen. (Nijnatten & Jongen 2011 [viitattu 2.12.2011]). Tässä artikkelissa oli kysymys hiukan vanhemmista lapsista. Kuitenkin mielestäni vanhempien on keskusteltava lasten kanssa erosta ja vastattava lasten kysymyksiin. Vanhempien on kuitenkin otettava huomioon lapsen ikä ja se, mitä lapselle voi kertoa.

Lapset ilmaisevat tunteitaan eri tavoin: mahakivulla, päänsäryllä, raivokohtauksina, yksinololla, kehityksen taantumisena, kiltteydellä ja toiset eivät reagoi ollenkaan. Lasten tapa reagoida on siis hyvin yksilöllistä. (Kääriäinen 2009, 80-81.) Lapsen reagointiin vaikuttavat lapsen persoonallisuus, temperamentti, sukupuoli, kasvuhistoria sekä perheen rakenne ja lapsen ikä. Avioeron aiheuttamat piilevät vaikutukset voivat tulla esiin vasta vuosia myöhemmin, kun lapsi saavuttaa jonkun kriittisen kehitysvaiheen. Mitä nuorempi lapsi on, sitä suuremmin hän näyttää tunteensa. Alle kouluikäiset lapset ovat hätääntyneitä ja hämmentyneitä, ja he saattavat kadottaa väliaikaisesti kaikki itsenäistymisen merkit, jotka ovat jo ehkä saavuttaneet. Lapset voivat myös taantua, heillä voi olla kuviteltuja pelkoja ja univaikeuksia. Leikkimisestä saattaa tulla päivähoitossa jäykkää ja passiivista, josta mielikuvitus puuttuu. He tarrautuvat aikuisiin, vaativat enemmän hyväksyntää ja tukea. (Ayalon & Flasher 1997, 38-42.) Lapsi saattaa myös pidätellä tunteiden ilmaisua pitkään, odottaa kunnes vanhemmat ovat vahvemmilla. Vaikka lapsi ei näyttäisi tunteita ulospäin tai kertoisi pahasta olostaan mitään, hän tekee oman surutyönsä kuitenkin jossakin vaiheessa. Lapsi voi selviytyä erosta hyvin, jos häntä autetaan. Myös lapsen lähiverkostolla on suuri ja suojaava merkitys vanhempien erotessa. (Tarpila 1996, 24-30.)

Lasten kannalta on parempi erota huonosta liitosta kuin jatkaa sitä. Valtaosa lapsista sopeutuu vanhempiansa eroon ja monet löytävät vanhemmistaan uusia puolia. Eroissa on kuitenkin eroavaisuuksia. Tyypillinen eron kulku on lyhytkestoinen kriisi, jonka jälkeen palataan askel askeleelta arkeen ja sopeudutaan uuteen tilanteeseen. Valitettavasti yhä useampien lasten kohtalona on jäädä taistelevien vanhempien kiistakapulaksi, mikä aiheuttaa miltei poikkeuksetta suurta vahinkoa lapsen kehitykselle. On syntynyt jopa uusia lastenpsykiatrisia oireyhtymiä kuvaamaan lasten eron jälkeistä tunne-elämän ongelmia. On puhuttu Madeia-kompleksista ja vieraannuttamissyndroomasta (PAS eli Parental Alienation Syndrome). Tässä lapset vihaavat toista vanhempaansa ja toistelevat huoltajavanhemman sanoja, äänenpainoja ja eleitä. Lapset kieltäytyvät ehdottomasti tapaamisista ja ovat vakuuttuneita

toisen vanhempansa täydellisestä pahuudesta. Lapsen oma realiteetti hämärtyy eikä hänellä ole mitään kosketusta siihen, että hän on itse tämän "hirviön" biologinen lapsi. Tällainen vieraannuttamisoireyhtymä vaarantaa lapsen persoonallisuuden kehityksen vakavasti. (Sinkkonen 2007, 71-72.)

Modernia käsitystä edustaa ajatus, jonka mukaan lapset sopeutuvat rajuihinkin elämänmuutoksiin. Kypsästi eroavat vanhemmat tajuavat, että lapsen täytyy saada yhtä paljon äitiyttä kuin isyyttä ja valitsevat eron jälkeen viikko-viikko systeemin, jonka mukaan lapsi asuu vuoroviikoin äidin ja isän luona. Jotkut lapset kokevat viikko-viikko systeeminsä niin, että heidän asiansa eivät ole lopulta kenenkään hallinnassa, koska tiedonkulku ontuu vanhempien välillä. Kummallakin vanhemmalla on täysi tekeminen selvittää uudesta elämäntilanteesta, ja lapsia siirretään tehtyjen sopimusten mukaisesti piittaamatta paljoakaan siitä, mitä heidän ilmeensä ja olemuksensa kertovat. (Sinkkonen 2008, 73.)

Artikkelissa "Risk Factors in Divorce: Perceptions by the Children Involved" kerrotaan taloudellisista ja sosiaalisista menetyksistä vanhempien erotessa. Lasten kannalta tämä tarkoittaa sitä, että lapsi menettää avioeron seurauksena myös esimerkiksi harrastuksia, koska taloudellinen tilanne eron jälkeen on heikentynyt. Osa eroperheistä ovat tilastojen mukaan jopa köyhiä. Asuinpaikan vaihto nähdään myös suurena riskitekijänä – uuteen yhteisöön sopeutuminen on lapselle suuri stressitekijä. Uusien ystävien löytäminen on vaikeaa ja lapsi saattaa jopa syrjäytyä. Artikkelin mukaan lapsen hyvinvoinnille on tärkeää, että lapsi saa pitää kumpaakin vanhempaansa läheiset suhteet avioerosta huolimatta. Artikkelissa tulee esille kuitenkin avioerojen erilaisuus. Jos eron syynä on esimerkiksi alkoholi, lapsi saattaa pelätä onko isä/äiti humalassa tavatessaan toista vanhempaa. (Moxnes 2003, [Viitattu 2.12.2011].)

Työssäni päiväkodissa olen huomannut, että sellaiset erotilanteet, jossa lapsi joutuu ikävöimään ja kaipaamaan toista vanhempaansa pitkiä aikoja, ovat lapselle raskaita. Tämä näkyy lapsen käyttäytymisen muutoksessa. Tasapainoisimpia ovat ne erolapset, jotka tapaavat toista vanhempaansa säännöllisesti ja vanhemmat eivät riitele keskenään. Työssä olen myös huomionnut, kuinka lapset välillä toistavat toisen vanhemman sanomisia

toisesta vanhemmasta. Tämä näkyy erityisesti niissä avioeroperheissä, jossa vanhemmat ovat riitatilanteessa. Jos lapsi sanoo, että ”äiti ei kuule tykkää isistä” tai ”isi on idiootti”, voiko lapsi silloin itse tykätä isistä? Nämä ovat myös tilanteita, joissa lapsella on vaikeaa mennä tapaamaan toista vanhempaansa. Eli myös vanhemmat omilla puheillaan lapsille saattavat tehdä niin sanotusti hallaa. Vanhemman tulisi ymmärtää, että jos lapselle puhuu pahaa lapsen isästä tai äidistä, tekee siinä samalla myös lapselle pahaa.

Seuraavassa kahdessa kappaleessa esittelen Fisherin (2000) kompastuskivet ja jälleenrakennuskuutiot. Ne kertovat lapsen ajatuksista ja niiden kehittymisestä ja muuttumisesta vanhempien eron aikana.

4.1 Lasten ajatuksia avioeron aikana - kompastuskivet

Matkalla, kun lapsi toipuu vanhempien avioerosta, hän kohtaa kahdeksan kompastuskiveä. (Fisher 2000, 319-320.) Ensimmäinen kompastuskivi on ”**en tiedä, mitä avioero tarkoittaa**”. Lapsi ei välttämättä ymmärrä sanaa avioero ja mitä se tarkoittaa hänen elämässään. Jos lapsi joutuu pohtimaan asiaa yksin, yleensä hän ajattelee asiasta kaikista pahinta mahdollista vaihtoehtoa. Toinen kompastuskivi on ”**en pidä muutoksista, joita ympäristössäni tapahtuu**”, tarkoittaen lapsen arjen suuria muutoksia eron keskellä. ”**Minulla on useita erilaisia tunteita jumittuneena sisälleni**” on kompastuskivi numero kolme ja tarkoittaa sitä, että lapsi tuntee montaa eri tunnetta avioeron aikana ja hän ei osaa tehdä tunteillaan mitään. ”**Olenko minä vastuussa vanhempieni erosta?**” Moni lapsi syyttää itseään erosta ja luulee tehneensä jotain pahaa, mikä on aiheuttanut vanhempien eron tai luulee, että hänessä on jotain vikaa, kun ei saa tavata toista vanhempaa useammin.

Viidentenä kompastuskivenä on ”**en tiedä olemmeko enää perhe**”. Lapset saattavat miettiä, miten suhtautua äitiin ja isään, kun he eivät asu enää yhdessä. Lapsi miettii myös, mitä perhe tarkoittaa, kun kaikki eivät asu enää yhdessä. ”**Toivon, että vanhempani palaisivat yhteen**” on kuudentena kompastuskivenä. Tätä ajatusta lapset saattavat pitää yllä, koska eivät pidä

siitä, mitä avioero on heidän elämässään aiheuttanut. **”Uskon siitä seuraavan pelkästään hyvää/huonoa, jos äitini tai isäni löytää uuden kumppanin”** tarkoittaa sitä, että lapset saattavat kuvitella, että jos vanhempi löytää uuden kumppanin, kaikki muuttuu hyväksi, perheestä ei puutu silloin enää isää tai äitiä. Toiset vastustavat kovasti uusia kumppaneita, koska se on todellinen merkki lapselle, että vanhemmat eivät palaa enää yhteen. Viimeisenä kompastuskivenä on **”tunnen olevani maailman ainut lapsi, jonka vanhemmat eroavat”**. Lapset saattavat tuntea olonsa yksinäiseksi, heidän itsetuntonsa on alhaalla ja he etsivät uusia ystäviä. (Fisher 2000, 317-320.)

4.2 Lapsen selviäminen vanhempien avioerosta - jälleenrakennuskuutiot

Jos edellä mainitut Fisherin kompastuskivet saavat lapset kaatumaan, Fisherin jälleenrakennuskuutiot saavat lapset takaisin jaloilleen. Jälleenrakennus-kuutioiden avulla lapsi oppii hyväksymään vanhempien eron ja rakentaa näin perustaa toipumiselle. Kriisistä tulee kokemus, joka voi edistää lapsen kasvua ja kehitystä.

Ensimmäinen jälleenrakennuskuutio on **”tiedän, mitä avioero tarkoittaa ja mitä se minulle merkitsee”**. Lapsi on saavuttanut selvän ymmärryksen ja määritelmän. Toinen jälleenrakennuskuutio on **”löydän keinoja selvittää kokemistani muutoksista”**. Lapset löytävät terveitä keinoja kohdata asioita, joita heidän ympärillään tapahtuu. **”Osoitan tunteeni loukkaamatta itseäni tai muita”** on kolmas jälleenrakennuskuutio, jossa lapset tulevat tietoisiksi tunteistaan ja löytävät sopivia keinoja purkaa tunteitaan. Neljäntenä jälleenrakennuskuutiona on **”tiedän, että ero on aikuisten ongelma”**. Lapsi lakkaa pikkuhiljaa kantamasta vastuusta siitä, mitä vanhempien välillä on tapahtunut. **”Voin yhä rakastaa sekä äitiäni että isääni”** on viides jälleenrakennuskuutio, jossa lapsi ymmärtää, että hänen ei tarvitse valita kummankaan vanhemman puolta. Lapsi muodostaa uuden käsityksen perheestä, jossa on äiti ja isä, mutta erillä toisistaan. Kuudentena jälleenrakennuskuutiona on **”hyväksyn sen, että vanhempani eivät palaa**

enää yhteen". Lapsi oppii tuntemaan olonsa turvalliseksi kummankin vanhemman kanssa ja hyväksyy sen, että hänen toiveensa yhteen paluusta ei toteudu. Seitsemäntenä jälleenrakennuskuutiona on **"näen asioita, joista pidän ja asioita joista en pidä, jos äitini tai isäni löytää uuden kumppanin"**. Lapsi löytää tasapainoisen näkökulman, jossa yhdistyvät uuden kumppanin tuomat hyvät puolet sekä haasteet. **"Opin olemaan ystävällinen itselleni vanhempien eron kautta"** tarkoittaa sitä, että lapsi on kasvanut yksinäisyyden tuntemisesta tuntemaan emotionaalista läheisyyttä itsensä ja muiden kanssa. Viimeisenä jälleenrakennuskuutiona on **"olen vapaa olemaan oma itseni"**, jossa lapsi tuntee olevansa vapaa ja kriisistä on tullut kasvattava kokemus. Lapsi on saavuttanut viisautta, voimaa ja kypsyyttä. (Fisher 2000, 321-322.)

Taulukossa 7 on vielä kompastuskivet ja jälleenrakennuskuutiot taulukkomuodossa, josta näkee selkeästi lapsen ajatustavan kehityksen.

Taulukko 7. Fisherin kompastuskivet ja jälleenrakennuskuutiot. Fisher 2000, 319-322).

KOMPASTUSKIVET	JÄLLEENRAKENNUSKUUTIOT
1. En tiedä, mitä avioero tarkoittaa	1. Tiedän, mitä avioero tarkoittaa ja mitä se merkitsee
2. En pidä muutoksista, joita ympäristössäni tapahtuu	2. Löydän keinoja selvitä kokemistani muutoksista
3. Minulla on useita tunteita jumittuneena sisälleni	3. Osoitan tunteita loukkaamatta itseäni tai muita
4. Olenko vastuussa vanhempien erosta?	4. Tiedän, että ero on vanhempien ongelma
5. En tiedä, olemmeko enää perhe	5. Voin yhä rakastaa sekä äitiä että isää
6. Toivon, että vanhempani palaisivat yhteen	6. Hyväksyn, että vanhempani eivät palaa enää yhteen
7. Uskon siitä seuraavan pelkästään hyvää/huonoa, jos äitini/isäni löytää uuden kumppanin	7. Näen asioita, joista pidän ja asioita joista en pidä, jos äitini tai isäni löytää uuden kumppanin
8. Tunnen olevani maailman ainut lapsi, jonka vanhemmat eroavat	8. Opin olemaan ystävällinen itselleni vanhempien eron kautta, olen vapaa olemaan oma itseni

Luulen, että kompastuskivet ja jälleenrakennuskuutiot painottuvat hyvin yksilöllisesti. Tähän vaikuttavat lapsen suhde vanhempiin ennen eroa, lapsen ikä ja kehitysvaihe. Osa kompastuskivistä voi olla lapsille hyvin selvä asia alusta lähtien ja osaan kompastuskiveen lapset voivat takertua pitkäksikin aikaa. Jos ero tapahtuu lapsen ollessa vielä vauvaiässä, hän oppii elämään avioeroelämää luullen, että se on ihan normaalia. Oman lapseni kohdalla huomasin, että hän jossakin vaiheessa oli sitä mieltä, että kaikki lapset tapaavat isäänsä säännöllisesti. Kompastuskivi ”toivon, että vanhemmat palaisivat yhteen” oli omalle lapselleni kaikista vaikein asia, jota hän mietti ja pohti pitkäänkin. Lapseni oli vihainen, kiukkuinen ja aika vaikea pitkäänkin. Eräänä iltana lapseni sanoi minulle, kun asiasta puhuimme että: ”pyydät vain anteeksi. Äiti näin: anteeksi”. Loppujen lopuksi hän oli sitä mieltä, että kaikki me – äiti, isäpuoli, lapsen velipuoli, isä, äitipuoli – voisimme asua kaikki yhdessä. Luulen, että lapseni ei ole ainut, jonka ajattelu on hyvin yksinkertaista. Tässä vaiheessa erosta oli kulunut lähes neljä vuotta. Muutosvaihe ja eroasian käsittely lapsellani alkoi silloin, kun hänelle syntyi pikkuveli, joka asui nyt isän ja äidin luona. Eron merkitys tuli lapselle nyt vasta selväksi.

4.3 Lapsen auttamiskeinoja erotilanteissa

Lapsilla on runsaasti elämäniloa, joka aikaa myöden syrjäyttää mieltä raastavia tunteita. Jotta elämänilo pääsisi voitolle, tarvitaan aikuisen apua. Kielteisetkin tunteet on kohdattava ja niitä on käsiteltävä aikuisen kanssa. Lapsen pitää tuntea, että häntä arvostetaan ja rakastetaan vaikeissakin elämäntilanteissa. Alakuloista lasta ilahduttavat huomionosoittaminen, kannustus, tunnustus tai vaikka pieni lahja. Lapsi tarvitsee myös myötätuntoa ja rohkaisua. (Koskela 2008.)

Vanhempien ja kasvattajien kannattaa huolestua silloin, kun lapsen elämänilo häviää, elämä kapeutuu, lapsi ei elä ikätasonsa mukaista elämää. Vanhempien eron vaikutuksia lapsen kasvuun ja kehitykseen ei vielä riittävästi tunneta, mutta niin vanhemmat kuin lapsetkin tarvitsevat erilaista ja

yksilöllistä tukea perheen hajotessa ja uudelleen muotoutuessa. Lapsen selviytymiseen erosta vaikuttaa myös se, onko lapsella sellaisia aikuisia, joiden kanssa hän voi keskustella mieltään askarruttavista asioista tai saada kysymyksiin vastauksia. (Niemelä & Kääriäinen 2008, 89-92.)

4.3.1 Sadut ja kertomukset

Satujen ja tarinoiden lukeminen voi auttaa lasta hyväksymään ja ymmärtämään asioita sekä purkamaan tunteitaan. (Tarpila 1996, 24-30.) Satujen ja tarinoiden kertominen ja lukeminen on lapselle myös turvallinen keino käsitellä yhdessä aikuisen kanssa lapselle vaikeita asioita. Tarinat ja sadut tarjoavat lohtua ja apua. Sadut ovat usein kertomuksia kriiseistä ja siksi antavat lapselle mahdollisuuden ymmärtää lapsen omaa maailmaa. Ne voivat antaa myös neuvoja ja tukea ja ratkaisuja, joita lapsi voi liittää omaan elämäänsä. Saduilla on auttava, kasvattava ja parantava voima, koska saduissa vaikeudet kohdataan, eletään läpi ja voitetaan. Satu voi toimia lapsen maailmassa myös terapeuttisesti. Kuullun kertomuksen kautta lapselle tarjoutuu tilaisuus myös surutyön tekemiseen. Kertomistilanteissa lapsen tulee olla aikuisen kanssa, koska aikuisen läsnäolo luo turvallisen mahdollisuuden käsitellä vaikeita ja pelottaviakin kysymyksiä yhdessä aikuisen kanssa. Alle kouluikäisillä myös mielikuvat ja fantasiat ovat tärkeä asioiden selviytymiskeino. (Lapsi ja kriisit 1995, 3-8.)

Saduilla on samanlainen vaikutus kuin unilla, joissa tiedostamattomalla tasolla eletään vaikeita, ratkaisemattomia ja pelottavia kysymyksiä. Satu tarjoaa mahdollisuuden selviytyä suruista ja ongelmista, jotka olisivat liian ylivoimaisia lapselle tiedostetulla tasolla. Saduissa on paljon pelivaraa, jokainen lapsi voi soveltaa elämäänsä juuri sen, mikä hänelle sopii. Lapset siis ottavat saduista itselleen juuri sen, minkä hän tarvitsee. Vaikka lapsi satua kuunnellessaan samaistaa itsensä sankariin, kokee hänen ilonsa ja surunsa, pelkonsa, jännityksensä, etäännyttämisen vuoksi hän kokee kaiken kuitenkin tapahtuvan sadun maailmassa. Siellä sadun maailmasta saatu kokemus alkaa vaikuttamaan nykyhetkessä. Sadun avulla löydetty maailma

auttaa lasta löytämään ratkaisuja kunkin hetkisiin kysymyksiin ja ongelmiin ja asennoitumaan myönteisesti elämään. (Lapsi ja kriisit 1995, 8-13.)

Saduilla ja tunne-elämällä on yhteys. Sadut edistävät lasten henkistä hyvinvointia ja kehitystä. Lapsi samaistuu tai tuntee läheiseksi sadun henkilön, joka tapahtumien edetessä selviytyy yksin tai oppii luottamaan itseensä ja sadussa saamiin ystäviinsä. Sadun henkilöillä on ongelmia, joista he selviytyvät onnistuen lopuksi tavoitteissaan. Todellisessa elämässä olevia ja tulevia vaikeita asioita voidaan kohdata turvallisesti kuvitteellisena. Pelkoja ja pettymyksiä, toiveita ja haaveita käsitellään mielikuvituksessa. Sadun avulla lapsi luo sellaisen kuvitteellisen maailman, jonka avulla hän selviytyy aikaisempaa paremmin todellisuudesta. Sadun avulla lapsi saa erilaisia vaihtoehtoja arkipäivän ongelmien ratkaisemiseen. Satu antaa valmiuksia kohdata elämän haasteita tavalla, joka tuottaa iloa. (Ylönen 2000, 27-29.)

Sadut ilahduttavat, viihdyttävät ja lohduttavat. Tunteet ovat olennaisia lapsen elämässä, ja siksi sadut ovat merkittävä keino lapsen maailman rakentamisessa. Koska lapsen ajattelu on hyvin yksioikoista, sadut, joissa käsitellään esimerkiksi oikeaa ja väärää, on kerrottava niin, että lapsi sen ymmärtää. Sadusta ei ole mitään hyötyä, ellei lapsi ymmärrä satua. Lapsen on jaksettava kuunnella, lapsen tulee olla kiinnostunut, sekä lapsen valmiudet ymmärtää satua ovat olennaisia asioita. (Ylönen 2000, 33-35.)

Satukirjojen kuvat miellyttävät ja niillä on myönteinen merkitys. Kuvia tarvitaan sadun ymmärtämiseksi ja kiinnostuksen herättämiseksi. Kirjan kuvat pysyvät paikallaan, joten lapsi pystyy tarkasti katsomaan hahmot, niiden ilmeet ja ympäristön. Kuvat ja teksti kuuluvat saumattomasti yhteen, ne voivat temmata mukaansa vastahakoisenkin tutustujan. (Ylönen 2000, 46-49.)

Ikä, kehitystaso, tausta ja senhetkinen elämäntilanne vaikuttavat sadun kokemiseen, johon perustuu sadun ymmärtäminen ja tulkinta, sadun merkitys. Tulkinta tapahtuu spontaanisti ja saattaa saada tulkitsijassa aikaan uudenlaisen ymmärryksen kyseessä olevasta asiasta, joka yleensä eroaa hänen aikaisemmasta käsityksestään. Tulkinnat tekevät mahdolliseksi sadun kokemisen monin tavoin. Tulkinta tapahtuu lapsen elämismaailmasta, jolloin

sadun merkitykset saattavat saada hänet näkemään ja oivaltamaan maailmaa uudella, elämää rakentavalla ja eheyttävällä tavalla. (Ylönen 2000 49-51, 65.)

Terapeuttisina pidettävien satujen avulla pyritään käsittelemään ja vähentämään tunne-elämän ongelmia, kuin esimerkiksi hylätyksi tulemisen aiheuttamaan mielipahaa. Päiväkodeissa ei tehdä terapiaa, koska siellä ei ole terapiakoulutuksen saaneita henkilöitä, mutta kasvattajien on kuitenkin hyvä muistaa, että lapselle on hyötyä sellaisista kirjoista, jotka saattavat auttaa lasta tietyissä tilanteissa. Terapeuttisissa saduissa on asioita, joiden toivotaan koskettavan lasta tunnetasolla. Lapsi voi käydä läpi vaikeuksia tai menetyksiä mielikuvituksensa tai mielikuviansa avulla ja löytää omista kokemuksista yhtäläisyyksiä satujen henkilöihin tai tapahtumiin, vaikeuksiin ja niitä seuraaviin ongelmiin. Lapsen ajattelussa toivotaan tapahtuvan vähitellen muutosta niin, että suru lievittyy tai vastoinkäymiset eivät tunnu enää ylivoimaisilta. Sadun antavat toivoa. Terapeuttisissa saduissa on henkilöitä tai henkilö, joihin lapsi samaistuu. Tämän henkilön toiminnalla tulee olla merkitystä tapahtumiin ja loppuratkaisuihin. Tällainen henkilö on lapselle esimerkki siitä, että omaan elämään pystyy vaikuttamaan. Terapeuttisen sadun ehdoton edellytys on lopun tarjoama lohtu. (Ylönen 2000, 62-65.)

Vanhempien eron tuoman tuskan joutuu moni lapsi kokemaan. Äidin tai isän muuttaessa pois kotoa tai jopa toiselle paikkakunnalle lapsi saattaa ikävän lisäksi pelätä yhteydenpidon vähenemistä ja tämän vanhemman elämässä vähälle huomiolle jäämisestä. Uusperheessä lapsi tuntee joskus – syystä tai syyttä -, että on toisen tiellä ja perheenjäsen, jota on vain siedettävä. Jos lapsi kokee hylätyksi tulemisen, hän tarvitsee apua. Satu voi muunlaisen tuen ohella auttaa hyväksymään vanhempien avioeron ja näkemään siinä myös hyviä puolia. Avioeroon on pakko sopeutua, pahan olon ei kuitenkaan tarvitse olla pysyvää. Jotkut kertomukset todellisesta elämästä auttavat koviakin kolhuja saaneita lapsia ja antavat uskoa selviytymiseen. Kirjoissa liian toden tuntuinen asioiden kuvaaminen saattaa myös ahdistaa, jos se tulee liian lähelle kuulijan omaa elämää. Lapsi ei ehkä halua kuulla samankaltaisista kokemuksista kuin hänellä itsellään on ollut. (Ylönen 2000, 80-91.)

Satu toteutuu ryhmässä ja kodissa eri tavalla. Ryhmässä aikuisen ja lapsen läheisyys ja vuorovaikutus jäävät vähäisemmäksi kuin kotona. Ryhmässä lapsella ei ehkä ole halua kertoa sadun herättämistä ajatuksista. Ryhmällä on kuitenkin vahvuuksina yhdessä kokeminen ja mahdollisuus tuoda satua esiin monin tavoin. Kun pienessä tutussa ja turvallisessa ryhmässä luetaan jo pohditaan tekstin esiin tuomaa asiaa, lapsen tuska voi lievittyä sadun henkilöiden vaikeuksien ja onnistumisen myötä. (Ylönen 2000, 92-97.)

4.3.2 Musiikki ja liikunta

Musiikki vaikuttaa tunne-elämäämme siitä syystä, että se herättää meissä myönteisiä tunteita. Jokainen voi kuulla musiikista niitä tunteita, joita sillä hetkellä tarvitsee. Musiikin vaikutus voidaan kohdistaa useisiin tunneprosessin vaiheisiin: sillä voi muokata ilmapiiriä, sen avulla voi työstää syntynyttä tunnekokemusta ja sitä voi käyttää tunteen ilmaisukeinona. Musiikki on myös monipuolinen tunteiden säätelykeino siksi, että sitä voi käyttää monimuotoisesti: sitä voi soittaa, laulaa, hyräillä, säveltää, johtaa, sen tahtiin voi liikkua tai sitä voi pelkästään kuunnella. Musiikin soittaminen vähentää ahdistuksen, masennuksen ja väsymyksen tunteita ja lisää tarmokkuutta. (Kokkonen 2010, 59-61.)

Lapsen keskuudessa laulut, joissa koetaan eri tunteita, ovat hyvin suosittuja. Laulujen sanat saavat merkityksen ja auttavat ymmärtämään paremmin eettisiä asioita kuten avuliaisuutta, toisen huomioon ottamista, ystävällisyyttä ja erilaisuuden hyväksymistä. Musiikki vaikuttaa ajatteluun, tunteisiin, muistiin ja fyysiseen olemukseen. Musiikin avulla voi parhaimmillaan koskettaa, jakaa ja ilmaista sisäisiä, piilossakin olevia tuntemuksia tavalla, jota sanojen ja puheen avulla on mahdoton tavoittaa. Lapset pystyvät ilmaisemaan tunteitaan ja mielikuviaan myös instrumentin avulla sekä lauluihin ja leikkeihin eläytymällä usein paremmin kuin tunteista puhumalla. Toimiva musiikkikasvatus voi synnyttää ihmiselle elinikäisen suhteen musiikkiin. Musiikin on todettu myös vaikuttavan ihmissuhdetaitoihin. (Kaitaniemi, Thil 2009, 2-9.)

Musiikki tukee emotionaalista, motorista, sosiaalista ja kognitiivista kehitystä. Musiikilla voi olla suuri merkitys turvallisuuden ja läheisyyden luojana, ilon lähteenä, viihtymisen ja mielihyvän tuottajana, lohduttajana. Lapset kokevat yleensä musiikin kiinnostavana ja lapset laulavat, loruttavat ja myös tanssivat mielellään. (Lindeberg-Piironen 1994, 47-51.)

Luova liikunta ja tanssi ovat hyviä keinoja ilmaista omia tunteuksiaan. Tanssi-ilmaisu voi auttaa estynyttä lasta vapautumaan. Tanssijan tekemät liikkeet, venytykset ja asennot ovat yhteydessä tunteisiin. Liikunta ja erilaiset leikkimuodot ovat myös suositeltavia tunteiden toiminnallisia säätelytapoja. Liikunnan seurauksena mielihyvää aiheuttavien välittäjäaineiden erittyminen kiihtyy, reipas liikunta nostaa myös kehon lämpötilaa, mistä seuraavan lihasten rentoutumisen on ajateltu edistävän hyvän olon kokemista. Liikkuessamme saamme kokemuksia siitä, että oma kehomme ja kuntosimme on hallinnassamme, minkä seurauksena koko elämämme hallinnan tunne saattaa lisääntyä. (Kokkonen 2010, 62-63.)

4.3.3 Kuvallinen ilmaisu

Lapsi voi ilmaista itseään myös piirtämällä, kertoa kuvin ja värein asioista, joihin sanat eivät vielä riitä. Piirtämisen avulla lapset pääsevät tekemisen kautta paremmin kiinni tilanteeseen ja keskustelu lähtee käyntiin lähes huomaamatta. Kuvallinen ilmaisu on lapselle siis luontainen keino tutustua itseensä sekä välittää ajatuksiaan ja tunteitaan muille. Aikuisille lapsen piirustukset antavat mahdollisuuden kurkistaa lapsen ajatteluun, tunteisiin, muistikuviin ja kuvitelmiin. Kuvien tekeminen on lapselle aina matka omaan itseensä. Lapsi puhuu mielellään kokemuksistaan sekä kertoo tekemistään kuvista. Joskus lapsi saattaa ilmaista itseään sujuvammin kuvia tekemällä kuin kielellisesti. Kuvallinen ilmaisu saattaa olla jollekin ainoa tapa kertoa tunteuksista, ahdistuksesta, peloista, toiveista. (Kaitaniemi, Thil 2009, 2-9.)

Lapsi tekee ja käyttää kuvia moniin tarkoituksiin. Kuvilla korvataan ja omistetaan symbolisesti todellisia tai kuviteltuja kohteita, esineitä ja tapahtumia. Kuvien avulla kerrotaan tapahtumia ja niillä voidaan ilmaista

myös kaikkein yksityisimpiä riemuja, pelkoja ja toiveita, joista ei kenties ole mahdollista kertoa millään muulla kielellä. Kuva auttaa lasta luomaan käsitystä omasta minästään. (Salminen 1994, 35, 41.)

Aikuinen tunnistaa lapsen piirtämän kuvan, mutta matka kuvan taakse kätkeytyvään ajattelu- ja havaitsemistapaan sekä mielikuvitukseen ja niiden ymmärtämiseen voi olla vielä pitkä. Aikuisen ei ole helppo ymmärtää lapsuuden kuvamaailmaa. Vaikka lapsen havainnot ja käsitteet ovat hyvinkin konkreettisia, vaikeaksi kuvan ymmärtämisen tekee dramatisointi: lapsi esittää elein, ilmein, huudahduksin ja puhumalla sen, mitä aikoo piirtää. Jälki paperilla on vain elekielen täydennys. Kuvan tekeminen lapselle on graafista puhetta kuvan ja oman minän välillä. Lapsen mielestä on aivan selvää, mitä kuva tarkoittaa ja hän uskoo, että aikuiset ymmärtävät sen samalla tavalla. (Salminen 1994, 36.)

Kaikilla lasten piirustuksilla on yhteys hänen arkitodellisuuteensa. Joskus kuvassa on kysymys ihmisten välisten suhteiden symbolisesta kuvauksesta, kasvamisen ihmeestä tai muista vaikeasti ymmärrettävistä asioista. Joskus lapsi yrittää kuvillaan näyttää yksityiskohtia, ymmärtää ihmisten tekoja tai kuvata näkymätöntä – esimerkiksi äänen, liikkeen tai tuoksun synnyttämää mielikuvaa. (Salminen 1994, 41.)

Kuvista löytyy myös hyvän ja pahan, ruman ja kauniin, oikean ja väärän maailma. Todellisuudessa tapahtuvan normien rikkomisesta saattaa seurata hankaluuksia, mutta kuvassa hyvän ja pahan normeja voi koetella turvallisemmin. Lapsi voi piirroksissaan piirtää itsensä hyvän tai pahan rooliin – lapset voivat kuvien avulla määritellä, millaisia he saattaisivat olla ja millaisia heidän pitäisi olla. Kuvissa voi myös olla kyse tulevaisuuden mallitilanteiden hahmottelusta. Piirrokset tarjoavat keinon luoda malleja omasta tulevasta minästään, teoistaan ja mahdollisista maailmoistaan. Kuvat ennakoivat aikuiseksi kasvamista, äidin ja isän rooleja, ihastumisia, rakkaustarinoita, pelkoja, vaaroja ja jopa kuolemaa. Kun pelottaville ja ahdistaville tunteille annetaan näkyvä hahmo, näitä tunteita on helpompi hallita ja ne voidaan jakaa toisten kanssa. (Salminen 1994, 42-43.)

4.3.4 Lasten vertaisryhmä

Lasten eroryhmät ovat merkittävä mahdollisuus jakaa omia kokemuksia ja tunteita. Vertaisuuden avulla voidaan tukea lapsia selviytymään vanhempiensa erosta. Lapsi pystyy hyödyntämään muiden kokemuksia ja löytämään itselleen keinoja käsitellä mieltä askarruttavista asioista. Jo se, että kun tietää ettei ole asioiden kanssa yksin, antaa jo voimavaroja selviytymiseen. (Niemelä & Kääriäinen 2008, 89-92.)

Tukiryhmässä syntyvä lämmin vuorovaikutus – läheisyys, huomio, rohkaisu ja tukeminen – antaa ryhmän jäsenille turvallisuuden ja johonkin kuulumisen tunteen. Nämä tunteet antavat lapsille voimaa jakaa omia tunteitaan, ajatuksiaan ja ideoitaan toisten kanssa. Ryhmän pieni koko antaa jokaiselle mahdollisuuden ilmaista itseään, saada huomiota ja vastakaikua osakseen. Lapset voivat vapaasti ilmaista vihan ja pelon tunteita. Jokaisella lapsella on myös oma tarinansa kerrottavana avioeroon liittyvistä asioista. Lasten kuullessa toisten kokemukset, he ymmärtävät olevansa samassa tilanteessa kuin muutkin ja sen, että he eivät ole mitenkään poikkeavia tai erilaisia. (Ayalon & Flasher 1997, 103-197.) Toisten lasten kertomukset omista, samanlaisista tai erilaisista kokemuksistaan voivat auttaa lasta ymmärtämään vanhempien avioeroa. Etuna on siis myös se, että joidenkin lasten vanhemmat ovat juuri eronneet, kun taas joidenkin vanhempien erosta on jo vuosia, ja toiset ovat hämmentyneitä uusperhe-elämästä ja uusista perheenjäsenistä.

Ryhmän toimimiselle on tärkeää turvallinen ympäristö, sama aika, paikka ja tietyt säännöt. Siksi päiväkotiympäristö on hyvä paikka – siellä on tutut aikuiset, tutut lapset, ja paikka on myös lapsille tuttu ja turvallinen. Ryhmässä lapsia autetaan ymmärtämään, mitä heidän elämässä tapahtuu sekä annetaan erilaisia välineitä selviytymiseen tästä vaikeasta ja uudesta tilanteesta. (Kiiänmaa 2000, 18-20.) Pienessä ryhmässä löytää myös vastauksia avioeron herättämiin kysymyksiin. Kun ilmapiiri on toisia tukeva ja myötämielinen, voidaan ongelmia tuoda yleiseen keskusteluun, antaa neuvoja ja ottaa niitä vastaan. Lapset vapautuvat estoista, häpeästä ja epävarmuudesta sekä rohkaistuvat ottamaan osaa ryhmän työskentelyyn.

Lapset, joiden vanhempien erosta on kulunut jo aikaa, kaipaavat silti tukea ja heillä on tarjottavanaan arvokkaita näkemyksiä sekä tehokkaita sopeutumiskeinoja. (Ayalon & Flasher 1997, 103-197.)

4.3.5 Tunteiden opettamista, nimeämistä

Avioero herättää lapsessa monenlaisia tunteita – myös sellaisia, joita lapsi ei osaa nimetä tai joita lapsi ei osaa hallita. Tunteet liittyvät siis hyvin vahvasti kehittämishankkeeseen, siksi haluan niistä kertoa. Lapsen oppiessa nimeämään ja tunnistamaan tunteita, hän voi oppia myös hallitsemaan niitä. Toisille tunteiden hallinta on helpompaa kuin toisille, se on temperamenttikysymys. Vaikka tunteet ovat kuinka voimakkaita tahansa, ne ovat silti vain tunteita, ei tekoja. Tunne on osa ihmistä ja vahvassakin tunnekuohussa jokainen on aina vastuussa omasta toiminnastaan (Cacciatore 2007, 16, 26). Myös aggression tunteet kuuluvat jokaisen lapsen kasvuun ja kehitykseen. Aggression tunteiden avulla lapset rakentavat identiteettiään, sisäistävät normeja ja oppivat suojaamaan itseään. Jos kieltää kaikki tunteensa, ne saattavat purkautua ulos arvaamattomalla tavalla: ihminen alkaa käyttäytyä tuhoavasti, ahdistuu tai masentuu. Lapsen on siis opeteltava käsittelemään myös haastavia tunteita. (Cacciatore 2009, 6-15.)

Lasten tunne-elämän ongelmat saattavat ilmetä käyttäytymishäiriöinä, vatsakipuina, päänsärkinä, unihäiriöinä. Useimmiten ongelmien ytimenä ovat tunne-elämän ongelmat. Kun annamme lapsille aikaa ja autamme heitä ymmärtämään omia tunteitaan, kun hyväksymme heidän tunteitaan ja ilmaisemme omia tunteita luovalla tavalla, olemme lapsille suureksi avuksi. Jos lapset oppivat kohtaamaan pelkonsa, selviytymään torjutuksi tulemisesta ja kasvamaan surun kautta, heistä todennäköisesti kehittyy terveitä aikuisia. (Cacciatore 2009, 15-23.)

Tunteiden säätely tarkoittaa kykyä vaikuttaa siihen, mitä ja kuinka pitkään ja voimakkaasti tunnemme. Ovatpa tunteet epämiellyttäviä tai miellyttäviä, liian voimakkaita tai pitkäkestoisina ne alkavat kuormittaa ja vaikeuttavat mielemme ja ruumiimme tasapainoa. Tunteiden säätelykyky on tärkeää ihmisen

hyvinvoinnin ja tasapainon takia. Tunteiden säätely auttaa myös säätelemään käyttäytymistämme. (Kokkonen 2010, 11-19.)

Toimivan tunteiden säätelyn kannalta olisi tärkeää, että rohkenisimme käyttää tunteiden säätelykeinoja monipuolisesti. Se, miten tunteita säätelemme, riippuu myös sukupuolesta. Poikien mieltymys tunteiden tukahduttamiseen ja tyttöjen kyky turvautua sosiaaliseen tukeen poikia hanakammin ilmenee jo lapsuudessa – ja johtuneen vanhempien tavasta opettaa tyttäriä sosiaalisia ja pojilleen aktiivisia tunteidensäätelykeinoja. Tehokkaiksi tunteiden säätelykeinoksi on osoittautunut myös keino, jossa kielteisen asian näkeminen myönteisessä valossa tai minkä tahansa pienenkin myönteisen yksityiskohtan havaitsemisen ikävässä tilanteessa. (Kokkonen 2010, 70-71.)

Vanhemmat opettavat omalla esimerkillään lapsilleen tunteisiin asennoitumista: lapsi oppii vanhempiensa käyttäytymistä ja tunneilmaisua havainnoimalla, kuinka tunteisiin ylipäättään kannattaa suhtautua. Vanhemmat osoittavat toiminnallaan myös, mitä tunteita on tarpeen missäkin tilanteessa säädellä ja millä keinoin. Perheessä vallitseva tunneilmasto vaikuttaa myös lasten tunteiden säätelyn kehittymiseen. Vanhempien vastaanottavainen, herkkä ja hyväksyvä suhtautuminen lapseen ja sopuisa parisuhde ovat omiaan tukemaan lasten tunteiden säätelyn kehittymistä. Perheen tunneilmastoon vaikuttaa vanhempien välinen suhde. Riitainen parisuhde kuormittaa vanhempien lisäksi myös perheen muita jäseniä. Vanhemmat, jotka ovat tyytyväisiä parisuhteeseensa, ilmaisevat yleensä enemmän myönteisiä tunteita lastensa suuntaan. (Kokkonen, 2010, 89-90.)

5 KEHITTÄMISHANKKEENI TOIMINTATUTKIMUKSENA

Kehittämishankkeeni noudattaa tutkimusmenetelmältään toimintatutkimusta. Toimintatutkimus pyrkii käytännön toiminnan ja teoreettisen tutkimuksen vuorovaikutukseen (Aaltola 2001, 23). Toimintatutkimuksessani vuorottelevat suunnittelu, toiminta, havainnointi ja arviointi. Joka kerta ennen lasten tapaamista suunnittelin, sen jälkeen toimin, kirjoitin havaintoni ylös sekä arvioin. Tieto tutkimuskohteesta ja tutkimusmenetelmistä kehittyi siis vähitellen. Toimintatutkijana kuuluin itse henkilökohtaisesti siihen sosiaaliseen yhteisöön, jota tutkin. Käytännön toiminnan suunnittelu ja toteutus ovat tärkeitä tutkimuksen vaiheita, joissa hyödynsin erilaisia kenttätyön ja aineiston käsittelyn menetelmiä. Toimintatutkimus on ajallisesti rajattu tutkimus- ja kehittämisprojekti, jossa suunnitellaan ja kokeillaan uusia tapoja (Heikkinen 2006, 9-17).

Toimintatutkimuksen lähtökohtana on arkisessa toiminnassa havaittu ongelma, jota ryhdyin kehittämään. Ollessani töissä päiväkodissa vuonna 2007 huomasin, kuinka paljon pienten lasten vanhemmat erosivat – ja minä mukaan lukien. Silloin minulle heräsi ensimmäistä kertaa huoli vanhempien eron kokeneista lapsista ja heidän tulevaisuudestaan. Kiinnostus tutkimuksen tekemiseen alkoi siis jo kauan sitten ja aihe oli selvillä sosionomi (yamk) -tutkintoa aloittaessa 2010 syksyllä. Toimintatutkimukseen kuuluu sekä konstruktioivia että rekonstruktioivia vaiheita. Konstruktioiva toiminta on uutta rakentavaa, tulevaisuuteen suuntaavaa, kun taas rekonstruktioivissa vaiheissa painopiste on toteutuneen toiminnan havainnoinnissa ja arvioinnissa. (Heikkinen 2006, 21.)

Toimintatutkimuksen on oltava käytännönläheistä ja tutkimus tehdään aidoissa oloissa. Toimintatutkimuksen avulla on tarkoitus kehittää käytäntöjä paremmiksi. (Heikkinen 2006, 17-18.) Kehittämishankkeeni tapahtui siis lasten päiväkodissa, keskellä päiväkodin arkea. Päiväkotiryhmä on lapselle turvallinen ympäristö, jossa lasten toiminta on luonnollista. Eroryhmä tarjoaa hyvät mahdollisuudet sosiaalisten taitojen, ongelmaratkaisun ja erilaisten selviytymiskeinojen harjaannuttamiseen. Tutussa ja turvallisessa ryhmässä

tunneilmaisusta voi oppia, ja näin ollen kehittää omaa tunteiden ilmaisuaan. Lisäksi eroryhmässä lapsi joutuu ottamaan muut lapset huomioon. (Välivaara 2004, 20.) Lasten on hyvä tutustua toisiinsa paremmin ja havaita, että heillä on yhdistäviä tekijöitä varhaislapsuuden tapahtumissa ja he eivät ole ainoita maailmassa tämän asian kanssa. Vaikka lapset ovat tunteneet toisensa jo pitkään ja leikkineet yhdessä vuosia, he eivät välttämättä ole keskenään puhuneet vanhempien erosta mitään.

5.1 Toimintatutkimuksen tavoite

Toimintatutkimuksessa tuotetaan tietoa käytännön kehittämiseksi ja parantamiseksi. Tavoitteena on, että päiväkodin toiminnan suunnittelussa ja arjessa otettaisiin huomioon vanhempien eron kokeneet lapset. Tutkimuksessa haen vastausta seuraaviin kysymyksiin:

- Onnistuuko lasten eroryhmän pito päiväkodissa?
- Onko eroryhmä lapsille hyödyllinen ja tarpeellinen?
- Tarvitsevatko vanhempien avioeron kokeneet lapset päivähoidossa jotain erityistä?
- Millaista tietoa / materiaalia työntekijät tarvitsevat?

Tarkoituksena on kerätä hyvää materiaalia päiväkotien käyttöön sekä näistä materiaaleista infopaketti kaikille Seinäjoen päiväkodeille. Näin päiväkodit voivat itse tilata haluamansa kirjat/pelit. Tavoitteena on samalla herättää päiväkodin opettajien ajatuksia ja huolta avioeron kokeneista lapsista. Tässä toimintatutkimuksessa pyritään valamaan uskoa lasten sekä myös raportointivaiheessa päiväkodin opettajien omiin kykyihin ja toimintamahdollisuuksiin, toisin sanoen voimaannuttamaan tai valtuuttamaan heitä. (katso Heikkinen 17-21). Tutkijana käynnistän muutoksen ja rohkaisen päiväkodin opettajia huomioimaan ja tukemaan vanhempien avioeron kokeneita lapsia päiväkodissa.

Toimintatutkimuksessani oli mukana kuusi lasta sekä tietenkin päiväkodin henkilökunta auttamassa, havainnoimassa ja keskustelemassa kanssani. Tarkoitus on herättää kiinnostusta ja huolta päiväkodin henkilökunnassa eroperheiden lapsista ja sen myötä saada heidät myös toimimaan näiden lasten kanssa lapsia auttavalla tavalla. Lasten kannalta tarkoitus on antaa lapsille selviytymiskeinoja ja ymmärrystä heidän arkeen ja auttaa heitä kriisissä. Toisaalta tämä tutkimus antaa myös viitteitä esimerkiksi siitä, voisiko tällainen ryhmä kokoontua kerran viikossa vakituisesti päiväkodin arjessa.

En käytä toimintatutkimuksessani päiväkodin oikeaa nimeä salassapito-velvollisuuden ja lasten tunnistettavuuden vuoksi.

5.2 Tiedonkeruumenetelmät

Toimintatutkimuksen syklin vaiheet vuorottelevat kehämäisesti. Suunnitellaan uusi tapa järjestää kokeilu käytännössä, kokeilun aikana tapahtuu havainnointi ja kerätään havainnointiaineisto. Toiminta arvioidaan ja reflektoidaan ja arvioinnissa syntyneet ajatuksen ovat uuden kokeilun pohjana. Ainutkertainen kokeilu saattaa tuottaa uutta ja merkittävää tietoa, joka auttaa kehittämään käytänteitä. (Heikkinen 2006, 79.)

Tutkijana päättelyminen on tärkeässä asemassa tuloksia tutkiessa. Päätelmiini tarvitsin kuitenkin muita tiedonkeruumenetelmiä, kuten osallistuva havainnointi, havainnoinnin pohjalta kirjoitettu tutkimuspäiväkirja ja haastattelu. Lisäksi kyselylomakkeella kysyin vanhemmilta tietoa ja mielipiteitä asiasta. Kenttätapahtumien lisäksi kirjasin tietoa tutkimuksen etenemisestä, tunnelmista, vaikutelmista, omaa toimintaa koskevia havaintoja, yhteenvetoa, kysymyksiä ja hämmennyksen aiheita.

Yksi tiedonhankintatapani on ollut osallistuva havainnointi. Aktiivisessa osallistuvassa havainnoinnissa tutkija vaikuttaa aktiivisesti läsnäolollaan tutkittavaan ilmiöön. Hän voi esimerkiksi olla mukana kehittämistyössä, projektissa tai vastaavassa tilanteessa aktiivisena toimijana. Osallistuvan

havainnoinnin aikana tapahtuvassa kommunikaatiossa ei ole kysymys vain kielellisestä, vaan myös eleiden, ilmeiden, liikkeiden ja kosketuksen avulla tapahtuvasta kommunikoinnista. Tutkijan on hyvä tiedostaa tämä, sillä olennaista informaatiota saattaa muuten jäädä välittymättä. Toisaalta on myös varottava liioittelemasta tai tulkitsemasta väärin ei-kielellisiä viestejä, sillä ne voivat muuntaa tulkintaa väärään suuntaan. (Anttila 1996, 218-224.)

Käytin osallistuvan havainnoinnin menetelmiä toimintatuokioiden sujumisen havainnointiin, jonka pohjalta tein uusia suunnitelmia. Laitoin havaintoni ylös joka tapaamiskerran jälkeen, ja osa havainnoistani on saattanut mennä ohitseni. Kuitenkaan en olisi pystynyt tekemään havaintoja ja samalla kirjaamaan niitä ylös toimintatuokioiden aikana. Silloin kun sain työparin itselleni (3 kertaa), pyysin aina heitä havainnoimaan ja tuomaan havainnot esille tuokion jälkeen.

5.3 Oma rooli suhteessa kehittämishankkeeseen

Toimintatutkimus kohdistuu sosiaaliseen toimintaan, joka pohjautuu vuorovaikutukseen. Ihmiset suuntaavat toimintansa toisiin yksilöihin ja ottavat heidät huomioon toiminnassaan. Heidä ohjaa yhteinen tulkinta, merkitys tai näkemys yhteisestä toiminnasta ja sen tarkoituksesta. (Heikkinen 2006.) Avioerolasten asialla -tutkimuksessa lapsiryhmässä olevat lapset ovat kokeneet vanhempien avioeron ja tapaavat toista vanhempaansa säännöllisesti. Itse aktiivisena tutkijana pidän tätä ryhmää lapsille 9 kertaa. Tutkimukseni alkoi syksyllä 2010 aiheen valinnalla ja teoria-aineistoa keräämällä sekä toiminnan suunnittelulla. Toiminta eli eroryhmän pitäminen tapahtui keväällä 2011 maaliskokuussa. Tämä toimintatutkimus on myös oman työn kehittämistä, joka edellyttää yhteistyötä muiden päiväkodin tiimien kanssa. Jos päiväkodissa yksi henkilökunnasta pitää avioeroryhmää lapsille säännöllisesti, se vaatii muulta henkilökunnalta panosta, koska silloin ryhmän vetäjä on poissa omasta ryhmästä ja sen toiminnasta. Toimintatutkimuksessani oli siis otettava huomioon myös muiden tehtävät, koko organisaatio ja toimintaympäristö. Koska toimintatutkimukseeni

osallistui myös esikoululaisia, he saivat tehdä aina omat tehtävänsä loppuun, siivota jälkensä ja sen jälkeen tulla mukaan. Myös tila, jossa ryhmää pidettiin, tuli valita huolellisesti, koska minun piti saada rauha ryhmän pitämiseen. Siksi valitsin sellaisen ajan, jolloin muut ryhmän lapset olivat ulkoilemassa. Lisäksi materiaaleja tehdessäni piti ottaa resurssit huomioon – eli mahdollisimman halvalla tuli päästä. Esimerkiksi tunnekortit voi osaa yli 50 eurolla tai ne voi tehdä myös itse, jolloin kustannus on pieni.

Tutkijana minulla on asiasta hyvä teoretieto. Olen perehtynyt kirjallisuuteen hyvin sekä ottanut asian ammattilaisiin yhteyttä ja pyytänyt heiltä tärkeitä ohjeita. Lisäksi minulla on lapsista, kasvatuksesta, opetuksesta ammatillinen tieto, olenhan ammatiltani päiväkodin opettaja. Näiden lisäksi minulla on oma kokemustieto, erosin ex-aviomiehestäni 2006, ollessani 26-vuotias ja olimme olleet vajaa kaksi vuotta naimisissa. Meillä on yhteinen tytär, joka erovaiheessa oli 1v ja 6kk. Lapsi on tavannut isäänsä heti eron jälkeen säännöllisesti ja tapaa edelleen. Suhde ex-aviomieheeni on välillä todella riitaisa ja välillä välimme ovat hyvät. Lisäksi minulla on kokemusta myös uusperheasumisesta, koska olen nyt uudelleen naimisissa ja meillä on nykyisen aviomieheni kanssa poika, joka nyt 1v ja 9kk.

Toimintatutkijana olin aktiivinen vaikuttaja ja toimija, en siis ollut ulkopuolinen sivustaseuraaja. Toimintatutkijalle oma välitön kokemus on osa aineistoa. Tutkija käyttää omia havaintojaan tutkimusmateriaalina muun tutkimusaineiston sijasta tai sen lisäksi, jolloin tutkijan ymmärrys kehittyy hiljalleen. Toimintatutkimus on prosessi, jossa ymmärrys ja tulkinta lisääntyvät vähitellen. Toimintatutkimuksessa ajatellaan, miten asiat ovat olleet ja mihin suuntaan ne ovat menossa. (Heikkinen 2006, 17-19.)

5.3 Tutkimustulokset ja niiden yleistäminen

Päiväkoti paikkana on hyvä pitää eroryhmää, se on turvallinen ja tuttu paikka lapsille. Sain aikaan lasten kanssa keskusteluja, lapset kyselivät paljon ja kertoivat myös huoliaan ja murheitaan sekä myös iloisia asioita. Tällaisia keskusteluita ei olisi syntynyt, elleivät lapset olisi luottaneet minuun.

Avoimuus ja luottamus minun ja lasten välillä syntyi, josta olen todella tyytyväinen.

Eroryhmän pitäminen päiväkodissa lapsen hoitopäivän aikana on haastavaa. Vain kolmena kertana yhdeksästä kerrasta sain henkilökunnalta apua, kun tarkoitus oli, että joka kerralla minulla olisi ollut työpari. Vuoropäiväkoti tuo tähän haasteensa, koska jos päivätyöntekijät ovat töissä viikonloppuna, heillä on usein maanantaisin vapaapäivä ja eroryhmäni kokoontui maanantaisin. Lisäksi päiväkodin arkeen kuuluu palavereita, keskusteluja vanhempien kanssa, teemapäiviä, yhteisiä lauluhetkiä, jotka väistämättä vaikuttavat päivittäiseen toimintaan. Toimivaa tämä olisi silloin, kun päiväkotiin tulisi ulkopuolinen henkilö pitämään lapsille ryhmää, mutta silloin haasteena on lasten luottamus ryhmän pitäjää kohtaan – lapset eivät ole tuntemattomalle ohjaajalle välttämättä niin avoimia kuin tutulle ja turvalliselle päiväkodin työntekijälle. Jos eroryhmää aikoo päiväkodissa pitää, se tarkoittaa koko päiväkodin sitoutumista asiaan ja ryhmän pidon tulee silloin mennä muun toiminnan edelle.

Mielestäni eroryhmä on lapsille tarpeellinen ja hyödyllinen. Annoin lapsille selviytymiskeinoja kohdata asioita ja ymmärrystä siihen, mitä heidän elämässään tapahtuu. Lisäksi esille tuli paljon positiivisia asioita vanhempien erosta. Eroryhmän jälkeen seuraavana syksynä nämä eroryhmän lapset ovat tulleet keskustelemaan kanssani eroasioista. Eräs lapsikin tuli kysymään että ”muistakko että mun vanhemmat ovat eronneet” ja toinen lapsista tuli sanomaan, että ”mä en näe mun isää paljon koskaan ku se on aina töissä, sillä ei oo aikaa mulle”. Huomasin itsessäni myös sen, että kun tapaan näitä lapsia päivittäin niin usein kahdenkeskiset keskustelut liittyvät usein vanhempien eroon. Kynnys kysellä lapsen kuulumisia ja kokemuksia ja mietteitä vanhempien erosta on madaltunut ja luulen, että lapsetkin puhuvat siitä mielellään kanssani. Nämä avioeron kokeneen lapset tarvitsevat mielestäni edes jonkinlaista huomiota päiväkodissa. En näe siinä mitään väärää, jos lapselle antaa ymmärrystä omasta elämästä, tai jos mietitään yhdessä positiivisia asioita vanhempien erosta sekä ratkaisuja huoliin, ja myös se, että lapsi huomaa, ettei ole yksin asian kanssa on tärkeää. Tarkoituksena ei ole siis penkoa ja kaivella lapsen perheen asioita.

Tätä tutkimustulosta ei voi yleistää muihin päiväkoteihin vaan tutkimustulos liittyy ainoastaan tähän vuoropäiväkotiin ja tähän eroryhmään. Yksi syy tähän on se, että päiväkotit, jotka on auki aina ja lapset ovat siellä epäsäännöllisesti, heidän arkielämänsä on erilaista päivittäin ja näin turvattomampaa. Mielestäni vuorotyö ja eroperheet ovat lasten kannalta huono yhdistelmä. Tämän vuoksi vanhempien eron vaikutus lapseen voi näkyä vuoropäiväkodissa selkeämmin.

Raportoinnilla tiedotetaan ammattilaisille hyvien käytänteiden kehittämisestä sekä rohkaistaan yhteiskunnalliseen keskusteluun (Heikkinen 2006, 114). Raporttini ammattilaisille, päiväkodin opettajille koostui PowerPoint -esityksestä sekä materiaaleista, joita olen tutkimukseni aikana kerännyt (kirjat, peli, tunnekortit, www-sivut) sekä niistä tehdystä materiaali-info tiedotteesta, josta käy ilmi kirjojen nimet, mistä kirjan saa ja mitä se maksaa. Lisäksi tiedotteesta löytyvät hyvät www-sivut, josta päiväkodin henkilökunta voi tarvittaessa myös hakea apua ja tietoa asiasta. Jokainen päiväkotit saa mukaansa tiedotteen sekä lasten kirjan Älkää Huutako! jota kustantaja lähetti minulle 35 kappaletta jaettavaksi. Raporttini sisältyy myös lasten piirustuksien näyttäminen. Raportointini tapahtui Pedakafeessa, eräässä päiväkodissa 3.10.2011, johon osallistui 32 päiväkodin opettajaa Seinäjoelta. Tarjolla oli ruoka sekä kahvit. Tiedotteet sekä ruoat maksoi Seinäjoen Lastentarhanopettajien liitto.

Sain kokoon hyvän ”info-materiaalipaketin”, mutta tekstin näkyminen koneella info-papereissa oli huomattavasti parempi kuin monistuspapereilla. Teksti näkyi osittain aika huonostikin tumman taustan ja mustan tekstin ollessa päällekkäin. Materiaali-infopaperiin tulivat sellaiset kirjat, joita kustantajat lähettivät minulle ilmaiseksi. Myöhemmin mietin, siinä olisi voinut olla myös kasvattajille suunnattuja kirjoja, eikä ainoastaan lapsille suunnattuja kirjoja ja materiaaleja.

Pedakafe onnistui hyvin. Olen tyytyväinen osallistujamäärään. Paikalla oli päiväkodin opettajia koko Seinäjoen alueelta 19 eri päiväkodista. Tavoitteena oli saada illan aihe käsiteltyä tunnissa ja tämä onnistui. Lopetimme tasan klo 19. Lisäksi toivoin keskustelua, kysymyksiä, kokemuksia aiheesta. Niitä tuli jonkin verran – enemmänkin olisi voinut tulla. Päiväkodin opettajat kuuntelivat kyllä todella hiljaa ja keskittyneesti luentoani. Jos pitäisin luennon asiasta

uudelleen, menisin tarkemmin edes yhden lasten erokirjan läpi ja kertoisin kirjojen sisällöstä enemmän.

Päiväkodeilla on tapana pitää ”pähkinä” tai ”koko talon palaveri” tai muu vastaava, jossa eri luennoille/tapahtumiin osallistuneet kertovat päiväkodissa kyseisestä aiheesta muulle päiväkodin henkilökunnalle. Yhdelle opettajista annoin PowerPoint –esityksessä käyttämäni sivut tulostettuna. Jos päiväkodin opettajat eivät ole kertoneet asiasta muulle henkilökunnalle, luulen kuitenkin, että asiasta on päiväkodeilla keskusteltu, koska jokaisessa päiväkodissa on erolapsia. Herätin varmasti kiinnostusta ja huoltakin Seinäjoen päiväkodin opettajissa.

Päiväkodin opettajat ja henkilökunta tarvitsevat tietoa erolasten kohtaamisesta, auttamisesta, tukemisesta. Lisäksi tietoa tarvitaan avioeroa koskevasta lainsäädännöstä. Henkilökunnan tulee tietää, kenelle lapsen voi antaa ja kenelle ei. Mitä tarkoittaa yhteishuoltajuus päiväkodin näkökulmasta? Päiväkodeilla olisi hyvä olla selkeät käytänteet eroperheiden kohdalla. Päiväkodin henkilökunnan on myös hyvä muistaa, että vanhemmat ovat tasavertaisia, vaikka olisivatkin eronneet ja kummankaan puolelle ei tulisi asettua. Päiväkodin henkilökunnalta myös kysytään usein apua erotilanteissa, miten toimitaan, mihin otetaan yhteys, kuinka eroprosessi etenee, mikä on lapsen parasta ja tällä hetkellä henkilökunta neuvoa omien kokemusten ja intuitioiden myötä. Avioeroasioista tarvittaisiin enemmän koulutusta myös perheiden auttamisen näkökulmasta. Toisaalta, voi myös pohtia, mikä kuuluu päiväkodin henkilökunnan työtehtäviin ja mikä ei?

6 ERORYHMÄN PITÄMINEN PÄIVÄHOIDOSSA

6.1 Lasten valinta

Tavoitteenani oli saada kokoon pieni ryhmä lapsia (enintään 7 lasta), joiden vanhemmat olivat eronneet ja jotka tapasivat toista vanhempaansa säännöllisesti. Lapset ovat iältään 4-6 -vuotiaita ja heitä otettiin eroryhmään kahdesta eri päiväkodin lapsiryhmästä. Erään päiväkodin opettajan kanssa menimme yhdessä lasten nimelistaa läpi ja mietimme eniten eroryhmästä hyötyviä lapsia. Valitsimme seitsemän lasta, joiden toiselle vanhemmalle päiväkodin opettaja laittoi kirjallisen lupakyselyn, joka palautettiin päiväkotiin. Sain kaksi kielteistä vastausta – syynä se, että erosta jo kauan, tai vanhempi ei halua, että vanhoja aletaan kaivelemaan (erosta vuosi) ja toisen kieltäytymisen syytä en saanut selville. Laitoimme kaksi lupalappua lisää, joista toisessa oli lupa ja toisessa ei. Syynä tähän kieltäytymiseen oli, että isä ei ole ollut kuvioissa koskaan, eroa ei siis ole tapahtunut. Lapsia eroryhmässä oli kuusi, kolme tyttöä ja kolme poikaa.

Lupalapun jakamisessa ensimmäiseksi ongelmaksi koin sen, että pitääkö kummaltakin vanhemmalta kysyä lupa lapsen osallistumisesta eroryhmään. Asiaa selvitettyäni tulimme kuitenkin siihen tulokseen, että yhdeltä huoltajalta riittää lupa ja laitoin lupakyselyyn vielä tarkennukseksi, että olisi hyvä, jos kummatkin lapsen vanhemmista olisivat tietoisia, että lapsi osallistuu kyseiseen ryhmään.

6.2 Toiminnan suunnittelua

Toiminnan suunnittelu alkoi jo kuukausia ennen kuin ryhmän ohjaus alkoi. Kirjaston hakukoneelta löytyi paljon kirjoja, joissa käsiteltiin tunteita, joita vanhempien avioero herättää sekä kirjoja, jotka kertovat avioerosta. Tulin kotiin kirjastosta monta kertaa suuren kirjapinon kanssa ja silloin alkoi lasten kirjojen lukeminen. Luin lapselleni joka ilta muutaman kirjan ja sadun. Näin

valitsin sopivat kirjat. Kirjoja lukiessani huomasin lapseni keskittyneisyyden ja mielenkiinnon kirjoja kohtaan – hänkin on siis kokenut eron ollessaan 1,5 -vuotias (nyt lapseni on 6 -vuotias). Päädyin kuitenkin kirjoihin, jotka käsittelivät konkreettisesti avioeroa tai uusperhe-elämää. Ainoastaan yksi kirja oli sellainen, jossa vanhemmat olivat matkalla ja lapsella oli heitä ikävä. Kirjassa lapsi lähti mielikuvitusmatkalle selviytyäkseen ikävästä.

Kun olin valinnut kirjat, otin yhteyttä kirjojen kustantajaan. Sain monta eri kirjaa ilmaiseksi eri kustantajilta (noin 10 kirjaa) ja eräs kustantaja lähetti minulle 35 samaa kirjaa, jotka jaoin Seinäjoen päiväkoteihin! Etsin Internetin avulla myös yhden tunnepelin, Konkkaronkan, jonka he lähettivät minulle ilmaiseksi. Sain myös 50 esitettä pelistä, jotka voin jakaa myös päiväkoteihin.

Kävin myös kiertävien erityislastentarhanopettajien toimistossa katsomassa, löytyisikö sieltä minulle materiaaleja. Löysinkin vaikka mitä materiaaleja, mutta loppujen lopuksi Tunnenoppa oli ainut, jota käytin. (Tunnenoppa: iso noppakuutio, jossa pääokuva erilaisin tunneilmein joka nopan sivulla). Askartelin myös itse kahdet tunnekortit ja tunnepelin. Lisäksi hain netistä eron liittyviä kuvia, joita lasten kanssa myös käytin. Kuvat ovat liitteenä (liite 5) työn lopussa.

Lastenkirjojen hankkimisen ohessa etsin myös teoriatietao avioerolapsista. Tietoa löytyi niin kirjaston kirjoista, lehtien artikkeleista, opinnäytetöistä sekä Internetistä. Huomasin kuitenkin, että kirjat ja Internetistä saatu tieto toistivat aika paljon samoja asioita. Aloitin opinnäytetyön teorian kirjoittamisen jo joulukuussa 2010, koska minulla piti olla teoriatietao avioerolapsista ennen ryhmän pitoa.

Haluan vielä varmentaa ja täsmentää toiseen kertaan, että oman kehittämishankkeen tarkoitus ei ollut antaa avioerolapsille terapiaa, koska en ole terapeutti. Tarkoitus on löytää keinoja erolasten kanssa työskentelyyn antaen heille ymmärrystä heidän elämästään sekä erilaisia keinoja ja menetelmiä tunteiden hallintaan ja kriisistä selviämiseen. Tarkoitus on myös avata muiden Seinäjoen päiväkodin opettajien silmiä avioerolasten tilanteesta, koska lapset tarvitsevat meitä todella.

6.2.1 Neuvot asiantuntijoilta

Ennen ryhmän aloitusta otin sähköpostitse yhteyttä myös Kari Kiiänmaan (psykologi, parisuhdekouluttaja), Sirkku Niemelään (psykologi), Anne-Mari Jääskiseen (lasten tunnekouluohjaaja, Ilonhippu,) Marika Lassilaan (psykologi, lastenpsykiatrian pkl, Epshp), psykologi Pirjo Leijalaan (pikkulapsipsykiatria, epshp) ja Päivi Saukkoon (Sosiaalityön päällikkö, Seinäjoki).

Kiiänmaan sekä Niemelän mukaan idea ryhmän pitämisestä päiväkodilla oli todella hyvä. Kiiänmaa oli sitä mieltä, että ryhmä kannattaa tuoda lasten arkipäivään kuten kouluun tai päiväkotiin. Kiiänmaa neuvoi etenemään ryhmässä lasten ehdoilla ja tavoite kuitenkin mielessä. Tärkeänä Kiiänmaa piti työskentelysuhdetta ja auktoriteettia, lapsilla olisi siis oltava turvallinen olo ryhmässä. Lapsilla tulisi olla ryhmässä myös tunne, että he saavat vapaasti puhua erosta ilman, että siitä seuraa heille ongelmia. Lapsen tulisi olla erossa omalla puolellaan eikä toisen vanhemman puolella toista vastaan. Niemelän Sirkun ohje oli suhtautua lapseen ikätasoisesti ja koska kyseessä oli pienet lapset, pieni tuokio kerrallaan, jossa on alku ja loppu. Kunnioittava suhtautuminen lapseen aliarvioimatta ketään oli myös Niemelän neuvo. Niemelän mukaan myös lupa vanhemmilta lasten kuullen olisi ollut hyvä saada, koska lapset ovat lojaaleja vanhemmilleen. Alle 10-vuotias on periaatteessa samaa mieltä kuin läsnä oleva vanhempi. Myös omia auttamismahdollisuuksia ei kannata aliarvioida! Sirkku lähetti minulle myös hyviä materiaali-ideoita.

Internettiä selatessani satuin Ilonhippujen sivulle. He pitävät lapsille eroryhmää nimeltään väriERO. Ryhmä on tarkoitettu lapsille, jotka ovat kokeneet vanhempien eron. Otin siis yhteyttä lasten tunnekouluttajaan Ilonhippuun Anne-Mari Jääskiseen. Hän oli myös sitä mieltä, että eroryhmän pitäminen päiväkodissa on hyvä idea! Jääskinen antoi ohjeeksi olla lasten kanssa asioissa suora, säilyttäen kuitenkin hienotunteisuuden niin, ettei ketään loukata. Yhdeksi keinoksi ryhmän työskentelyyn hän antaa idean, jossa lapset kysyvät toisiltaan asioita erosta. Toinen tapa kysyä pieneltä lapselta olisi esimerkiksi ”mitä haluaisit tietää vuoroasumisesta?” tai ”mitä

haluaisit tietää uudesta vanhemman kumppanista?”. Jääskinen oli sitä mieltä, että henkilökunnalle olisi hyvä puhua asiasta sekä myös lapsen vanhemmille. Kuvia sekä mielikuvaharjoituksia Jääskinen myös suositteli. Mielikuvien avulla pystyy vahvistamaan lapsen itsetuntoa ja omiin tunteisiin luottamisen tärkeyttä. Tärkeintä olisi saada lapsen voimavaroja vahvistettua, jotta hän parhaiten kestää ulkoiset muutokset, joihin ei voi vaikuttaa.

Koska tein toimintatutkimusta Seinäjoella ja olen myös tarkastellut erotilastoja Seinäjoelta, näin hyväksi kysyä myös Seinäjoen asiantuntijoiden mielipidettä ja kokemuksia. Otin siis yhteyttä psykologi Marika Lassilaan (lastenpsykiatrian pkl) sekä psykologi Pirjo Leijalaan, joka työskentelee pikkulapsipsykiatrian poliklinikalla ja päiväosastolla. Leijalan mielestä idea oli myös hyvä. Lapset tarvitsevat apua erotilanteessa, mutta erosta tulee olla kulunut hieman aikaa, lapsi pystyy silloin käsittelemään asioita paremmin. Lassila lisäsi tähän, että lapselle vertaiskokemus on hyväksi, koska toisille lapsille puhuminen voi olla vaikeampaa ja siksi luovat ilmaisukeinot ovat tärkeitä tunteiden ilmaisun tukemisessa. Leijalan mukaan 4 tai 6 lasta on sopiva ryhmäkoko, ryhmä ei saa olla liian suuri. Leijala painotti myös vanhempien tapaamista ja keskustelua heidän kanssaan lapsen tilanteesta ennen ryhmää. Ryhmän tulisi kokoontua aina samana päivänä ja kellonaikana kerran viikossa sekä tärkeitä huomioonotettavia asioita ovat turvallisuus, luottamuksellisuus ja lasten tasapuolinen huomioonottaminen. Leijalan ja Lassilan mukaan lasten tunteiden esille tulemista ja jakamista sekä vuorovaikutuksessa olemista on syytä havainnoida. Myös hoitoon ohjauksen tärkeys tilanteissa, joissa lapsi oireilee enemmän tai ei kykene ikätasollaan suremaan eroa on huomioitava.

Viimeisenä kysyin Leijalan ja Lassilan omaa kokemusta avioerolapsista sekä eron vaikutuksesta lapsiin. Leijala vastasi: *”Ero vaikuttaa merkittävästi lapsen psyykkiseen kasvuun ja kehitykseen, oikeastaan elämänaikaisesti, puhun nyt tunne-elämän asioita, koska olen psykologi. Lapset kokevat erilaisuutta, lojaliteettiriitaisuutta, itsetunnon vaikeutta jne. riippuen siitä kuinka aikuiset ovat selvinneet erosta, kuinka lapselle on kerrottu erosta, kuinka vanhempi kykenee kunnioittamaan toista vanhempaa jne.”* Lassilan vastaus oli myös saman suuntainen: *”Avioerolla on hyvinkin monenlaisia vaikutuksia lapsiin, riippuen siitä, millainen vanhempien parisuhde on ollut*

ennen eroa, millaiset huoltajuuskiistat vanhempien välillä, vanhempien riittäisyys ja vaikeudet yhteisistä asioista sopimisesta, tapaamiskuviot. Lapselle avioero vaatii sopeutumista, tuo surua ja toisen lähivanhemman menetystä arjesta. ”

Otin yhteyttä myös Päivi Saukkoon, sosiaalityön päällikköön Seinäjoella. Halusin ottaa selvää, mitä Seinäjoella on tarjottavana eroperheille ja erityisesti heidän alle kouluikäisille lapsilleen. Mielenkiinnosta lähdin tutkimaan asiaa, koska Lassila kuin Leijalakin kirjoittivat, että Seinäjoen perheneuvolassa on joskus pidetty eroryhmiä. Myös Saukko vastasi, että perheneuvolassa on ollut alakouluikäisille lapsille eroryhmiä. Tällä hetkellä ryhmää ei ole, mutta varmasti tulevaisuudessa ryhmiä taas muodostetaan perheneuvolan asiakkaista. Saukko myös vastasi, että perheneuvoloissa on meneillään monenlaista; lähinnä alakouluikäisten lasten ja heidän vanhempinsa auttamista erotilanteissa perhekohtaisesti.

Tarkoittaako tämä nyt sitä, että Seinäjoella ei ole aikuisten järjestämiä lasten ryhmiä avioerolapsille? Onko Seinäjoella tarjota mitään ryhmätoimintaa alle kouluikäisille erolapsille? Vanhemmat kyllä osaavat hakea apua, mutta unohtuvatko lapset? Ja pitääkö olla perheneuvolan asiakas ja koululainen päästäkseen varmasti tulevaisuudessa toteutuvaan eroryhmään lapsille? Kysyin asiaa myös vanhemmilta, kuinka he saivat apua erotilanteessa. Vastaus selviää myöhemmin!

Olen todella tyytyväinen ja myös yllättynyt, että sain asiantuntijoilta sähköpostitse kyllä arvoisia vastauksia avioerolasten ryhmän pitämiseen. Näistä heidän neuvoistaan oli apua ja sain rohkeutta ja luottamusta itseni. Kuitenkin, kun on puhe arasta ja vaikeasta asiasta lasten kanssa ja asia koskettaa koko lapsen perhettä, on oltava varovainen ja tiedettävä mitä tekee.

6.3 Eroryhmän tavoitteet

Ennen ryhmän kokoontumisia mietin oman eroryhmäni tavoitteet. Yhtenä tavoitteena pidin sitä, että saan erolapset kokoontumaan yhdessä ja pienen toimivan ryhmän, johon lapsilla on kiva tulla. Toivoin ryhmästä avointa ja turvallista ryhmää, jossa keskusteltaisiin paljon. Tavoitteeksi asetin myös erilaisten selviytymiskeinojen ja neuvojen antamisen lapsille sekä sen, että lapset voisivat myös ryhmän ulkopuolella keskustella ja puhua keskenään näistä asioista. Tarkoitus oli etsiä positiivisia asioita lasten elämästä sekä vanhempien erosta ja pääpainona kuitenkin tulevaisuus, ei menneisyys. Toivoin myös ryhmän toimivan kiireettömästi.

6.4 Kokoontuminen ja ryhmän säännöt

Ryhmä kokoontui helmikuusta toukokuuhun 2011 maanantaisin kello 10-11 aikoihin 9 kertaa ja yksi tuokio kesti noin 40 minuuttia. Valitsin maanantaipäivän sen vuoksi, että erolapset tapaavat toista vanhempaansa usein viikonloppuisin. Osan lapsista hain ulkoa tai joskus he odottivat minua jo sisällä, ja osan kävin hakemassa toisesta ryhmästä. Ryhmässä vallitsi tietyt säännöt, jotka kävimme lasten kanssa joka kerta tuokion alussa läpi (Kiianmaa 2000, 18-20):

- R
ryhmässä saa puhua ja kysyä mitä vain eroon liittyvissä asioista.
- L
uottamuksellisuus; minä en kerro teidän vanhemmille enkä muulle henkilökunnalle, mitä puhutte minulle ja te ette myös kerro muille lapsille, mitä ryhmän muut lapset puhuvat.
- T
oisia pitää kuunnella ja antaa puhumisrauha.

Ryhmässä ketään ei pakoteta tekemään asioita ja jokainen voi säädellä omaa yksityisyyttään. Ohjaaja antaa tilaa ryhmäläisille ja malttaa omien tavoitteiden suhteen. Jos ryhmässä oleminen käy lapselle liian ylivoimaiseksi ja ahdistavaksi, on oltava tarkkana. Jos lapsi ei käyttäydy sääntöjen mukaisesti, hänet voidaan poistaa ryhmästä väliaikaisesti. (Kiiänmaa 2000, 20.)

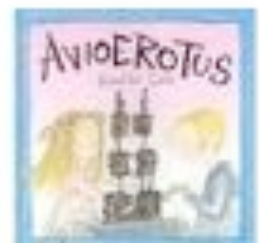
6.5 Ryhmän tapaamiset päiväkodilla

6.5.1 Ensimmäinen tapaaminen

Ensimmäinen tapaaminen oli 7.3.2011 maanantaina klo 10.15. Olin suunnitellut tapaamisen hyvissä ajoin, koska suunnitteluprosessini on ollut pitkä. Ensimmäisellä kerralla keräsin lapset kokoon, lapsia oli paikalla neljä. Menimme olohuoneen sohvalle istumaan, minä lasten eteen. Esittelin itseni ja kerroin, miksi olen täällä. Hetken aikaa katselin lapsia ja heidän ihmetteleviä katseitaan. Seuraavaksi kävimme ryhmän säännöt läpi: saa puhua mitä vain vanhempien eron liittyvistä asioista, en kerro esille tulleista asioista kenellekään, ryhmässä pitää käyttäytyä hyvin, kuunnella myös toisia. Sen jälkeen lapset saivat esitellä itsensä minulle sekä kertoa omasta perheestään. Eräs poika ilmoitti heti, että hänen isänsä ja äitinsä ovat eronneet. Siitä se sitten alkoi, ajattelin!

Esittelykierroksen jälkeen annoin tehtäväksi miettiä, mikä eläin haluaisit olla ja miksi. Itse kerroin haluavani olla satakieli, koska se laulaa kauniisti ja sadalla eri tavalla: iloisesti, surullisesti, vihaisesti, ujosti jne. Moni lapsista halusi olla kissa, koska se on niin pehmeä.

Seuraavaksi otimme piirustusvälineet esille. Annoin tehtäväksi piirtää oma kuva tekemässä jotain kivaa. Pyysin myös piirtämään eläimen, joka halusit olla. Kun kaikki ovat piirtäneet, jokainen vuorollaan esitteli muille kuvansa. Myös itse piirsin ja esittelin satakielen puussa, minä sen alla syömässä jäätelöä.

Seuraavaksi luimme kirjan Avioerotus. Samalla katsoimme kuvia ja kirjan hauskoja ilmeitä ja nauroimme niille. Yritimme myös matkia ilmeitä. Lopuksi keskustelimme isistä ja äideistä ja siitä, mistä eri asioista he pitivät.

Lopuksi annoin lapsille matkaan salaisen ”näkymättömän pallon”, joka pitää mielesi iloisena.

6.5.1.1 Ensimmäisen tapaamisen arviointi

Harmikseni paikalla oli vain neljä lasta, kaksi lasta puuttui. Saimme kuitenkin hyvän ensimmäisen kerran vietyä läpi, vaikka havaittavissa oli jännitystä - niin minulla kuin lapsillakin. Tarkoituksena oli laittaa piirustustehtävän ajaksi musiikkia soimaan, mutta se unohtui siinä jännityksessä! Lapset käyttäytyivät erittäin hyvin, kuuntelivat ohjeet tarkasti ja vastailivat hiljaisella äänellä omalla vuorollaan.

Kolme lapsista tapaa isäänsä viikonloppuisin, yksi näistä lisäksi keskiviikosta torstaihin joka viikko. Yksi lapsista asuu äidillä kolme viikkoa ja yhden viikon isällä. Kaksi lapsista ei näe äitiään kuin vain harvoin, sopimusasiat olivat vielä kesken.

Lasten oli vaikea miettiä, mikä eläin haluaisi olla ja matkivat myös toisiaan. Kaksi lasta halusi olla kissa ja yksi dinosaurus ja yksi koira. Itsensä piirtäminen tuntui myös haastavalta, kaksi lapsista ei meinannut saada piirretyksi mitään. Kaksi piirsi itsensä silittämässä kissaa, yksi oli kuvassa lenkillä koiran kanssa ja yksi piirsi vihaisen linnunpelättimen ja dinosauruksen – ei siis piirtänyt itseään ollenkaan vai oliko hän se vihainen linnunpelätin?

Avioerotuskirja oli hyvä aloitus. Siinä tuli hauskaasti ja huumorintajuisesti esille vanhempien riidat – toinen tykkäsi pienistä koirista ja toinen isoista. Toinen halusi lomalle etelään rannalle ja toinen metsäretkelle vaellukselle. Kirjassa isä ja äiti tekivät kepposia toisilleen – vaimo sai sementtiä kylpyynsä ja isä löysi ruoastansa raketin. Kirjassa myös näytettiin lasten vanhempien ilmeiden muutokset vuosien aikana rakastuneista tappeleviksi vanhemmiksi. Kirjassa lapset päättivät erottaa vanhempansa, rakensivat heille omat uudet kodit sillä

aikaa kun he olivat viettämässä avioerotustaan - toinen vaelluksella ja toinen etelässä. Kirjan lopussa lapset ovat onnellisia, koska myös vanhemmista oli taas tullut hyväntuulisia. Lapset pitivät kirjasta ja sen hyvästä kuvituksesta.

Lasten ilmeet jäivät mieleeni tuokion alussa, kun he katselivat toisiaan sen jälkeen kun olin kertonut, että heidän kaikkien vanhemmat olivat eronneet. Kuvailisin sitä ajatukseksi ”ai sunkin vanhemmat, ohhoh –ilme suurilla silmillä”. Kun eräs lapsi sanoi, että ”mun vanhemmat ovat eronneet” ääneen, havaitsin sen, että hän on ainakin yhden kompastuskiven selvittänyt. Eli hän oli hyväksynyt jollakin tasolla sen, että isä ja äiti olivat eronneet, koska sanoi sen ääneen.

6.5.2 Toinen tapaaminen 14.3.2011

Toinen tapaaminen alkoi samalla tavalla kuin ensimmäinenkin. Kerroin kuka olen ja miksi olen täällä. Paikalla olivat kaikki kuusi lasta. Kävimme myös ryhmän säännöt läpi. Kyselin lasten kuulumiset, miten viikonloppu meni? Näitkö isää/ äitiä? Mitä teitte? Jokainen sai vastata vuorollaan.

Toiminta alkoi kirjalla ”Siili ja taikakorut”. Lapset keskittyivät kirjaan, kuuntelivat sitä todella tarkasti ja hiljaa. Tein itselleni apukortit neljästä siilistä eri ilmeillä ja käytin niitä apuna. Kirja kertoo Pikkusiilistä, joka koulusta kotiin tullessaan on vihainen, koska ei osaa piirtää omaa perhettä. Siili on vihainen, koska hänen mielestään hänellä on tyhmä perhe: välillä hän on isän kanssa ja välillä äidin kanssa kahdestaan. Siili-äiti vie Pikkusiilin erään vanhan tädin luo, joka kertoo Pikkusiilille lohduttavia ja hyviä puolia vanhempien erosta ja antaa ikävää varten korun, jossa on vilkkuva sydän ja vilkkuva tähti.

Puhuimme myös ”möykkypöykystä” joka on rinnassa puristava tunne, joka saa olon vihaiseksi, kiukkuseksi, ahdistuneeksi. Kysyin myös lapsilta, mikä

auttaa möykköpöykkyyn. Vastauksena oli yleensä jokin herkku: jäätelö, karkki, mehu jne.

Katsoimme tarkasti siilin ilmeitä: vihainen siili, iloinen siili ja surullinen siili. Pyysin lapsia miettimään koska olivat viimeksi olleet vihaisia, iloisia, surullisia ja miksi. Mietimme myös, mikä saa iloiseksi, surulliseksi tai vihaiseksi, ja mikä on kivaa tekemistä isän tai äidin kanssa.

Lopuksi pyysin lapsia piirtämään oman perheensä ja lisäksi pyysin piirtämään vanhemmilleen ja itselleen jonkin ilmeen. Kun lapsi oli saanut piirustuksensa valmiiksi, hän sai kertoa kuvasta minulle itse. Lopuksi annoin jokaiselle matkaan tähden ja sydämen. Tähden pyysin viemään isän luo ja sydämen äidin luo. Kun ikävä iskee, voi painaa tähteä/sydäntä ja silloin muistaa että isä/äiti rakastaa sinua ja ikävöi myös sinua.

6.5.2.1 Toisen tapaamisen arviointi

Lapset tulivat innokkaina mukaan ryhmään, he olivat jo minua odottamassa, kun saavuin paikalle. Kuulumiset vaihdettiin, kaikki vastasivat jotain. Puhuimme myös möykköpöykystä ja tunne oli lasten mielestä heille kaikille tuttu. Lapsilla ei vielä ollut hirveästi asiaa – johtuisikohan siitä, että kyseessä oli vasta toinen tapaaminen. Muutama lausahdus jäi kuitenkin mieleeni, kun puhuimme tunteista ja möykköpöykystä:

”Olen vihainen silloin, kun isi huutaa mun veljelle.”

”Kun olen vihainen, tekisi mieli lyödä.”

”Möykköpöykky” oli keksimäni sana huolelle. Tässä kohtaa otin asiantuntijan Sirkku Niemelän neuvosta opiksi ja nimesin huolen ja siitä aiheutuvan tunteen möykköpöykkyksi, joka tuntui rinnassa ahdistuksena. Käytimme sanaa koko eroryhmän kokoontumisen ajan.

Oman perheen piirtäminen oli seuraava tehtävä. Kaikkien perheet olivat erilaisia. Yksi lapsista piirsi perheen, johon kuului isi, äiti ja lapsi. Isi ja äiti pitivät toisiaan käsistä kiinni ja olivat iloisia ja aurinko paistoi. Yksi piirsi perheen, jossa oli isi, äiti, lapsi ja kissa. Isää ei ole kuitenkaan kirjoitettu isäksi vaan isä on kuvassa omalla nimellään. Kaikki ovat iloisia tässä piirustuksessa. Yksi lapsista piirsi kuvan, jossa on isä, lapsi, veli, äiti ja äidin mies sekä jokin eläin. Kaikki ovat käsikädessä ja iloisia. Isi on tässäkin kuvassa merkitty omalla nimellä, ei isinä. Eräs lapsista piirsi kuvan, jossa ilmeet ovat todella vihaisia. Lapsi piirsi isin, itsensä ja siskonsa ja kertoi, että ”lyön tässä kuvassa isiä peppuun” ja että ”äiti on kuollut tässä kuvassa” (äiti oikeasti elossa). Eräs lapsista piirsi isin surulliseksi ja itsensä ja veljensä iloiseksi. Äiti puuttui kuvasta kokonaan. Eräs lapsista sotki koko paperin suttua täyteen, eikä saanut piirretyksi perhettään eikä kerrotuksi mitään. Myös hänen ilmeensä ja eleensä kertoi paljon. Hän halusi pois ryhmästä eikä halunnut ajatella koko perhettä. Teoriaosassa kerroin, kuinka lapsi voi piirtää kiellettyjä asioita paperille ja koetella normien rikkomista turvallisemmin. Näissä kuvissa isän lyöminen saattaa juuri olla tätä.

Kompastuskivi ”haluan että vanhempani palaavat yhteen” tuli esille siten, että lapset piirsivät isän ja äidin iloisina käsikädessä yhteen. ”En tiedä olemmeko enää perhe” tuli myös esille. Luulen, että lapsi joka suttasi paperin, ei tiennyt ketä hänen perheeseen kuului. Ja hän ei pitänyt muutoksista, joita hänen elämässään tällä hetkellä tapahtui. Hänellä oli myös paljon vihaa sisällään, koska tunsi itsensä jätetyksi. Jäin pohtimaan useain otteeseen lasten käsitystä omasta perheestään. Lapsi joka kertoi, että äiti on kuollut tässä kuvassa, asuu äidillään ja asioiden pitäisi olla hyvin. Mutta mistä tämä lause tuli, että äiti olisi kuollut? Ja se vihan määrä, mikä niistä kuvan henkilöiden ilmeistä näkyy, mistä se tulee? Onko se ”vihaa” äitiä kohtaan? Ajatteleeko lapsi, että kaikki on äidin syytä? Tällä tuokiolla tuli esille aika konkreettisestikin tunteista viha, joka on aika ominaista erolapsille jossakin eron vaiheessa. Tämän tuokion jälkeen oikeasti mietin, mihin olen lähtenyt mukaan. Tämä kerta oli aika raskas.

6.5.3 Kolmas tapaaminen 21.3.2011

Keräsin lapset kokoon, paikalla oli vain kolme lasta. Kyselin lapsilta kuulumiset ja kysyin myös, muistavatko he, miksi olen täällä. Muistivat! Kysyin myös muistavatko he ryhmän säännöt, ja muistivat nekin!

Aloitin toiminnan itse tekemillä tunnekorteilla. Levitin kortit lattialle. Lapset saivat katsoa kortteja tai ”päitä” ensin ihan rauhassa. Pyysin lapsia valitsemaan yhden kortin ja miettimään, miltä kortissa olevalta ”päältä” tuntuu, ja myös miettimään, koska lapsesta on viimeksi tuntunut siltä. Toiseksi tehtäväksi annoin valita yhden kortin ja miettiä, mitä ”päälle” on tapahtunut, kun ilme on tuollainen tai mitä ”päälle” on sanottu. Kolmanneksi annoin tehtävän valita yhden kortin ja

lapsen tehtävä olisi näyttää samalta kuin kortissa. Lopuksi vielä mietimme, kenellä ”päistä” on ”möykkypöykky” ja kuinka voisimme häntä auttaa.

Tunnekorttien jälkeen luin lapsille kirjan ”Juholla on kaksi kotia”. Kirja kertoo pojasta, joka asuu isän kanssa ja tapaa äitiä tietyin väliajoin. Kirjan jälkeen annoin tehtäväksi piirtää sinun kotisi tai kaksi kotiasi sekä isä ja äiti. Tapaaminen päättyi, kun jokainen lapsi oli saanut piirustuksen tehtyä ja kerrottua minulle piirtämästään kuvasta.

6.5.3.1 Kolmannen tapaamisen arviointi

Tuokio oli erittäin rauhallinen. Ihan kuulumisista asti lapset puhuivat eroon liittyvistä asioista, keskustelut eivät rönsyilleet juurikaan. Lapset kertoivat heti,

mitä olivat viikonloppuna tehneet ja missä olivat olleet. Tunnekortit herättivät kiinnostusta lapsissa, heidän ilmeensä korttien lattialle levityksen aikana kertoi sen. Välillä heitä nauratti ja he osoittivat kuvien hauskoja ilmeitä muille.

Eräs ujompi lapsi puhui paljon tunnekorttien avulla. Hän puhui riitelystä, huutamisesta, omaan huoneeseen lukitsemisesta ja siitä, kun hän leikkii paljon yksin. Lapsi kaipasi kovasti isäänsä ja kysyi minulta, miksei hän voisi asua joka toinen yö isällä ja joka toinen yö äidillä. Sitä me sitten yhdessä pohdittiin.

Kuvat lasten kodeista olivat mielenkiintoisia. Eräs lapsista piirsi isän kodin ja äidin kodin erikseen ja hänelle ja veljelleen kolmannen kodin äidin ja isän kodin väliin. Tie kulki äidin ja isän kodin välillä. Eräs lapsista piirsi äidin ja isin kodin ihan vierekkäin samaan taloon (kuin rivitalo). Kummallakin oma sisäänkäynti, mutta varasto on kuvassa yhteinen. Kolmas lapsista piirsi äidin kodin, isin kodin sekä mummon kodin.

Yhdessä piirustuksessa taas huomasin, kuinka kovasti lapsi toivoi, että isä ja äiti asuisivat yhdessä. Kahdessa piirustuksessa oli kolme kotia. ”Koti” tuntuu olevan myös hiukan vaikea käsite ryhmän lapsille, mikä on ihan ymmärrettävää, koska lapsi asuu välillä isän kodissa ja välillä äidin kodissa. Kirja ”Juholla on kaksi kotia” muutti ehkä hiukan lasten käsitystä omasta kodista. Olisi ollut ehkä parempi piirtää ensin oma koti ja sen jälkeen vasta lukea kirja. Harmitti, kun paikalla oli vain kolme lapsista, olisi ollut mielenkiintoista nähdä muidenkin piirustukset aiheesta koti.

6.5.4 Neljäs tapaaminen 28.3.2011

Tämän tapaamisen aiheena oli viha, paha mieli ja kiukku. Aluksi keräsin lapset yhteen, kaikki eivät mielellään lähteneet mukaan, mutta kun kerroin että menemme saliin, tilanne muuttui nopeasti. Kaikki lapset olivat paikalla ja tällä kertaa minulla oli työpari mukana.

Salissa otin esille ensimmäiseksi kuulumiset ja säännöt. Otin tunnekortit esille ja levitin ”päät” taas lasten eteen. Lapset olivat iloisia nähdessään kortit, olivat

jo niistä viimekerrallakin pitäneet. Kysyin lapsilta, kuka on vihainen, kenellä on ”möykkypöykky”. Mietimme yhdessä, miltä viha tuntuu ja mitä teet, jos olet vihainen. Kerroin myös lapsille, että kaikki ovat joskus vihaisia ja kiukkuisia ja että on oikein ja sallittua tuntea vihaa. Mutta se, kuinka sen vihan saa purettua pois oikein, oli tehtävänämme miettiä. Kerroin, että tavaroita ei saa rikkoa, kerroin myös, että toista ihmistä tai itseä ei saa satuttaa, jos on vihainen.

Ensimmäiseksi revimme paperia kiukulla, vihaisesti silputen vihaisen musiikin tahdittamana. Lopuksi liimasimme silput ”möykkypöykkyiksi”. Toiseksi huudettiin/ hakattiin tyynyyn. Kolmanneksi juostiin, hypittiin, lyötiin jalkaa lattiaan. Mietimme myös auttaisiko vain puhuminen kaverille?

Lopuksi luimme kirja ”Nähdään taas, isä”. Kirjassa Tommi ei tajua, miksi isä lähtee aina omaan asuntoonsa eikä jää hänen ja äidin luokse niin kuin ennen. Silloin nalle kertoo tarinan pikku karhusta, emokarhusta ja isäkarhusta, joka aina palaa omaan pesäänsä - ja silloin Tommi ymmärtää asian paljon paremmin.

6.5.4.1 Neljännen tapaamisen arviointi

Tämä kerta oli rauhaton, se oli kyllä jo arvattavissakin, koska olimme salissa pienellä porukalla. Onneksi minulla oli työpari, tarvitsin häntä todella! Eräs lapsi kertoi ”turpaan vetämisestä”, kun on vihainen. Asiasta puhuttiin yhdessä ja tulimme tulokseen, että ketään ei saa lyödä. Eräs lapsista repi paperia todella kovasti ja kiukulla, sekä sen jälkeen liimasi kaikki silppuamansa paperit kasaan.

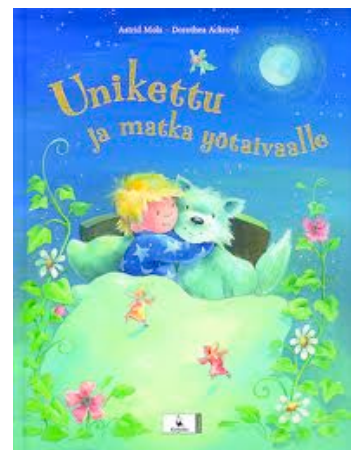
Tyynyyn huuto ei oikein onnistunut. Tuntui, että lapset olisivat hävenneet tyynyyn huutamista. Annoin kuitenkin tehtäväksi huutaa kotona tyynyyn tai hakata tyynyä, jos oikein kiukuttaa. Juoksimme, pompimme, liikuimme salissa paljon, en vain ole varma tekivätkö lapset sitä juuri kiukulla, mutta he juoksivat

ja pomppivat musiikin mukaan. Eräs lapsista jouduttiin poistamaan häiriköinnin vuoksi pois tuokiolta. Hän rimpui, potki ja huusi että ”vedän sua turpaan”. Lasta ahdisti kovasti. Kysyin myös työpariltani palautetta kerrasta ja hän sanoi, että ”tällaisia pitäisi olla lapsille enemmän”. Hän kertoi myös huomioineensa tyttöjen ja poikien eroja kiukun ja vihan tunteen purkamisessa. Esimerkiksi tytöt repivät paperia nätisti ja pikku hiljaa, kun taas pojat kiukulla. Niin minä kuin parinikin huomioimme myös kahden lapsen vihan tunteen äitiä kohtaan: ”revin kaikki äidin paperit ja huudan äidin huoneessa”. Työparini myös kertoi, että oli sitä mieltä, että lapset eivät kärsi erosta vaan eron jälkeisestä elämästä.

Myöhemmin syksyllä kuulin eräiden vanhempien olleen tyytyväisiä siihen, että heidän lapsesta oli saanut osallistua eroryhmään. Hän kiukustuaan kotona käytti paljon tyynyyn huutamista ja tyynyyn lyömistä – hän oli siis löytänyt itselleen sopivan ja oikean keinon purkaa kiukkuaan. Lapsen käyttäytyminen on myös muuttunut kesän jälkeen rauhallisemmaksi – toki sitä ei tiedä, oliko se eroryhmän ansioita vai lapsen kehitystä, kasvamista ja tunteiden parempaa hallintaa. Ehkä molempia.

6.5.5 Viides tapaaminen 4.4.2011

Kokosin lapset paikalle, lapsia oli tällä kertaa kolme paikalla. Kysyin kuulumiset, kerroin lapsille jo tutuksi tulleet säännöt. Aloitin tuokion kirjalla ”Unikettu ja matka yötaivaalle”. Kirja ei sinänsä kerro avioerosta, vaan kirja kertoo ikävästä. Kirjassa poika kaipaa ja ikävöi matkalle lähtenyttä isää ja äitiä, eikä saa illalla unta. Poika lähtee iltaisin mielikuvitusmatkalle... vai näkeekö unta?

Kirjan jälkeen lähdimme mekin mielikuvitusmatkalle. Menimme kaikki lattialle, samalle pyöreälle matolle makaamaan. Laitoin musiikkia soimaan, laulun ”Taikapeitto lennättää” cd:ltä Olio 2.

Laulun jälkeen ensimmäinen kohteemme oli sairaala. Kerroin lapsille, että olet juuri syntynyt, sinun oli kylmä ja sinä itkit. Sitten avasit silmäsi ja ketä oli paikalla? Kaikilla oli paikalla isä ja äiti. Eräs lapsista kertoi, että isi sanoi häntä heti ”isin pikku kakkapyllyksi”. Jokainen kuvitteli oman tarinansa, ja sitten jatkoimme matkaa taikapeiton sävelten mukaan...

Toisena paikkana meillä oli järven ranta ja auringon paiste. Kuului lasten naurua ja kiljumista ja menit syömään jäätelöä. Lapset saivat päättää, kenen kanssa ovat matkassa. Miltä lapsista tuntui? Jokainen kertoi taas oman tarinansa ja sitten lähdettiin taas taikapeiton sävelen mukaan lentoon...

Kolmantena paikkana oli leikkipuisto, jossa kaksi lasta oli tappelemassa. Kuului tappelua ja kinastelua ”mä en leiki sun kanssa”, ”sä oot ihan tyhmä”, sun lelut on ihan vauvojen leluja” ja lapset potkivat ja löivät ja lopuksi mököttivät. Nyt lapset saivat kertoa, miltä heistä tuntui katsella tilannetta? Mitä tällaisessa tilanteessa pitäisi tehdä? Oletko itse joskus ollut tällaisessa tilanteessa? Lasten kanssa keskustelun jälkeen matka jatkui, taas lennettiin taikapeitolla...

Neljäntenä paikkana meillä oli pimeä paikka. Oli yö ja kuului outoja ääniä! Onko se tappelua, kummitus, rosvo? Mikä se on? Lapset saivat kertoa, mikä tunne on kyseessä. Ja kuinka selvitä tällaisesta tilanteesta. Ja taas lennettiin.

Viidentenä paikkana oli sellainen paikka, jonka lapset saivat itse keksiä. Eräs lapsista meni kummitustaloon, yksi meni uimahalliin ja kolmas meni niitylle kukkien keskelle, jossa oli pinkkejä poneja. Ja taas matka jatkui taikapeiton avulla ja lopuksi päädyimme päiväkotiin.

Kerroin lapsille, että jos olet isän luona tai äidin luona ja ikävöit ja kaipaat toista vanhempaasi, voit ihan hyvin lähteä mielikuvitusmatkalle hänen luokseen tai hänen kanssaan. Myös joskus illalla, kun ei meinaa saada nukutuksi, voit lähteä mielikuvitusmatkalle.

6.5.5.1 Viidennen tapaamisen arviointi

Hiukan harmitti, kun paikalla oli vain kolme lasta. Meillä oli kuitenkin ihana ja rauhallinen hetki, ja lapset olisivat jaksaneet ehkä kauemminkin lentää taikapeitolla. Tavoitteena oli antaa lapsille yksi keino lisää ikävän tunteen kohtaamiseen. Lasten keksimät mielikuvituspaikat olivat kyllä todella hyviä ja rohkaisinkin lapsia niitä käyttämään silloin, kun tuntee ikävää. Olisin voinut vielä pyytää niitä piirtämään omat mielikuvituspaikat, mutta aika loppui kesken. Tällä kerralla emme hirveästi ehtineet keskustelemaan avioeroista. Yhdellä kolmesta oli mahakipua. Työkaverini kertoi, että hänellä on usein maha kipeä sinä päivänä, kun hän lähtee isän luokse.

Ilonhipusta Jääskinen ehdotti mielikuvaharjoitusta, ja päädyin tämän kirjan avulla mielikuvitusmatkalle lähtemistä. Kävimme eri paikoissa, joissa tuli tunteita esille – myös samoja tunteita, joita avioero lapsessa herättää. Myös ikävä on tuttu tunne avioeron kokeneille lapsille. Keskustelimme siitä, että jos on isän luona äitiä ikävä tai äidin luona isää ikävä, voi lähteä mielikuvitusmatkalle tapaamaan tätä toista vanhempaa.

6.5.6 Tapaamiset kuusi ja seitsemän, 11.4.2011 ja 18.4.2011

Keräsin lapset kokoon, paikalla oli kaikki kuusi lasta, mutta yksi heistä ei suostunut tulemaan mukaan, vaikka ennen ryhmän alkua lupasikin. Kävimme säännöt läpi ja kysyin, onko kenelläkään herännyt mitään kysymyksiä vanhempien eroon liittyen. Eräs lapsi viittasi heti ja kertoi, että ei tykkää isän tyttöystävästä ja toivoi, että isä ja tyttöystävä eroaisivat. Asiasta keskusteltiin ja lapsi ymmärsi kyllä, että isä saa itse päättää tyttöystävästään, mutta ongelma ei lapselta kadonnut.

Keskustelimme viimekertaisesta mielikuvitusmatkasta, kysyin olivatko lapset olleet mielikuvitusmatkalla ja samalla kerroin poissaolleille, mitä mielikuvitusmatka tarkoittaa. Itse toiminta alkoi tunnenopan heitolla (katso kuva). Kun lapset olivat heittäneet noppaa, piti miettiä, koska sinusta on

viimeksi tuntunut tältä ja mitä silloin tapahtui. Kaikki saivat heittää kaksi kertaa vuorotellen.

Aloitimme myös Rakkausliima-kirjan tekoa. Olin jo valmiiksi kopioinut lapsille kirjat, jossa oli vain pelkkä teksti runon muodossa. Lasten tehtävänä oli kuvittaa kirja omaan elämään. Teimme pari sivua kirjaa, ja lopuksi luin lapsille vielä ”Okko Oravan kaksi pesää”.

Seuraavalla kerralla jatkoimme heti rakkausliimakirjan tekoa. Paikalla oli neljä lasta. Nämä lapset saivat rakkausliimakirjat valmiiksi, ja annoin heidän viedä kirjan kotiin ja pyysin, että näyttäisivät sitä äidille tai isälle. Kun kirjat olivat valmiit, luin lapsille kirjan Rakkausliima, jossa oli siis sama runo kuin lasten tekemissä omissa kirjoissakin. Katsoimme tarkasti kuvia ja huomasimme, että kirjan sivuilla kaikki olivat

menneet rikki, kaikki oli jaettu särön lailla kahtia (autot, puut, talot, purkit, aurinko jne.).

Tällä kerralla myös katsoimme hiukan avioerokuvia, joita olin etukäteen etsinyt ja tulostanut Internetistä. (Kuvat löytyvät liitteestä 5.) Keskustelimme lasten kanssa kuvista. Kysyin lopuksi lapsilta vielä, oliko heillä herännyt eroon liittyvistä asioista kysymyksiä ja sama lapsi kuin viimeksikin viittasi. Hän kertoi, että ”isä varmaan rakastuu kohta ja mä ei halua, että isällä on tyttöystävä” ja ”toivottavasti ne eroaa”. Lisäksi lapsi kertoi nähneensä, kun isä suuttui edelliselle tyttöystävällä ja heitti sen ulos. Lapsi kertoi pelänneensä.

6.5.6.1 Arviointi tapaamisista kuusi ja seitsemän

Eräällä lapsista oli ollut vaikeaa osallistuminen ylipäättään mihinkään toimintaan maanantaisin, ja nytkin hän olisi halunnut olla sängyn alla yksin piilossa. Koska hän ei suostunut tulemaan mukaan, hän lähti toisen aikuisen saattamana vihaisena ja huutaen ulos. Keskustelin lapsen kanssa pitkään

kahdestaan ennen tuokion aloittamista, ja hänellä oli omien sanojen mukaan ”äitiä ihan hirveä ikävä”.

Rakkausliima -kirjan tekeminen tuntui pojille olevan haastavaa. Pojista kukaan ei saanut kirjaa valmiiksi. Tytöt piirsivät ja värjivät ja runo piti lukea yhä uudestaan ja uudestaan. Erään lapsen kirjan kuvista taas pystyi helposti päättämään, kuinka hän toivoi niin sydämensä pohjasta, että isä ja äiti palaisivat yhteen. Huomasin myös, että kuusi ryhmän kokoontumista meni, ennen kuin lapsi oikeasti avautui ja kertoi omista tunteistaan. Vaikka sanani eivät riittäneetkään hänelle vastaukseksi ja vaikka hän asian ymmärsikin, olen tyytyväinen jo siihen, että hän avautui. Ehkä se jo helpotti!

Yksi kompastuskivistä näkyi tällä tuokiolla taas: ”Uskon siitä seuraavan pelkästään huonoa, jos isäni löytää uuden kumppanin”. Tämä lapsi ei millään hyväksynyt isän tyttöystävää eikä nähnyt asiassa mitään hyvää. Hänen ilmeestä ja eleistä näkyi ehkä pelkoa siitä, että isä löytää uuden tyttöystävän.

Nopan heitto oli helppoa ja mieluista. Lapsille tunteista kertominen oli vaikeaa. Lapset kuuntelivat ja matkivat toisiaan paljon ja eräs lapsista häiritsi levottomalla käyttäytymisellään.

Olin suunnitellut myös elokuvien katselun tälle kertaa. Ilonhipusta Jääskinen kirjoitti, että kuvia kannattaa käyttää ja ihan Internetistä googlettamalla saa hyviä elokuvia tai lapsi ja reppu –kuvia. Kuvien katseluun olisi pitänyt varata enemmän aikaa, olisi pitänyt ottaa ne ihan omana kertanaan. Lapset eivät jaksaneet keskittyä kuviin piirustustouhujen keskellä.

Kirja Okko Oravan kaksi pesää sisältää kyllä mahtavan kuvituksen! Vieressä näette kuvan, jossa isä ja äiti –oravat vetävät Okko Oravaa, niin että Okkoon sattuu. Kumpikin Oravista halusi asua Okon kanssa. Tästä kirjasta tuli yksi

lempikirjoistani!

6.5.7 Kahdeksas tapaaminen 2.5.2011

Keräsin lapset kokoon. Paikalla oli viisi lasta. Kyselin kuulumiset vanhaan tuttuun tapaan. Näiden kahden viimeisen kerran aiheena olivat uusperheet. Kaikki lapset eivät tienneet, mitä se tarkoittaa. Aloitin aiheen kertomalla omasta perheestäni. Lapset kuuntelivat mielenkiinnolla ja syntyi hyvää keskustelua.

Keskustelun jälkeen otin kirjan ”Niilon uusi perhe”, jossa tulee uusperhe-elämä hyvin esille. Kirjassa Niiloa harmittaa: äiti, jonka kanssa hän asuu kaksistaan, on rakastunut, ja vielä hänen päiväkotikaverinsa Emmen isään! Kaiken kukkuraksi Emma ja hänen isänsä muuttavat äidin ja Niilon kotiin. Tilanne ei ole kenellekään helppo, mutta lopulta Niilokin huomaa, että suurempi perhe on hauska asia elämässä. Mietimme lasten kanssa, millaista Niilon elämä oli, etsimme Niilon elämästä hyviä puolia.

Kirjan jälkeen tutustuimme peliin Konkkaronkka. Peli on kehitetty vastaamaan varhais-kasvatuksen arjen haasteisiin ja sen tavoitteena on tukea lasten sosiaalista kehitystä ja tunteita. Konkkaronkka-oppimispeli on tarkoitettu noin 4 – 8-vuotiaille lapsille ja heidän kanssaan työskenteleville. Pelaaminen tuo lapsille iloa ja hauskuutta vakavienkin kysymysten äärellä. Peli kehittää ryhmässä toimimista ja tukee ryhmäytymistä. Peli herättää ajatuksia ja auttaa lapsia käsittelemään, ymmärtämään ja ilmaisemaan

tunteita. Konkkaronkka lautapeli on apuväline varhaiskasvatuksen, erityisvarhais-kasvatuksen, alakoulujen sekä perhetyön, lastensuojelun ja kehitysvammatyön ammattilaisten käyttöön. Samalla se tukee kaikkien lasten kokonaisvaltaista kehitystä. Ennen peliä keksin itse tyhjiin kortteihin lapsille kysymyksiä vanhempien erosta. Kysymyksiä, joita kysyin olivat:

Mitä teet mieluiten isäsi kanssa?
 Kerro isästäsi
 Kerro äidistäsi
 Mitä teet mieluiten äitisi kanssa?
 Oletko joskus vihainen äidille?
 Oletko joskus vihainen isälle?
 Miltä sinusta tuntuu lähteä isän kotiin äidin luota?
 Miltä sinusta tuntuu lähteä äidin luota isälle?
 Mitä teet mieluiten kotona?
 Ketä perheeseesi kuuluu?
 Mikä asia saa sinut iloiseksi?
 Mikä asia saa sinut vihaiseksi?
 Koska tunnet ikävää?
 Mikä auttaa suruun?
 Jos saisit toivoa mitä vaan, mitä toivoisit.
 Millainen on lempi paikkasi?
 Lähdet mielikuvitusmatkalle. Mitä näet?
 Mikä on lempi puuhaasi?
 Mitä ruokaa äiti osaa laittaa parhaiten?
 Mitä ruokaa isä osaa laittaa parhaiten?
 Onko vanhempien avioero sinun syysi?
 Toivotko vanhempien palaavan yhteen?
 Tiedätkö mitä uusperhe tarkoittaa?
 Miltä vanhempien avioero tuntuu?
 Koska olet surullinen?

Pelin aikana minä päätin, koska olimme keskustelleet kysytystä asiasta tarpeeksi, oliko vastaus hyväksytty. Hyväksytyillä vastauksilla sai edetä pelilaudalla. Pelin loputtua tapaaminen päättyi.

6.5.7.1 Kahdeksannen tapaamisen arviointi

Tämä kerta jännitti, koska en tiennyt lasten reaktiota asiasta uusperhe. En tiennyt, olivatko kaikki lapsista edes tietoisia uusperheestä tai sen

mahdollisuudesta heidän elämässään. Nyt oli hyötyä siitä, että osa oli jo elänyt uusperhe-elämää ja pystyi kertomaan elämästään muille lapsille. Myös minun tarinani kiinnosti lapsia kovasti, en tiedä olisiko ollut hyvä, jos olisin ottanut oman lapseni mukaan kertomaan hänen tarinansa elämästään. Ehkä ensi kerralla otan! Yksi tavoitteista toteutui osittain tällä kertaa – lapset puhuivat omista kokemuksistaan toisilleen ja näin auttoivat toisiaan ymmärtämään elämäänsä paremmin. Lapset myös kertoivat mielellään isästään ja äidistään ja mitä he yhdessä tekevät, mikä on heidän lempiruokaa ja lempipuuhaa. Yleensä kaikki vastasivat kysytyyn kysymykseen.

Konkkaronkka-peli oli hyvä, lapset pitivät pelin pelaamisesta. Annoin lapsille myös motoristisia tehtäviä avioerokysymysten lomassa, näin pelin mielenkiinto pysyi yllä. Pelin aikana keskustelimme lasten kanssa paljon eroasioista. Esille tuli samoja asioita kuin aiemminkin ryhmässä: eräs lapsista halusi, että hänen vanhempansa palaisivat yhteen ja yksi lapsista ei pitänyt huutamisesta ja yksin leikkimisestä omassa huoneessaan ja yhdellä lapsella oli kova ikävä äitiä. Välillä muutin kysymyksiä lapsille sopiviksi sen perusteella, kuinka hyvin olin jo oppinut lapsia tuntemaan.

6.5.8 Viimeinen, yhdeksäs tapaaminen 9.5.2011

Aiheena oli tälläkin kertaa uusperhe-elämä. Paikalla oli neljä lasta, keskustelimme ensin ja kerroin omaa tarinaani avioerosta ja uusperhe-elämästä. Luin lapsille kirjan ”Ihannuusperhe” , jossa Talonmies Tarmo muuttaa Pyryn kotiin ja rauhaisa elämä äidin kanssa kahdestaan on Pyryn mielestä mennyttä. Perheessä haetaan rooleja puolin ja toisin eikä riidoiltakaan vältytä. Pyryn suurin toive kuitenkin lopulta toteutuu. Keskustelimme, miltä tuntuisi asua tällaisessa perheessä?

Kirjan jälkeen pelasimme taas Konkkaronkka-peliä, joka oli lapsille jo tuttu peli viime kerrasta. Olin etukäteen taas keksinyt lapsille kysymyksiä ja muuttelin niitä pelin aikanakin lapsille sopiviksi. Lopuksi kerroin lapsille, että tämä oli viimeinen kerta ja kerroin, että jos tulee joskus jotain kysyttävää tai jos jokin asia painaa mieltä, minulle voi aina tulla kertomaan. Olin tässä vaiheessa

palannut jo töihin äitiyslomalta, minut löytäisi hyvinkin läheltä! Halasin ja kiitin lapsia ja lapset saivat lähteä omiin puuhiinsa.

6.5.8.1 Viimeisen kerran arviointi

Lapsilla ei ollut oikeastaan enää sen kummempaa sanottavaa eikä minullakaan eikä esille tullut enää uusia asioita. Tuokion päätteeksi tuli sellainen tunne, että tämä yhdeksän kertaa oli sopiva ja hyvä määrä kokoontua lasten kanssa. Lapset kysyivät ryhmän päätyttyä minut nähdessään useastikin, että ”koska taas tulet” ja myös hekin kysyivät, jotka eivät aina niin innokkaina mukaan lähteneetkään. Jälkeenpäin lapset kertoivat ryhmässä olleen kivaa. Kesän jälkeen eräs lapsista tuli minut nähdessään sanomaan minulle ulkona, että ”muistaksä, että mun isä ja äiti on eronnut”. Eräs vanhemmista myös kertoi, että kun ryhmä oli loppunut, lapsi oli seuraavalla viikolla sanonut, että ”tänään on maanantai, mutta Niina ei tuu enää pitämään ryhmää” ja lapsi oli ollut harmissaan. Lapsi olisi siis vielä halunnut ryhmän kokoontuvan.

6 Kehittämishankkeen arviointi

6.1 Arvioinnin ensiaskeleet

Kehittämishankkeen arviointi lähti liikkeelle jo varhain arvioidessani aiheistani. Kyselin työkavereilta, kollegoilta, eronneilta ystäviltä, kiertäviltä erityislastentarhanopettajilta, lähikuntien päivähoiton henkilöstöltä, psykologeilta ja Rauman OKL:stä heidän mielipidettään aiheesta. Avioeroa on tutkittu osassa Seinäjoen päiväkodeissa vuonna 2010-2011 (Lasten vanhempien avo- ja avioerot päiväkotien arjessa), mutta hiukan siis eri näkökulmasta sekä avioero on ollut viimeaikoina Seinäjoella suosittu aihe. Silti sain paljon positiivista ja kannustavaa palautetta aiheistani ja ryhmän pidosta. Esisuunnittelun aikana kartoitin tietoa päivähoiton avioerolapsista, onko heitä, kuinka paljon ja kenelle ryhmää tarjotaan. Alkuvaiheessa huomasimme, että tarvitsevia on enemmän kuin pystyin ryhmään ottamaan.

Ryhmään osallistumisen lupalappuun olisi pitänyt laittaa selvemmin ryhmän toiminnasta tietoa, koska ajatus ”vanhojen kaiveleminen” on todella väärä kuva siitä, mitä ryhmässä teimme. ”Erosta on jo kauan” on myös vääränlainen ajatus, koska lapsi reagoi vasta vanhempien avioeroa tutkimusten mukaan noin kolmen vuoden päästä erosta (Kiiänmaa 2005). Tällainen vääränlainen vanhempien ajatus on merkki siitä, että vanhemmat eivät ole tietoisia avioerosta lapsen näkökulmasta.

6.2 Ryhmän toimimisen arviointi

Ryhmän toimimiselle antoi hyvät mahdollisuudet tuttu ja turvallinen ympäristö sekä se, että lapset tunsivat ja tiesivät toisensa etukäteen. Avoimuus ja ryhmän toimiminen lähti nopeasti liikkeelle, lasten ei tarvinnut ujostella toisiaan. Koska lapset näkevät toisensa lähes päivittäin, lapset voivat keskenään puhua asioista vaikka pihalla tai omissa leikeissään päiväkodilla. Lapset huomaavat,

että on olemassa muitakin eroperheitä sekä eri vaiheessa olevat lapset pystyvät kertomaan kokemuksiaan toisille.

Yhteiskunnassa avioeroja on paljon ja päivähoito ei ole sen myötä kehittänyt toimintaansa. Nyt on mielestäni ensimmäinen askel otettu Seinäjoella. Ehdottomasti näen tämän ennalta ehkäisevänä työnä. Jos nämä eron kokeneet lapset eivät käy kriisiään läpi lapsena, ongelmat saattavat nousta esiin nuoruudessa ja aikuisuudessa omien ihmissuhteiden ongelmana.

Koska ryhmäni kokoontui vuoropäiväkodissa, usein oli paikalla vain 3-4 lasta, lasten vapaapäivien vuoksi. Toisaalta tämä ei haitannut, ja minulle ehdotettiin, että ryhmä kannattaisi olla pieni, maksimissaan 4 lasta. Pienessä ryhmässä myös eräs ujo lapsi puhui paljon ja tuokiot pysyivät ryhmän pienuuden vuoksi rauhallisina. Kun kaikki olivat paikalla, minulla oli joku päiväkodin työntekijä auttamassa. Kuitenkin poissaolevat lapset olivat niitä, jotka olisivat mielestäni tarvinneet eniten apua, tukea ja ymmärrystä.

Toiminnan yhteys opinnäytetyöni teoriaan löytyi. Ryhmän pitämisen lomassa tuli esille samoja asioita, joita teoriaosassa esitin. Esille tuli niitä tunteita, joita vanhempien ero lapsissa aiheuttaa: vihaa, ikävää, surua sekä reagoitintapoja: kiukkua, ahdistusta, mahakipua. Myös lapsen piirustukset kertoivat paljon ja lasten piirtämisen aikana olisi pitänyt havainnoida lasten eleitä ja ilmeitä enemmän. Lapsen reagointi vasta vuosien päästä myös tuli esille. Vaikka erosta oli jo kulunut aikaa vuosia, silti lapsi käsitteli vanhempien avioeroa tämän ryhmän aikana. Lapset, joilla asiat ovat vielä kesken ja ovat kovinkin kriisin keskellä, saattaa eroryhmä ahdistaa liikaa. Myös tämä näkyi muutaman kerran. Kahteenkin kertaan jouduin poistamaan erään lapsen tuokiolta, koska häntä ahdisti niin, eikä hän jaksanut keskittyä olennaiseen vaan häiritsi.

Kaikki tiesivät, mitä avioero tarkoittaa heidän elämässään, mutta kaikki eivät pitäneet muutoksista, joita ympäristössään tapahtui. Epätietoisuus ja huoli yhteydenpidon vähenemisestä näkyi vihana sitä vanhempaa kohtaan, jota lapset tapasivat vähemmän. Kaikki tiesivät, että vanhempien ero ei ole heidän syytään ja että vanhemmat rakastavat aina lapsiaan. Tämä asia tuli lasten kirjoissakin esille. Kompastuskivi ”en tiedä olemmeko enää perhe” näkyi myös, lasten oli vaikea määritellä perhettä tai kotia. ”Toivon, että vanhemmat

palaisivat yhteen” oli luultavasti muutamallakin lapsella ajatuksena, koska kuvissa lasten vanhemmat olivat usein käsikädessä tai koko uusperhe oli yhtä suurta perhettä. Löytyi kuitenkin tämän jälleenrakennuskuutio, jossa lapsi oli hyväksynyt sen, että vanhemmat eivät enää palaa yhteen. Kompastuskivi ”Uskon siitä seuraavan pelkkää huonoa, jos isäni löytää uuden kumppanin” näkyi myös selvästi erään lapsen kohdalla.

Lapsilla oli paljon asiaa ja kysyttävää muutenkin. Annoin joka kerran alussa lapsille mahdollisuuden kysyä ja kertoa kuulumisiaan. Joka kerta kysyin, koska olet nähnyt isääsi/äitiäsi viimeksi, mitä teitte, oliko kivaa jne. Huomasin ryhmän edetessä, että lapset oppivat puhumaan juuri tästä asiasta. Kun kysyin mitä kuuluu, vastaus liittyi aina jotenkin lasten elämään ja vanhempien eroon. Lasten vanhempien erot olivat aika lailla eri vaiheissa, osa eli jo uusperhe-elämää ja osan vanhemmat olivat eronneet juuri ja osan vuosi sitten. Lapset kuuntelivat myös toisten kokemuksia eroasioista.

Lasten kirjat olivat todella hyviä. Lapset kuuntelivat ja keskittyivät niihin todella. He oikein ”imivät” niitä itseensä. Kirjoissa tuli esille se, että vanhemmat eivät voi erota lapsista, vanhemmat rakastavat aina lapsiaan – rakkaus lapsia kohtaan ei koskaan lopu. Myös vanhemmilla on ikävä lasta, silloin kun eivät häntä näe. Ero ei ole lasten syytä tuli myös esille kirjoissa. Lasten kirjat olivat suoria, mutta hellävaraisia. Kuvat kertoivat paljon ja olivat ilmeikkäitä. Lähes joka kirjassa eroa selitettiin riitelyllä ja kuvista konkreettisesti lapsi näki riitaisten vanhempien ilmeet. Kirjoissa tuli esille myös positiivisia asioita vanhempien erosta ja kirjassa läpi käyty ongelma aina selvitettiin ja kaikki oli loppujen lopuksi hyvin. Näitä samoja lapsen auttamiskeinoja tuli siis esille jo lasten kirjoissakin!

Poikien ja tyttöjen erot tulivat myös esille tunteiden purkamisessa. Kun revimme paperia, tytöt repivät nätisti pikku hiljaa – kun taas pojat raivolla! Ja piirtäminen oli taas ehdottomasti se tyttöjen juttu, minkä avulla he mielellään pohtivat ja kertoivat asioistaan ja piirustuksistaan. Tytöt olivat myös parempia puhumaan ja keskustelemaan tunteistaan kuin pojat.

Itselleni yhden ryhmän ohjaaminen tuotti tarvittavaa tietoa: vanhempien avioeron kokeneet lapset tarvitsevat tukea ja ohjausta sekä ymmärrystä heidän

elämästään. Esille tuli myös se, että vanhemmat eivät ole tietoisia lasten ajatuksista – lapset ovat lojaaleja vanhempiaan kohtaan. Siksi päiväkodin henkilökunta on tärkeällä pääpaikalla näitä ohjaamassa, tukemassa ja auttamassa, joten päiväkodin henkilökunnalla tulee olla tietoa avioerolapsista, heidän kanssaan toimimisesta, ohjaamisesta ja auttamisesta.

6.3 Itse arviointi ryhmän ohjaajana

Ryhmän ohjaajana pyrin olemaan rauhallinen, hienotunteinen, varovainen ja lapsia kuunteleva turvallinen aikuinen. Ryhmässä esille tuli lapsilta sellaisia asioita, joita lapset eivät olisi kertoneet elleivät olisi tunteneet oloaan turvalliseksi ja luottaneet minuun. Mielestäni sain aikaan toimivan, avoimen ryhmän, jossa säännöistä pidettiin kiinni. Lapsille tuokioiden pito on tuttua ja hyvin luonnollista työtä minulle. Tuokioiden sisältö oli vain uusi, mutta kun aiheeseen perehtyy ja suunnittelee tapaamiset hyvin, tuokioiden pito tuntuu normaalilta päiväkotityöltä. Ensimmäisen kerran jännitys loppui siis lyhyeen.

Ryhmän yksi sääntö oli luottamuksellisuus, joka tarkoittaa sitä, että en puhu niitä asioita ulkopuolisille, joita lapset ryhmässä kertovat vaan kerron, mitä olemme tehneet ja hiukan havaintojani. ”Selän takana keskustelu” tietyn lapsen asioista jäi siis kokonaan pois, kahvihuoneessa ei kauhistella tai juoruta kenenkään sanomisia. Puhuin aina lapsista nimettömänä ja tunnistamattomana. Pohdin luottamuksellisuutta tilanteissa, joissa lapsen päiväkodinryhmän henkilökunnan olisi hyvä tietää lapsesta. Päiväkodin henkilökunta on kuitenkin vaitiolovelvollinen ja toimii päiväkodissa lapsen parhaaksi ottaen huomioon lapsen elämäntilanteen. Hyöty eroryhmästä voisi olla parempi lapselle, jos hänen päiväkodin ryhmän henkilökunta tai omahoitaja tietäisi lapsen ajatuksista ja osaisi toimia sen mukaan lapsen arjessa hoitopäivän aikana. Tärkeinä on, että lapselle ei aiheudu mitään harmia sanomisistaan ryhmässä. Jollekin kollegalle, työtoverille asiasta puhuminen olisi ollut itsellenikin helpottavaa, koska ryhmän pitämiseen liittyvät arat ja tunnepitoiset asiat ovat henkisesti raskaita pitää sisällään. Ainakin vakituinen työpari tai työnohjaus olisi voinut olla hyvä apu.

Itse koin hankalaksi neuvojen antamisen. Jos lapsi sanoo että ”mulla on ihan hirveä ikävä äitiä” ja toivoo siihen helpotusta, vastaaminen ja neuvojen antaminen on vaikeaa. Huomasin myös, että jokaisella lapsella oli omat murheensa. Neuvominen tuntui vaikealta, koska vaikka kuinka neuvot ja yrittät perustella ja antaa ohjeita, silti samat ongelmat olivat lapsella seuraavalla

kerralla. Kompastuskivestä jälleenrakennuskuutioihin ei siis loikata pelkällä neuvolla, vaan asian käsittely ja ymmärtäminen vie aikaa lapsella ja ajatuksen muutoksen on kuitenkin lähdettävä lapsesta. Se on kuitenkin jo paljon, että lapsi kysyy tai kertoo murheistaan. Asian kertominen helpottaa jo lasta ja se on merkki siitä, että lapsi haluaa päästä ajatuksesta eteenpäin.

6.4 Palaute vanhemmilta

Ryhmän ohjaamisen jälkeen laitoin lapsien kummallekin vanhemmalle sähköpostilla kyselyn, johon harmillisesti sain vastauksia vain 4/10. Eräiden lasten toisen vanhemman sähköpostia en saanut.

Vanhemmilta saamani palaute oli hyvää ja myös eroryhmän toimiminen päivähoitossa oli kaikkien vastanneiden vanhempien mielestä hyvä idea. Eräs vanhempi kirjoittikin, että päivähoiton osuus kasvatuksellisesti on suuri, joten on hyvä, että keskustelemme myös aroista asioista päiväkodissa ja toinen vanhempi näki positiiviseksi sen, että lasta ei tarvitse kuljettaa mihinkään erikseen, kun ryhmä toimii lapsen päiväkodissa hoitopäivän aikana. Vanhemmilta tuli myös palautetta siitä, että lapset ovat puhuneet ryhmästä kotona ja lapset ovat tykänneet käydä ”Niinan ryhmässä”. Lapset ovat käyttäneet antamiani neuvoja tunteiden käsittelyssä, kuten paperin repimistä/tyynyyn huutoa / sydäntä ja tähteä ikävään – jokainen ehkä sitä, mitä tarvitsee eniten. Kysyin myös vanhemmilta mielipidettä siihen, pitäisikö heidän mielestään päivähoiton huomioida avioerolapset. Yllätyksekseni sain kaikilta kielteisen vastauksen, eli kaikki olivat sitä mieltä, että avioerolapsia ei tarvitse huomioida päivähoitossa. Ehkä vanhemmat ymmärsivät kysymykseni väärin, vai onko kysymys leimaantumisen pelosta? Vai onko kysymys häpeästä? Vai vanhempien tietämättömydestä eroasioista lapsen kannalta? Ehkä jos vanhemmat tietäisivät, mitä lapset oikeasti kokevat ja ajattelevat vanhempien erosta, luulen, että vastaus olisi toinen. Toisaalta, näkevätkö vanhemmat lapsen päiväkodin vain paikkana, joka mahdollistaa vanhempien työssäkäynnin. Eivätkö vanhemmat ymmärrä tai näe tärkeänä päivähoiton kasvatustehtävää ja kasvatuskumppanuuden toteutumista lapsen kannalta?

Viimeiseksi kysyin vanhemmilta, ovatko he saaneet tietoa ja tukea avioeroon lapsen näkökulmasta. Kaikki olivat saaneet neuvolasta jotain ohjeita / lappuja.

6.5 Arviointi kehittämishankkeen toteuttajana

Avioerolapset ovat lähellä sydäntäni ja aiheena tämä on minulle ollut tärkeä. Olen myös oppinut paljon uutta ja olen tyytyväinen tekemääni työhön. Työkaverini ja kollegat muista päiväkodeista, päiväkodin yhteistyötahot sekä myös ystävät ovat olleet erittäin kiinnostuneita ryhmästä. Olen keskustellut ja puhunut aiheesta paljon – eli aina kun siihen on tilaisuus tullut. Olen pitänyt aiheesta myös luentoja lähihoitajaopiskelijoille, Kultavuoren päiväkodin henkilökunnalle, Seinäjoen päiväkodin opettajille, lasten vanhemmille sekä olin esittelemässä työni myös Sosiaali- ja terveysalan yksikön yhteisessä opinnäytetyöseminaari marraskuussa 2011.

Luennoiminen ja ”opettajana” toimiminen on minulle tuttua, puheeni on selkeää ja ääneni on kova, joten kun tietää mistä puhuu, saan kyllä asiani sanottua. Aiheesta puhuminen, kertominen, kyseleminen, keskusteleminen ja tiedottaminen on tärkeää ja olen sitä tehnyt paljon. Huomasin, että luentojen PowerPointia olisi voinut hiukan selventää ja jäsentää paremmin, koska työni oli edennyt paljonkin verrattuna PowerPointin sisältöön. Sana leviää myös ”puskaradion” kautta nopeasti! Seuraavassa kappaleessa kerron enemmän luennoistani muille.

7 Erolapsista ja eroryhmästä muille kertominen

Ensimmäinen luento, jonka pidin aiheesta oli keväällä toukokuussa 2011. Pidin luennon juuri valmistuville lähihoitajaopiskelijoille Koulutuskeskus Sedulla. Opiskelijat olivat lapsiin ja nuoriin suuntautuneita. Paikalla oli myös opiskelijoiden opettaja. Luento kesti noin 30 minuuttia, jonka jälkeen opiskelijat saivat kysellä aiheesta. Lopuksi opiskelijat saivat tutustua materiaaleihini, lähinnä lasten kirjoihin, kuviin, tunnekortteihin ja peliin. Aihe tuntui olevan opiskelijoita kiinnostava ja he perehtyivät aineistooni hyvin.

Toisen luennon pidin toukokuun lopulla omalla työpaikallani päiväkodin henkilökunnalle. Aihe herätti paljon kiinnostusta, koska päiväkodissamme on paljon lapsia, joiden vanhemmat ovat eronneet, sekä meiltä löytyy muutama erittäin haastava ja ongelmallinenkin perhetilanne. Tämä aihe on ollut myös monesti kahvihuonekeskusteluna ja myös päiväkodin pohdintaryhmä kokoontui miettimään yhteiset käytännöt koskien kaikkia päiväkodin eroperheitä.

Kolmannen luennon pidin syksyllä 4.10.11 Seinäjoen lastentarhanopettajille. Kutsuin kaikki (noin 160) lastentarhanopettajaa / päiväkodin opettajaa Pedakafeeseen kuuntelemaan aiheesta. Seinäjoen Lastentarhanopettajien hallitus maksoi tilatut ruoat ja kahvit sekä materiaali-infopaketin monistamisen. Paikalla oli 32 opettajaa koko Seinäjoen alueelta. Tapaaminen alkoi ruoalla, jonka jälkeen esittelin aiheeni PowerPoint -esityksen avulla, kesti noin 30 minuuttia. Joimme kahvit, opettajat saivat tutustua materiaaleihin ja kerätä omat materiaalit mukaan päiväkodille. Materiaalipakettiin kuului siis Älkää huutako! –kirja, materiaaliesite (sisältää lastenkirjat, peli, www-sivut), mainos tulevasta eroryhmästä, (joka alkaa tammikuussa 2012 kansalaisopistolla, jos saan lapsia tarpeeksi ryhmään) ja esite Konkkaronkka-pelistä. Lopuksi keskustelimme asiasta, noin 15 minuuttia. Ennen lähtöä pyysin kaikilta kirjallisen palautteen luennostani. Kiinnostusta herätti se, mitä silloin tapahtuu kun herää lapsesta huoli? Ohjataanko lapsi eteenpäin? Kuinka asia etenee, jos vanhempien kanssa ei saa keskustella. Kerroin, että tässä tilanteessa ensin kerrotaan lapselle, että nyt minun täytyy puhua asiasta vanhempiesi kanssa. Lapsen luottamusta ei saa missään nimessä pettää. Puhuimme myös

pitkäaikaisista vaikutuksista – jos näitä asioita ei käy nyt läpi, tulevatko esille omissa parisuhteissa sitten nuoruudessa? Keskustelimme myös käytännön asioista – päiväkodilla tulisi olla lapsen kummankin vanhemman tiedot. Yhä useammin toisen osapuolen tiedot puuttuvat kokonaan. Keskustelimme myös siitä, että myös erotilanteessa lapsen vanhempia tulisi kohdella tasapuolisesti – tiedotteet, varhaiskasvatussuunnitelmat, vanhempainillat jne. – kuuluvat yhteishuoltajuustilanteissa kummallekin vanhemmalle. Riitatilanteissa myös kannattaa pyytää oikeuden päätös asiasta, vanhemmat eivät aina puhu totta. Mietimme myös, olisiko lasten kannalta hyvä, että lapsi asuisi yhdessä kodissa ja vanhemmat vuorottelisivat asumistaan lapsen kanssa. Puhuimme myös siitä, että päiväkodissa vaihtotilanteet saattavat olla työllistettäviä ja hankalia varsinkin silloin, jos lapsi ei halua lähteä tapaavan vanhemman mukaan tai jos vaihtotilanne on kovin itkuinen.

Kaikki palautteet olivat positiivisia. Opettajat olivat tyytyväisiä luentoani, sen tiivistettyyn ja selkeään muotoon. Lisäksi pidettiin hyvänä, että kerroin esimerkkejä omasta elämästäni. Eräs kirjoitti, että tuli iloisiksi niiden lasten puolesta, jotka olivat päässeet eroryhmääni ja useat kehuivat, kuinka hienoa työtä olen asian tiimoilta tehnyt lasten eteen. Luento herätti myös ajatuksia opettajissa sekä sai miettimään, kuinka itse voisi näitä erolapsia auttaa omassa työssään – edes joskus keskustelemalla lasten kanssa. Lisäksi tuli seuraavanlaisia palautteita: ”Lapsen hätä tuli kuuluviin, se laittaa näkemään ja katsomaan tarkemmin ympärilleen”, ”ajankohtainen ja mielenkiintoinen aihe”, ”mukava kuunnella”, ”ajateltavaa paljon, hyvä luento”, ”antoi eväitä työhön” ”hyvä tietää, kuinka lasta voi tukea arjessa”. Eräs opettaja olisi halunnut kuunnella enemmänkin tapaamisten sisältöjä ja lasten reaktioita. Lähes joka lapussa oli ”kiitos” ja ”tsemppiä arkeen ja työhön” tai ”hyvä Niina”.

Neljäs luento oli päiväkodin ryhmän vanhemmille. Paikalla oli noin 17 lapsen vanhemmat, eli noin puolet. Esittelin vanhemmille aihetta hiukan eri kulmasta kuin lastentarhanopettajille. Puheenvuoroni kesti noin 20 minuuttia. Kerroin päiväkodin käytännöistä eroperheiden kohdalla, lapsen asemasta ja tuntemuksista erossa, lapsen reagoinnista ja myös vanhempien näkökulmasta – mikä vanhempana on tärkeää ottaa huomioon silloin, kun vanhemmat eroavat. Kerroin vanhemmille, että olen pitänyt eroryhmää päiväkodilla ja aion

käyttää tämän vuoden aikana samoja materiaaleja lasten kanssa kuin, mitä eroryhmässä käytin. Toiminnan suunnittelussa siis huomioidaan se, että 60% päiväkodin ryhmän perheistä on rikkonaisia. Kysyin vanhemmilta, miltä tämä kuulostaa, eräs vanhempi sanoi, että ”kamalaa”, tarkoittaen juuri sitä, kuinka paljon näitä erolapsia meillä on. Eräs äiti kertoi, että he yrittivät saada apua eroaikana lapselle, mutta eivät koskaan sitä saaneet. Nyt äiti oli helpottunut, koska tiesi, että päiväkodissa on joku jolle asiasta puhua. Äiti oli erittäin tyytyväinen. Eräs äiti tuli heti kysymään, onko hänen lapsensa ollut jo ryhmässä, ja montako kertaa ja ilmoitti, että haluaa hänet ehdottomasti ryhmään, ja että onko sillä meidän lapsella nyt jokin iso huoli ja ongelma? Yksi vanhemmista ei ollut ajatellut asiaa lasten näkökulmasta lainkaan.

Sain mahdollisuuden esitellä opinnäytetyötäni myös Sosiaali- ja terveysalan yksikön yhteisessä opinnäytetyöseminaarissa marraskuussa 2011. Esitin työni PowerPointia apuna käyttäen. Luennon pitämisen yhteydessä kuitenkin huomasin, että PowerPoint olisi voinut olla selkeämpi tavoitteiden ja tutkimustulosten suhteen. Luennon aikana huomasin kuitenkin kuulijoiden kiinnostuksen aihetta kohtaan. Kysymyksiä tuli paljon ja minua käytiin jopa kiittämässä hyvästä luennosta. Eräs kuuntelija halusi työni omaan henkilökohtaiseen käyttöönsä, hän sanoi sitä tarvitsevänsä. Vaikka oma anti olisi voinut olla selkeämpi, palaute ja kiitos toisilta opiskelijoilta kuitenkin aina lämmittää sydäntä.

8 Tulevaisuuden näkymiä

Olen jatkanut ryhmän pitoa hiukan erilaisessa muodossa päiväkodilla, koska ryhmässäni on paljon erolapsia. En kuitenkaan ole ottanut tiettyä ryhmää, joka kokoontuisivat samaan aikaan kerran viikossa, vaan olen satunnaisesti pitänyt aamupäivällä tai iltapäivällä lapsille samantyyllisiä tuokioita kuin keväällä pidin eroryhmän lapsille. Minulla on hyvät materiaalit ja käytän niitä varmasti, ja materiaalini ovat koko päiväkodin henkilökunnan käytössä. Myös osa kirjoista on lainassa lasten vanhemmilla.

Seinäjoen kansalaisopiston kautta yritin saada syksyllä 2011 alkamaan lasten eroryhmää, mutta se peruuntui vähäisen osallistujamäärän vuoksi. Nyt tammikuussa 2012 olisi tarkoitus yrittää uudelleen. Markkinointi on jo ryhmästä alkanut – päiväkodeille on mennyt viesti materiaali-infopaketin mukana ryhmän alkamisesta. Yritin syksyllä 2011 saada myös MLL:n kautta ryhmää, mutta Mannerheimin lastensuojeluliitto ei halunnut ryhmän alkamista heidän kauttaan.

Keväällä on tarkoitus pitää eroasioista lasten näkökulmasta avoin luento Jouppi-Katajalaakso alueen päiväkotien vanhemmille, jotka ovat eronneet. Tavoitteena on myös puhua asiasta Seinäjoella lastenhoitajille, jotka työskentelevät päiväkodissa ja sitä kautta saada materiaali-infopakettia vielä jaettua lisää niihin päiväkoteihin, joista se vielä puuttuu. Jos mahdollisuus tulee, menen myös Sedulle lähihoitajaopiskelijoille puhumaan asiasta mielelläni. Olen siis myös Seduun yhteydessä jatkossa.

Olen sitä mieltä, että päiväkodin opettajille ja myös muille päivähoidon henkilökunnalle tulisi järjestää erolasten kohtaamisesta, tukemisesta ja auttamisesta koulutusta. Asiaan pitää perehtyä, ennen kuin aloittaa ryhmää pitämään.

Opinnäytetyöprosessi on ollut pitkä. Aloitin työn tekemisen heti ensimmäisten koulupäivien jälkeen. Koulupäivät ovat aina innostaneet ja motivoineet tehtävän tekoon ja olen tyytyväinen saamaani ohjeistukseen. Tärkeänä työtä tehdessäni pidin sitä, että tiedän, missä kohdassa työtäni etenen ja mistä seuraavaksi jatkan. Näin pystyin jatkamaan työtäni vaikka vain hetken aikaa, koska tiesin,

mitä seuraavaksi teen ja mihin viimeksi jäin. Vaikka työmäärä on ollut suuri, tämä ei ole kuormittanut arkipäivääni, vaan olen tehnyt työtä hyvään tahtiin, pikku hiljaa eteenpäin. Prosessin parissa työskentely on ollut kiinnostavaa ja aion jatkaa töitä erolasten hyväksi jatkossakin.

LÄHTEET

Kirjallisuus

Aaltola, J. 2001. Filosofia, tiede, ymmärtäminen. Teoksessa: Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Jyväskylä: Gummerus.

Bone, Elke. 10.11.2011. Henkilökohtainen tiedonanto. Saksa, Trier.

Carolus van Nijnatten and Esli Jongen. 10.11.11. Professional conversations with children in divorce-related child welfare inquiries Utrecht University, The Netherlands. [viitattu: 2.12.2011]. Saatavissa: <http://chd.sagepub.com/content/18/4/540>

Castrén, Anna-Maija. 2009. Onko perhettä eron jälkeen? Eroperhe, etäperhe, uusperhe. Helsinki: SMS-tuotanto.

Erossa neuvon keksii. Neuvo-projekti tukemassa eronneita vanhempia vuosina 2005-2009. 2009. Helsinki: Hakapaino.

Hansen, Maija. 2004. Olipa kerran perhe. Arvostava työote perhetyössä. Helsinki: Picaset Oy.

Heikkinen, H., Rovio, E. & Syrjälä, L. (toim.) 2006. Toiminnasta tietoon. Vantaa: Dark.

Hujala, Anne & Aula, Kaisa Maria. Muistio avio- tai avoeron hoitamisesta lapsen edun mukaisesti. Suomen virallinen tilasto (SVT): Perheet [verkkójulkaisu]. ISSN=1798-3215. 2010, Liitetaulukko 1. Perheet tyypeittäin 1950–2010. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 18.06.2011]. Saatavissa: http://www.stat.fi/til/perh/2010/perh_2010_2011-05-27_tau_001_fi.htm

Juusola, Mare. 2008. Kahden kodin kansalainen. Ohjelmisto eroperheiden lasten ja varhaisnuorten ryhmille. Saarijärvi: Offset Oy.

Jääskinen, Anne-Mari. 26.2.2011. Henkilökohtainen tiedonanto.

Kaitaniemi, Maire & Thil, Satu 2009. Lasten tunneilmaisun kehittäminen musiikin, kuvataiteen ja tanssin avulla. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kalaja, Essi & Tikkala, Mervi. 2011. Lasten vanhempien avo- ja avioerot päiväkotien arjessa. Opinnäytetyö. Seinäjoen ammattikorkeakoulu.

Kiianmaa, Kari. 23.3.2011. Henkilökohtainen tiedonanto.

- Kiianmaa, Kari. 2005. Huomenna on paremmin. Selviytymisopas, kun vanhemmat eroavat. Saarijärvi: Gummerus.
- Kiianmaa, Kari. 2000. "Kyllä me löydämme tien." Jälleenrakennus lapsille eron jälkeen. Kehityksen avaimet: Jyväskylä.
- Kokkonen, Marja. 2010. Ihastuttavat, vihastuttavat tunteet. Opi tunteiden säätelyn taito. Juva: PS-kustannus.
- Koskela, Riikka. 2009. Ero Lapsiperheessä. Miten tukea lasta ja vanhempia. Helsinki: Paintek Pihlajamäki Oy.
- Kääriäinen, Aino. 2009. Ero haastaa vanhemmuuden. Helsinki: Hakapaino.
- Kääriäinen, Aino & Hämäläinen, Jukka & Pölkki, Pirjo (toim). 2009. Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Hakapaino.
- Laakso, Riitta 2008. Lapsi avioerossa. 31.12.2008. [verkkosivu]. Suomen asianajajaliitto.[Viitattu 18.6.2011]. Saatavissa http://www.asianajajat.fi/asianajotoiminta/tarvitsetko_asianajajan/perhe_oikeus/lapsi_avioerossa
- Lapsen elatus ja huolto 2006. Päivitetty 10.6.2011. [verkkosivu]. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. [Viitattu 18.6.2011]. Saatavissa: <http://www.stakes.fi/FI/Tilastot/Aiheittain/Lapsuusjaperhe/lapsenelatusjahuolto.htm>
- Lapsi ja Kriisit. Tyyris tyllerö. 1995. Helsinki: Cosmoprint.
- Lassila, Marika. 14.3.2011. Henkilökohtainen tiedonanto.
- Leijala, Pirjo. 1.3.2011. Henkilökohtainen tiedonanto.
- Lindeberg-Piironen, A.1994. Musiikki ja ääni osana persoonallisuuden kehittymistä. Teoksessa: Surakka, T. (toim.) Lapsi keksii maailman uudelleen. Taide varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Suomen kuntaliitto.
- Moxnes, Kari. 2003. Risk Factors in Divorce: Perceptions by the Children Involved. [Viitattu 2.12.2011]. Saatavissa <http://chd.sagepub.com/content/10/2/131>
- Niemelä, Sirkku. 7.3.2011. Henkilökohtainen tiedonanto.
- Niemelä, Sirkku & Kääriäinen, Aino. 2008. Millan isä ja äiti eroavat – miten lasta voi auttaa vanhempien erotessa. Helsinki: Hakapaino.
- Ofra Ayalon & Adina Flasher.1997. Ketjureaktio. Lapset ja avioero. Juva: WSOY.
- Puolimatka, Tapio. Kasvatus, arvot ja tunteet. 2004. Vantaa: Dark Oy.
- Ristimäki, T. Ei päiväystä. Puheenjohtajan blogi: Missä on 1-6-vuotiaan lapsen paikka? [Verkkosivusto]. Talentia. [Viitattu: 8.7.2011]. Saatavana: <http://www.talentia.fi/index.php?&id=5900>

- Sinkkonen, Jari. 2008. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun? Juva: WSOY.
- Salminen, A. 1994. Varhaislapsuuden kuvat. Teoksessa: Surakka, T. (toim.) Lapsi keksii maailman uudelleen. Taide varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Suomen kuntaliitto.
- Tarpila, Johanna, Kettunen, Sari & Alapoti, Pirjo. 1996. Juholla on kaksi kotia: puhutaan avioerosta lapsen kanssa. Helsinki: Otava.
- Päivi Saukko. 4.4.2011. Henkilökohtainen tiedonanto.
- Viitala, Kaisu. 2006. Lasten yhteinen varhaiskasvatus. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.
- Ylönen, Hilikka (toim). 2006. Satulaivan matkassa – sadut lapsen apuna vanhempien erotessa.
- Ylönen, Hilikka. 2000. Lohditut linnut. Satujen merkitys lapselle. Tampere: Tammerpaino.

Tausta-aineistona käytetyt artikkelit

- ONKO OLEMASSA HYVIÄ EROJA? Kotiliesi 2009, 21. s. 24-25.
- AVIOERO LAPSEN SILMIN. Anna 43 (2003): 11. S. 44-47.
- LASTEN ERO UUVUTTAVAT. ET-lehti 36 (2009): 18 s.24-25.
- RANKAT AIHEET PALASIVAT TAKAISIN LASTENKIRJOIHIN. Turun sanomat 7.11.2010.
- ERO ON KRIISI LAPSELLEKIN. Kaksplus (2005): 5 s. 67-72.
- MINISTERI RISIKKO: EROPERHEIDEN LAPSET TARVITSEVAT ERITYISHUOMIOITA. Verkkouutinen 1.9.2010. www.stm.fi.
- SADUT, LAPSI JA VANHEMPIEN ERO. Lastentarha (2007): 4 s. 56-58.
- ARKI SUOJAA EROSSA. Lapsen maailma (2008): 10 s. 40-41.
- KUN ELÄMÄ SATUTTAA, ON LUPA TUNTEA. Lapsen maailma (2006): 8 s. 27.
- Lasten ja nuoren psykologi Sirkku Niemelä: "EROSSA ARKI ON TÄRKEINTÄ". SuurJyväskylän Lehti 13.2.2008 s.34.
- KUN VANHEMPIEN ERO RIKKOO PERHEEN, MITEN LAPSI PÄRJÄÄ? Kotiliesi (2010): 21 s. 26-31.
- PIENEN ISO ERO. (2009): 1 S. 30-32.

Internet – sivut

www.suomenkasper.fi (Suomen kasvatus- ja perheneuvontaliitto)

www.lskl.fi (Lastensuojelun keskusliitto)

www.eroperhe.net

www.eroretki.fi

www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus

www.sotkanet.fi

www.eroneuvo.fi

www.mll.fi/vanhempainnetti

www.lastenkeskus.fi

www.avioero.fi

LIITE 1 LUPAKYSELY VANHEMMILLE

(*päiväkodin nimi poistettu)

Hei!

Olen *päiväkodin opettaja (hoitovapaalla huhtikuun 2011 loppuun) ja samalla myös sosionomi ylempi amk-opiskelija.

Aloitan kehittämishankkeeni *päiväkodissa. Hankkeeni koskee avioerolapsia ja heille pidettävää ryhmää. Ryhmä kokoontuu kerran viikossa maanantaisin klo 10.15 Kultavuoren päiväkodissa. Aloitamme hiihtoloman jälkeen viikolla 10 (7.3) ja ryhmä päättyy viikolla 20.

Ryhmässä käydään läpi vanhempien avioeron herättämiä tunteita satujen, leikkien, musiikin, maalaamisen, liikunnan yms. avulla. Tavoitteena on antaa lapselle työkaluja tunteiden ilmaisuun ja ymmärtämiseen. Myös vertaisryhmän toimimista ja sen tuomaa tukea tutkitaan. Ryhmässä on Jalokivien lapsia, jotka tapaavat toista vanhempaansa säännöllisesti.

Nyt kysynkin lupaa teiltä, saako lapsenne osallistua ryhmään? Ryhmän toteutus tapahtuu siten, että lapsi ei tule leimatuksi. Ryhmässä mahdollisesti esiin tulevat asiat ovat luottamuksellisia.

Ryhmän päätyttyä teen lapsen vanhemmille sähköpostiin kyselyn. Olisi hyvä, jos lapsen kummatkin vanhemmat olisivat tietoisia ryhmästä.

Jos lapsella on vapaapäivä maanantaina, lapsi voi pitää sen vapaana.

Halutessanne voitte kysellä lisätietoja niina.ojala@seinajoki.fi

Lapseni voi osallistua ryhmään _____

Vanhempien sähköpostit (toisenkin riittää)

Lapseni ei voi osallistua ryhmään _____

Mahdollinen syy?:

Terveisin

Niina Ojala – päiväkodin opettaja ja sosionomi ylempi amk –opiskelija

LIITE 2 TUOKIOSUUNNITELMAT

1. TUTUSTUMISTA / MISTÄ MINÄ PIDÄN

- ITSENI ESITTELY
- MIKSI OLEMME TÄÄLLÄ
- RYHMÄN SÄÄNNÖT
- saa puhua mitä vain eroon liittyvistä asioista
- luottamuksellisuus
- käyttäytyminen
- toisen kuunteleminen
- TOISIIN TUTUSTUMINEN

Mieti mikä eläin haluaisit olla? Ja miksi juuri se eläin?

- OTETAAN PIIRRUSTUSVÄLINEET

Piirrä oma kuvasi tekemässä jotain kivaa! ja piirrä myös eläin joka halusit äsken olla.

Kun kaikki ovat piirtäneet, jokainen vuorollaan saa esitellä muille kuvansa. Myös itse piirrän.

- LUETAAN KIRJA – AVIOEROTUS
- katsotaan kuvia
- nauretaan hauskoille ilmeille
- yritetään tehdä hauskoja ilmeitä
- keskustellaan isistä ja äideistä ja siitä, mistä eri asioista he pitävät.

• ANNAN MATKAAN SALAISEN NYRKKIPALLON, JOKA PITÄÄ MIELESI ILOISENA.

2. TUOKIO PERHE

- kysellään kuulumiset
- esittelen itseni, kerrataan säännöt, lyödään kättä päälle
- LUETAAN KIRJA ”Siili ja Taikakorut”
- käytän apuna siilin kuvia, joita askartelin
- puhutaan MÖYKKYPÖYKYSTÄ, puristuksesta rinnasta
- katsotaan siilin ilmeitä

SURULLINEN, ILOINEN JA VIHAINEN

Koska olet viimeksi ollut surullinen, iloinen, vihainen

Mikä tekee sinut iloiseksi, surulliseksi, vihaiseksi

Mitä teet kun MÖYKKYPÖYKKY kiusaa?

- MITÄ KIVAA TEET ISIN KANSSA? MITÄ KIVAA TEET ÄIDIN KANSSA
- PIIRRÄ SINUN PERHEESI JA PIIRRÄ PERHEENJÄSENILLESII ILMEET.
- Kun piirustus valmis, saa kertoa minulle mitä piirsi ja mitä kuvassa tapahtuu ja ketä siinä on.
- Lopuksi annan matkaan SYDÄMEN ja TÄHDEN

3. TAPAAMINEN, PÄÄKORTIT

- KYSELEN KUULUMISET
- MUISTUTAN SÄÄNNÖISTÄ JA LUOTTAMUKSELLISUUDESTA
- JUTELLAAN TUNTEISTA, OTETAAN TUNNEKORTIT

LEVITÄN KORTIT LATTIALLE, LAPSET SAAVAT KATSOA NIITÄ

- VALITSE YKSI KORTTI, MILTÄ PÄÄSTÄ TUNTUU? KOSKA SINUSTA ON TUNTUNUT SILTÄ?

• VALITSE YKSI KORTTI. MITÄ ON TAPAHTUNUT ILMEESTÄ PÄÄTELLEN?

- VALITSE KORTTI. YRITÄ NÄYTTÄÄ SAMALTA.
- KENELLÄ ON MÖYKKYPÖYKKY? KUINKA SITÄ VOISI AUTTAA?
- LUETAAN KIRJA: JUHOLLA ON KAKSI KOTIA.
- TEHTÄVÄ: PIIRRÄ SINUN KAKSI KOTIASI SEKÄ ISÄ ETTÄ ÄITI.

4. TAPAAMINEN: VIHA, PAHA MIELI, KIUKKU

- KUULUMISET, SÄÄNNÖT
- KESKUSTELLAAN VIHASTA, MÖYKKYPÖYKYSTÄ, OTETAAN KORTIT AVUKSI.

- KUKA ON VIHAINEN?
- MILTÄ VIHA TUNTUU?
- JOS OLET VIHAINEN, MITÄ TEET?

KAIKKI OVAT JOSKUS VIHaisia. ON OIKEIN TUNTEA VIHAA, PAHAA MIELTÄ, KIUKKUA MUTTA SE PITÄÄ PURKAA OIKEIN. KUINKA?? TOISIA EI SATUTETA, TAVAROITA EI RIKOTA.

• REVITÄÄN PAPERIA KIUKKUISEN MUSIIKIN TAHTIIN. JA LIIMATAAN LOPUKSI PAPERIT PAPERILLE – TEHDÄÄN MÖYKKYPÖYKKY

- HUUDETAAN TYYNYYN
- JUOSTAAN, HYPITÄÄN
- PUHUTAAN KAVERILLE

KIRJA: NÄHDÄÄN TAAS ISÄ

5. TAPAAMINEN MIELIKUVITUSMATKA

KIRJA: UNIKETTU JA MATKA YÖTAIVAALLE

TAIKAPEITTO LAULU: OLI 2 / 17

- KUN SYNNYIT KETÄ OLI PAIKALLA? MILTÄ TUNTUI?MITÄ NÄKYI, MITÄ KUULUI?
- TAIKAPEITTOLAULU
- JÄRVEN RANNALLA AURINGON PAISTEESSA KUULUU LASTEN NAURUA JA KILJAHTELUA. SYÖT JÄÄTELÖÄ. KENEN KANSSA OLET? MILTÄ TUNTUU?
- TAIKAPEITTO
- OLEMME LEIKKIPUISTOSSA. KAKSI LASTA TAPPELEE. "MÄ EN LEIKI SUN KANSSA" "SÄ OOT IHAN TYHMÄ" "LYÖVÄT, POTKIVAT, KIUKUTTELEVAT, MÖKÖTTÄVÄT" MILTÄ TUNTUU SEURATA SIVUSTA, MITÄ TEET?
- TAIKAPEITTO
- ON PIMEÄÄ, IHAN PILKKOPIMEÄÄ. KUULUU OUTOJA ÄÄNIÄ. ONKO SE TAPPELUA? ONKO SE ROSVO?KUMMITUS? MILTÄ TUNTUU? MITEN TOIMIA?
- TAIKAPEITTO
- SAI KEKSIÄ OMAN IHANAN LEMPIPAIKAN
- TAIKAPEITTO
- TAKAISIN PÄIVÄKOTIIN

6-7KUVAT, TUNNENOPPA, KIRJAN TEKOA

KUULUMISET, SÄÄNNÖT, KYSYMYKSET
JUTELLAAN MIELIKUVITUSMATKASTA (VIIMEKERTA)
TUNNENOPAN HEITTOA

KOSKA SINUSTA ON VIIMEKSI TUNTUNUT TÄLTÄ?
MITÄ TAPAHTUI?

KATSOTAAN EROON LIITTYVIÄ KUVIA, JUTELLAAN NIISTÄ
ALOITETAAN RAKKAUSLIIMAKIRJAN TEKOA

KIRJA: OKKO ORAVAN KAKSI PESÄÄ
JATKETAAN RAKKAUSLIIMAKIRJAN TEKOA. KUN KIRJAT VALMIIT,
LUETAAN RAKKAUSLIIMAKIRJA

8-9 TAPAAMISEN AIHEENA: UUSPERHEET

8
KESKUSTELLAAN UUSPERHEISTÄ. MIKÄ SE ON?
KERRON MYÖS OMASTA PERHEESTÄNI.

KIRJA: NIILLOLLA ON KAKSI KOTIA

KIRJAN JÄLKEEN PELATAAN KONKKARONKKA-TUNNEPELIÄ

9
KESKUSTELLAAN UUSPERHEISTÄ. KERRON TAAS OMASTA
PERHEESTÄNI. LUETAAN KIRJA: IHANUUSPERHE JA KESKUSTELLAAN
KIRJAN MONIMUTKAISESTA PERHEESTÄ. MILTA TUNTUISI ASUA
TÄLLAISISSÄ PERHEESSÄ.

PELATAAN KONKKARONKKAPELIÄ

LOPUKSI HALAAN KAIKKI, KERRON ETTÄ JOS TULEE ASIAN TIIMOILTA
JOSKUS KYSYTTÄVÄÄ, AINA SAA TULLA KYSYMÄÄN JA JUTTELEMAAN.

LIITE 3 YHTEYDENOTTOKALENTERI 2010-2011

- 14.12. Yksityisyrittäjien säätiö, Pirjo Lehto
vast. 15.12.2010 ei onnistunut, en ottanut enää yhteyttä säätiöihin
- 15.1. Kalevi Ekola tutkimuslupapyyntö
- 15.1. Lupa kyseisen päiväkodin johtajalta ryhmän pitämiseen
- 3.2. Lasten valinta ryhmään, infoa päiväkotiryhmille ryhmälle tulevasta eroryhmästä
- 10.2. Lupakyselyn lähettäminen päiväkotiin
- 14-21.2. Lupalappujen jakaminen vanhemmille. 9 jaettiin kieltäytymisten vuoksi. 3 kieltäytyi.
- 26.2. Konkkaronkka –tunnepelin metsästystä
- 26.2. Yhteys ilonhippuun sähköpostilla
- 27.2. Marika Lassila EPSHP, henkilökohtainen tiedonanto
- 27.2 Kari Kiiänmaa, vast 9.3 henkilökohtainen tiedonanto
- 27.2 Sirku Niemelä, vast 8.3 henkilökohtainen tiedonanto
- 27.2 Pirjo Leijala, vast 1.3
- 28.2 Sirpa Saarijärvi, kiertävä erityislastentarhanopettaja Seinäjoki
- 5.3 Mäkelä kustannus
- 5.3 Tunnepeli Konkkaronkka, Maija Huhta
- 5.3 Lastenkeskus, lasten erokirjojen etsintää
- 5.3 Otava, lasten erokirjojen etsintää
- 5.3 MLL Seinäjoki Elina Heinämäki
- 11.3 Lasten keskus, lasten erokirjojen etsintää
- 11.3 yhteys Turun yliopistoon, Rauman OKL, Jarmo Kinos
- 11.3 Kai Lepistö, Siili ja taikakorut – kirjan metsästystä
- 14.3 Suvi Kunnas, Siili ja taikakorut
- 15.3 Jarmo Kinos, ROKL
- 21.3 Pirjo Honkavaara lastenkeskus
- 25.3 minunkirjani.com
- 27.3 EGMONT-kustannus. älkää huutako!, unikettu ja matka yötaivaalle
- 28.3 tunnepeli
- 28.3-8.4 Keskustelua Lapualla, Alahärmässä, Alajärvellä, Alavudella aiheesta eri päiväkotiyksiköissä
- 28.3 Saukko Päivi, sosiaalitoimenjohtaja
- 10.4 yle.fi, Mimun maailma, yhteys, eivät koskaan vastaanneet!
- 19.4 Sedun valmistuvat lähihoitajat (LANUT) luento
- 25.5.2011, Infotilaisuus työkavereille
- 3.10 Pedakafe päiväkodissa klo 19-20 Seinäjoen lastentarhanopettajille, infopakettien ja materiaali-infopakettien jako päiväkoteihin
- 4.10 Vanhempainilta, asiasta kertominen
- 21.10 Tapaaminen lastenvalvoja Virpi Laineen kanssa
- 21.11 Seminaari koskenalantiellä

LIITE 4 KIRJALISTA

LASTEN KUVAKIRJAT, SAATAVUUS, HINNAT:

- Bloch, Serge & Hoestlandt, Jo. 2007. KOTONA MYRSKYÄÄ. Lasten Keskus: Helsinki. (6e)
- Cole, Babette. 1998. AVIOEROTUS. Kustannus- Mäkelä Oy: Karkkila. (13.10 suomalaisen.com)
- Delval, Marie-Hélené & Hynönen, Johanna. 2008. PIKKU MÄYRÄN KAKSI KOTIA. Lasten Keskus: Helsinki. (6e)
- Enders, Brigitte. 2008. NIILON UUSI PERHE. Kustannus-Mäkelä Oy: Karkkila. (19e)
- Eyen, Cécile. 2005. PIKKU SUDEN KAKSI KOTIA. Kustannus-Mäkelä Oy: Karkkila. (16e)
- Grahn, Annika & Piepponen Tuija. SIILI JA TAIKAKORUT. Finepress Oy (26e, siilijataikakorut.fi)
- Gray, Kes. 2009. RAKKAUSLIIMA. Kustannus-Mäkelä Oy: Karkkila. (19e)
- Huuskonen, Outi. PIKSU PIKKUSIMPUKAN ELÄMÄNMUUTOS. Minunkirjani.com: Tampere. (11,20e, info.fi)
- JUHOLLA ON KAKSI KOTIA. 1996. Otava: Keuruu.
- Jyllikoski, Elisa & Hukkanen, Mari. IHAN UUSPERHE. Suomen uusperheellisten liitto Ry. (7e + postikulut)
- Mola, Astrid & Ackroyd, Dorothea. 2009. UNIKETTU JA MATKA YÖTAIVAALLE. Egmont Kustannus Oy Ab: Helsinki. (12,90e)
- Saarenvirta, Sinimarja & Ponsimaa, Petteri. 2004. ÄLKÄÄ HUUTAKO! Satu perheen ero- ja muutostilanteisiin. Egmont Kustannus OY Ab: Helsinki. (15,90e)
- Tonteri, Maisa & Talvitie, Virpi. 2011. OKKO ORAVAN KAKSI PESÄÄ. Lasten Keskus: Helsinki (24e)
- Weninger, Brigitte & Maucler, Christian. 2008. NÄHDÄÄN TAAS, ISÄ. Lasten Keskus: Helsinki. (26e)

LIITE 5

AVIOEROKUVAT

